

Bura László

A MEGÚJULÓ EGYHÁZ

Bura László

A MEGÚJULÓ EGYHÁZ

*Esettanulmány: a Szatmári Római Katolikus Püspökség
újjászületése a társadalmi-történeti változások
1990–2002 közötti folyamatában,
Reizer Pál püspök idejében*

Szatmárnémeti, 2009.

A kötet borítója Sabău-Trifu Cristina és
Paul-Trifu Gheorghe munkája

ISBN 978-973-1764-79-5

Kiadja a csíkszeredai Státus Kiadó
Felelős kiadó Birtók József igazgató
www.status.com.ro
office@status.com.ro

Készült a Státus Nyomdában, 2009-ben
Tiparul executat sub comanda nr. 32/2009
la Imprimeria Status, Miercurea-Ciuc

Tartalom

Előszó	7
Preambulum: a munka célja, jellege, műfaja	9
I. Korrajz: a 20. század.....	16
II. A Szatmári Római Katolikus egyházmegye újjáéledésének első korszaka (1989. december – 1990. május).....	24
III.. Az egyházmegye szervezése kormányzása kérdései	33
IV. A papság és a hívők lelki életének ápolása.....	45
V. A püspök tanítói tevékenysége.....	85
VI. Hitoktatás, oktatási intézmények, szociális–karitatív tevékenység	92
VII. Az egyház működésének anyagi feltételei, építkezések, renoválások	111
VIII. Egyházi kiadványok	118
IX. Összegző gondolatok	124
X. Mellékletek	
1.) Túrterebes.....	133
2.) Reizer Pál életrajza.....	136
XI. Források és hivatkozott irodalom.	141

Előszó

A Magyar Egyháztörténeti Vázlatok felelős szerkesztője, Zombori István, 2002 őszén, fél évvel a szatmári római katolikus egyházmegye püspöke, Reizer Pál halála után kérte, hogy írjam meg püspöksége történetét. Munkássága eredményes volt, mondta, meg kell örökítenünk, s minthogy személyes tanúja voltam a korszaknak, eseményeinek, több konkrét vonatkozásban a munkájának is, s tekintve, hogy a szatmári egyházmegye történetével kapcsolatosan már több tanulmányt írtam, ezt az időszakot is meg kellene örökítenem.

Akkor korainak tartottam a tanulmány megírását, mégpedig az események időbeli közelsége miatt, szükségét éreztem a nagyobb távlatból való elfogulatlan megítélésükre. Erre éppen a közelségük, az eseményekben való jelenlétem miatt is feltétlenül szükségem van.

A kérdés feldolgozását szakmai és módszertani okokból is kihívásnak tartottam, ugyanis semmiképp sem tekintettem követendőnek az előző korszakok gyakorlatában elterjedt életrajzokat, egy-egy püspök életpályájának sablonos, kegyes szövegekkel tűzdelt bemutatását.

A szokványostól való eltérés szándékának elvi, szemléleti okai is vannak. Egy püspökről nem azért kell megemlékeznünk, mert egy konkrét helyi egyház vezetőjeként szerepelt a közéletben, templomokat építtetett, valamilyen intézményeket alapított – ezek persze hozzátartoznak a tevékenységéhez –, hanem azért, mert a történelem egy megadott időszakában a helyi egyház lelki-szemléleti vezetője volt. Az egyház azonban közösség, a püspök, a papok és a hívők együttesen alkotják. Ráadásul – s

ez rendkívül megnehezíti a megjelenítését – egyszerre természetes és természetfölötti közösség.

A 21. században megírt egyháztörténeti tanulmány nagy kihívása éppen ennek a határozott felismerése, tudata, olyan ábrázolásmód keresése, amely megpróbál túllépni a tények hagyományos történeti bemutatásánál.

Ezzel a kihívással küzdve gyűjtöttem körültekintően, tárgyilagosan és mérlegeltem a tizenkét évnyi időszak tényanyagát, szerkesztettem egybe a célravezetőnek talált módszer alapján, vagyis úgy, hogy az egész közösségről szóljon, vezérfonalul a püspök hármass feladatköre, azaz a kormányzói, lelkipásztori és tanítói tevékenysége köré csoportosítva. Így alakítottam ki a bevezetőben részletesen olvasható elveket és módszertani megoldásokat, amelyek révén a tények bemutatásán túlmutató szintézis megfogalmazására törekednek.

Szatmárnémeti, 2009. július 2.

Bura László

Preambulum

A MUNKA CÉLJA:

A román állam által 1948-ban megszüntetett, 1990 januárjában újból elismert Szatmári Római Katolikus Püspökség, illetőleg egyházmegye¹ újjászületése első korszakának, Reizer Pál megyéspüspök 12 éves kormányzásához kötött történetének, jelenségeinek számbavétele, tanulmányozása.

A MUNKA JELLEGE, MŰFAJA:

Történeti tanulmány, amelynek jellege azonban több elvi és módszertani kérdés pontosítását, körvonalazását igényli:

A vizsgált korszak kezdete csak 20, vége csak 7 évvel előzi meg a számbavétel, elemzés idejét; története, eseményei, szereplői (és cselekedeteik) folyamatok elemei, részei, amelyeket korabeli jelenükben, pillanatnyiségükben kell megragadnunk, s amelyeket az adott valóságmezőben (és összefüggéseiben) lehet és kell értelmeznünk.²

¹ A szatmári római katolikus egyházmegye ma két közigazgatási megye – Szatmár és Máramaros – területén található. A két közigazgatási megye területe azonban nem azonos a püspökség területével, ugyanis a történelmi Szatmár és Ugocsa megye falvai mellett a közigazgatási megyéhez tartoznak egykori Szilágy megyei falvak is, amelyek azonban a Nagyváradi Római Katolikus püspökséghez tartoznak, Máramaros megyét pedig ma máramarosi és egykor Szatmárhoz tartozó falvak alkotják, valamint néhány, egyházi közigazgatásilag a Gyulafehérvári Főegyházmegyéhez tartozó helység. (BURA 2003: 14-8).

² (B. Sesboüé S.J.: Az egyház történetének egyes korszakait és a történeteket a maguk kontextusában kell elemezni, megérteni és megítélni, nem pedig a 21. század szempontjai szerint.

Értékelésük (értékelésünk) a történeti távlat növekedése folyamán természetesen módosulhat. Hasonlóképp módosulhat a cselekményeket hordozó történeti szereplők személyiségének, cselekedeteinek értékelése, minősítése is.

Az események, jelenségek számbavétele, bemutatása magától értetődően nem szakítható el konkrét személyektől, hiszen a történelem mindig (egy) adott közösség, társadalmi csoport öntudatának sajátos kifejeződése (BOIA 1997:7). A vizsgált időszak szereplőit viszont (lehetőleg) névtelenül szerepeltetjük, egyrészt azért, hogy a tárgyilagosság vagy kritikus észrevételek ne jelentsék (emberi) méltóságuk, értékük csorbítását, s nincs is jogunk őket megítélni (NEWMANN 1998: 111); másrészt azért is, mert a jelenség és jellemzői tulajdonképpen a tágabb összefüggés, az egész erdélyi római katolikus egyház sajátossága (is lehet).

A munka tárgya tehát egy közösség, az egyetemes katolikus egyház 1804-ben alapított szatmári helyi egyházának az a része, amely 1945 után a román állami közigazgatás alatt, Románia területén élt (él) és működött (működik)³.

Az egyház – a helyi egyház szintjén is – Isten népe, a keresztény hívek közössége (CHRISTUS DOMINUS, In: II. V. Zs: 166), tagjai az összes keresztények, a klérus is, a (világi) hívek is.

A szatmári részegyház pásztori kormányzását (is) a pápa által kinevezett, a pápával való közösségben működő püspök végzi, a papsággal karöltve (CHRISTUS DOMINUS, In II.V.Zs: 163 és kk), azonban a társadalomban az egyházat nem első-

³ Részletes statisztikai bemutatása – plébániák, filiák, szórványok – In.: BURA 2003: 194–208, újabban: *A Szatmári Egyházmegye Jubileumi Sematizmusa* 2006: 407–421.

sorban a papság képviseli, hanem a világi hívek (JAKUBINYI 2005)⁴, következésképp az egyházmegye története közösségi jellegű, nemcsak a püspök és a papság története, hanem a világi híveké is.

Vagyis a helyi egyház életét és (szociális és közösségi) szerepét vizsgálva nem választhatjuk szét a papság, illetőleg a világiak közösségét, történetét.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az igazi történetírás: szintézis, nem aprózódhat el egyéni cselekedetek, személyes törekvések, kicsinyes megnyilvánulások általánosításában.

Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az egyház természetes és természetfeletti, látható és láthatatlan (NEWMANN 1998: 126), következésképp az egyháztörténetnek az emberi természetes megismerő képesség mellett a megismerés különös forrását és mércéjét is alkalmaznia kell, vagyis nem szabad szétválasztania az egyszerre jelen levő természetet és természetfelettit, ezt azonban nagyon megnehezíti vizsgálatuk egymástól eltérő módszere is⁵. A helyi egyház életét mindenkor az egyetemes egyház szellemi folyamataival összefüggésben éli, ezeket le kell (tehát) bontanunk a helyi egyház szintjére (SZABÓ: 186), kikerülhetetlen számára az is, ami az egyetemes egyháztörténetet jellemzi: a megpróbáltatások sorozata (NEWMANN 1998:161).

A megújuló egyház vizsgálata magától értetődően nem nélkülözheti a történeti–társadalomtörténeti háttérnek, jelenségei-

⁴ Nem elsősorban a papság, hanem a világi hívek képviselik az egyházat a társadalomban. Nem a pap vagy a világi hívő szerepéről van szó, hanem az egyházéről, s az mi mindnyájan vagyunk. (JAKUBINYI ZSH. 3., 2005. XI. 6.)

⁵ Vö.: AZ EGYHÁZ TÖRTÉNETE 1993: 6–11., valamint: LÉNÁRD 2008: a Történelem-teológia és a Történelemisztika fejezetben kifejtettek.

nek és szellemi áramlatainak tömör felvillantását, számbavételét, ez azonban nem kíván politikátörténet lenni.

A korszak vizsgálatakor feltétlenül ragaszkodnunk kell a Karol Wojtila által megfogalmazott elvhez: tisztelnünk kell az igazságot. Ez azt is jelenti, hogy semmit nem kendőzünk el, s nem csak bizonyos tényeket közlünk.

A szatmári helyi egyház megújulásának első, 12 évnyi szakasza lényegében az államforma változását követően az 1900-as évvel kezdődő időszak, amelynek korszakhatára az első kinevezett püspök, Reizer Pál 2002-ben bekövetkezett halála. Vizsgálódásunk legalkalmasabb vezérfonalául a hármás püspöki feladatkör, a püspök kormányzói, pásztori és tanító tevékenységének nyomon követését tartjuk, ez ígérkezik az egész egyházi közösség életére irányuló kutatás–elemzés célravezető módszerének. Számba vesszük, követjük tehát a püspök kormányzói, pásztori (lelki gondozói) és tanító tevékenységét, és mindhárom vonatkozásban időrendben foglalkozunk az illető terület eseményeivel, jelenségeivel. Az egyházi intézmények létesítése, működése, a lelkiségi és más mozgalmak, az egyházban létesült egyesületek bemutatásakor és elemzésekor (is) a lényeglátásra, a rájuk vonatkozó események, tények, elvek tömörítésére törekszünk.

Minden esemény, jelenség említésekor, bemutatásakor megpróbálunk utalni a keletkezésük, létrejöttük kiváltó okára / okaira is. Elemzésünk fontos szempontja a tényyszerűség és a tárgyilagosság. Óvakodni kívánunk attól, hogy az emlékezés ne keveredjen össze a fantáziával, fikcióval. Azt is tudjuk, hogy a tárgyalt időszakra (az eseményekre, a történések szereplőire) vonatkozó nyitott kérdések és értékelésük a későbbi idők folyamán teljesebbé válik, módosulhat. Ebből eredően a korrajzra vonatkozó lényeges megállapítások, a fontosabb tények,

események eszmei áramlatok említései, számbavételek – részletesebb dokumentálódás, esetenként akár részletesebb elemzésük céljából – mindenkor bibliográfiai utalással jelezzük a lehetséges forrásokat, lelőhelyüket⁶.

A püspök személyének és munkásságának bemutatásakor a tárgyilagosság szempontja – némelykor kritikus észrevétel – semmiképp sem jelenti méltóságának és értékének csorbítását. Mindenképp jelzés értékű abban az értelemben, hogy az újramező átmeneti időszakának törekvéseiből gyorsan változó világunkban mit kell újragondolni.

Amint a megelőzőkben már utaltunk rá, a püspök munkatársai a papok is, a világiak is, ezért vizsgálódásunkban a püspökkel közreműködő klérus és a hívek hozzájárulásának feltárására is törekszünk.

Az egyház növekedésében és folytonos megszentelése érdekében hangsúlyozottan fontos a hívek közreműködése is (LUMEN GENTIUM 37, 62–3), hiszen az apostolkodás kötelességük is (APOSTOLICAM ACTUOSITATEM, 307, 314-5). A II. Vatikáni Zsinat is nemcsak azt állapítja meg, hogy a világiaknak, az összes keresztényeknek nemcsak az áll szabadságában, hogy tudásukhoz, illetékességükhöz és rátermettségükhöz mérten pásztoraik elé tárhassák véleményüket az egyház javát illető dolgokban, hanem a véleményük nyilvánítását olykor kötelességükké is teszi (LUMEN GENTIUM 66).

⁶ A források: az előzményekre, az 1945–1989 közötti korszakra vonatkozó szakirodalom; oral history: az eseményekben résztvevők, illetőleg kortársak tanúsága; levéltári dokumentumok; az egyházmegye 1990–2002 közötti időszakának életére, történéseire vonatkozó fontosabb irodalom / publicisztikai munkák. – A források természete és száma megnehezíti a történeti kutatómunkát. A plébániák fenti időszakbeli életéről kevés forrás áll rendelkezésünkre, ezek sem igazán bőbeszédűek.

A tanulmány (esettanulmány) megírását a gyorsuló idő is indokolja, a tapasztalat ugyanis az idejében nem rögzített tények könnyen feledésbe merülését is tanúsítja, természetesen azt is, hogy adott tények, jelenségek értelmezése, megítélése a nagyobb időtávlatokban olykor nyitott kérdés marad, módosulhat, hiszen az maga a világ, s benne a katolikus egyház jövője is.

Mindez azonban arra is ösztönöz, hogy kutatói gondolkodásunkban új szintézisre törekedjünk, mind a témák keresésében, mind a módszertani útkeresésben.

Helytelen volna, ha a kutatott időszak társadalmi – kulturális mozgásaiban a „mindenre érvényes” szükségszerűnek ható törvényszerűségek biztos érvényesülését keresnők, hiszen az ember minden lépésének irányát – elvben intellektuális szintjétől függő – megszámlálhatatlan variációból választ(hat)ja. Ebben rejlik, hogy végtére mindezek mögött ott van az irányító Lélek, s az is, hogy cselekvéseink következményei sokszor egészen mások, mint amikre emberi számításaink szerint várnánk.

Mindezek alapján a 12 év történetének számbavételekor fontos szempontnak tekintjük annak hangsúlyozását, hogy helyzetelemzésünkben a tényeket alátámasztó adatok sohasem tekintendők abszolútnak, véglegesnek; (javarészt) jelzés értékűek, a jelenségek meglétére (ritkán mértékére, fokára is) utalnak, ugyanakkor azt is, hogy az események, jelenségek bemutatásakor soha nem vezet olyan szándékosság, hogy csak bizonyos állítás(oka)t alátámasztó adatokat közöljünk.

Megnehezíti ugyanakkor az egyháztörténeti tanulmány írását az is, hogy az egyház láthatónak és láthatatlannak kettős egysége, az a látható intézmény és szervezeti közösség, amelyben a láthatatlan kegyelmi valóság, isteni üdvösség megvaló-

sul, emberi és isteni elemekből álló egyetlen összetett valóság⁷. Az egyháztörténeti tárgyú munka tehát nem lehet csupán események egyszerű, tárgyszerű számbavétele, egymás mellé állított tények sorolása⁸, de valamilyen illusztrált dogmatörténet sem.

Módszerünkhöz hozzátartozik a kétkedés, a vívódás, a bizonytalanság érzékeltetése (is).

A TANULMÁNYT ÍRÓ:

Kortársa a vizsgált időszaknak, tanúja, megfigyelője az eseményeknek, nem szakadhat tehát ki a történelmi helyzethez rögzültségből. Több vonatkozásban az eseményekben cselekvően részt is vevő személy, ilyenkor arra kényszerül, hogy (személye, beosztása) említése 3. személyűként történjék.

Az eseményeket, a történések résztvevőit mindenkor az adott viszonyok teljes valóságában és önmagukban kell szemlélnie; megbízható források adataira, óvatos, körültekintő, tárgyilagos értékelésükre kell törekednie.

⁷ Vö.: LUMEN GENTIUM, 8. fejezet.

⁸ Így semmiben sem különböznek az általános történeti munkáktól.

I. Korrajz : a 20. század

Az egyház a világban, a társadalomban él, annak része. A részegyház történelme, élete és eseményei nem szakíthatók ki az egyetemes egyházéből, annak szellemi – lelki áramlataiból, folyamataiból.

Minthogy a szatmári római katolikus püspökség (hivatalos) újjászületése, ennek első, tizenkét évnyi időszaka nem szakítható ki a múlt – jelen – jövő folyamatából, nem mellőzhetjük az utalást az ezt megelőző fél évszázad olyan társadalmi, politikai és világnézeti eseményeire, áramlataira, amelyek az egyházmegye területén élő társadalomra, illetőleg az itt élő katolikus közösségekre (is) hatottak, hiszen ezek alakították annak a két – három nemzedéknek az életét, amely megélte az 1990-es években megindult változások folyamatát, illetőleg nevelte a megújulási folyamat elindításában, kiteljesítésében cselekvő részvételre kötelezett nemzedéket.

A két világháború közti időszakkal és eszmei áramlataival, következményeikkel, a második világháború kitörésével, eseményeivel, illetőleg az ezt követő kommunista diktatúrákkal, a korszak világnézeti és politikai áramlataival – kapitalizmus, nemzeti szocializmus, fasizmus, bolsevizmus, kommunizmus – mind európai, mind Kárpát-medencei, mind kelet-európai vonatkozásban gazdag szakirodalom foglalkozik, ezeknek számbavétele és idézése magától értetődően nem képezi / képezheti munkánk tárgyát.

Szükségesnek tartjuk azonban, hogy a szatmári római katolikus egyházmegye (mai) területén élőket, köztük a katolikus híveket is érintő tényekből és eseményekből (részletezésük és

elemzésük nélkül) megemlítsük azokat, amelyeknek ismeretét szükségessé teszi az 1990 utáni események, folyamatok és cselekmények megértése.

Az 1804-ben alapított Szatmári Római Katolikus Püspökség öt állami (polgári) közigazgatási megyét felölelő területén az első világháborút követően a Trianoni Békeszerződés eredményeképp három állam osztozott, Románia, Magyarország és Csehszlovákia. Az alapítása korabeli állapota a második világháború kitörését követően néhány évig helyreállt, amikor az egyházmegye egész területe 1940 szeptembere és 1944 októberé között ismét Magyarországhoz tartozott.

A szatmári egyházmegye területén élő egész lakosság szenvedett a háborús események, harcok, a frontátvonulások, a második világháború idején a bombázások következtében. A különböző nemzetiségű és etnikumú lakosság összetételében pedig módosulásokat, esetenként traumákat eredményeztek a politikai változások. A két világháború közötti időszakban a szatmári egyházmegyének (is) anyagi veszteségeket okozott az 1922-es földreform, megszüntették középfokú oktatási intézményeit⁹, román nyelvűvé alakították az irgalmas rendi nővérek leánygimnáziumát, a falvakban működő katolikus elemi iskolákból kitiltották a görög katolikus vallásúakat. A román kormány visszanémetesítő politikát vezetett be, ennek kapcsán a katolikus iskolákba bevezették a névelemzést.¹⁰

⁹ Megszüntették az egyházmegyében működő öt magyar tannyelvű középiskolát, gimnáziumokat, tanítóképzőket, hasonlóképp a felső fokú képzés intézményét, a polgári iskolai képzőt. Állami tulajdonba került a tanítóképző épülete, s az egyház tulajdonát képező Pázmány Péter bentlakás is.

¹⁰ Német nyelvi eredetű nevet viselő tanuló nem járhatott magyar tannyelvű elemi iskolába.

1939 őszén az egyházmegye néhány papja revizionista mozgalomba keveredett, ennek következményeképp (állami nyomásra) lemondott Fiedler István megyés püspök¹¹.

1940 őszén, a II. Bécsi Döntés után az akkori Románia területére távoztak a Trianon után a (román) Ókirályságból betelepült (ortodox) románok, 1943-ban az egyházmegye területéről is több tízezernyi zsidót Németországba, megsemmisítő táborokba deportáltak, 1944 őszén öt, kizárólagosan német nemzetiségű falu teljes lakossága (és sokan, akik a Volksbundban¹² tevékenykedtek, vagy akiknek rokonai beléptek az SS-be) a szovjet csapatok közeledésekor Németországba távozott; 1945. januárjában a román hatóságok a Szovjetunióba munkaszolgálatra deportáltak sok ezer német (sváb) eredetű és / vagy nevű férfit és nő¹³; sok száz, a frontról hazatért magyar katonát (katolikust és reformátust) pedig a földvári internáló-, gyakorlatilag haláltáborba internáltak¹⁴.

Az 1960–1970-es években a Szatmár és Máramaros megyében élő zsidók (is) kevés kivétellel kivándoroltak Izraelbe, 1966–1977 között pedig a megyében élő németek / svábok jelentős száma hagyta el az országot.¹⁵ Az elvándorolt népesség megürült helyét kisebb mértékben a térségen belüli belső

¹¹ A letartóztatott papokat kitoloncolták az országból.

¹² A Volksbund az 1940-es évektől kezdődően aktivizálódott (főleg) a Nagykároly környéki sváb falvakban, propaganda munkája egy-egy sváb faluban megosztotta a híveket, ellentét alakult ki a sváb identitásukat valló, de magyar érzelmű hívek és a német érzelműek között. Ez utóbbiak közül sokan nemzeti szocialistává váltak és beléptek a német hadseregbe.

¹³ Dr. Scheffler János püspök megpróbált – nyilvánvalóan eredménytelenül – megmentésük érdekében közbenjárni a szovjet katonai parancsnokságon.

¹⁴ Vö.: Boros Ernő 2005: „*Volt minékünk jó életünk, van most nekünk jaj*” I – II.

¹⁵ Mind a zsidókat, mind a németeket / svábokat fejpénzért adta el (engedte ki) a román állam.

migrációval töltötték be, nagyobb részt az ország más térségeiből érkezők lakták be.

Az egyházmegye területén élő népesség gazdasági elmaradottsága, szegénysége gyakorlatilag sem a két világháború között, sem a későbbi kommunista diktatúra idején nem változott. Az 1945-ös földreform ugyan valamennyi földhöz juttatta a nincstelen vagy szegény falusi réteget, ugyanakkor az osztályharc szelleme megteremtette a kizsákmányoló kulákság fogalmát, s megkezdődtek az egész lakosság megfélemlítését szolgáló intézkedések, kényszerlakhelyre telepítések, férfiak munkaszolgálatos egységekbe való vitele, illetőleg az elítéltek, a rendszerrel szembehelyezkedők átnevelő táborokba, a Duna-Fekete-tenger csatorna építőtáborába való vitele.

Az egész romániai társadalmat a félelem és az ember-társakkal szembeni bizalmatlanság uralta.

A magyar közigazgatás alá 1940 őszén visszakerült egyházmegye területén újra indult a magyar tannyelvű iskolahálózat, ennek keretében mind vidéken, mind a városokban újraindultak a katolikus egyház elemi- és középiskolái,¹⁶ működött a (nagyváradi püspökséggel közös) szeminárium és teológia. Megszervezték az egyház szociális és karitatív intézményeit, hitbuzgalmi egyesületek létesültek.

A második világháborút követő első román alkotmány (1945) lelkiismereti és vallásszabadságot hirdetett, ennek értelmezését azonban mindenkoron az állami hatóságokra bízta.

A hatalomra került kommunista diktatúra aztán a vallás szabad gyakorlása, a lelkiismereti szabadság elleni intézkedé-

¹⁶ Szatmárnémetiben a Jézus Társasága szerzetesei, a Szatmári Irgalmas Nővérek, Nagyváradon és Máramaroszigeten piarista szerzetesek tanítottak.

sek, cselekmények sorát vezette be. A hivatalos sajtóban megjelent nyilatkozatok elsősorban az ún. reakciós egyházak, a római és a görög katolikusok ellen szóltak. A kommunista Gheorghe Gheorghiu Dej, a Román Munkáspárt és a Román Kommunista Párt 1948. évi egyesülési kongresszusán kijelentette: „Romániában a katolikus egyház az egyetlen szervezett akadály a népi demokrácia végleges megalapításának útjában”.¹⁷

1948 nyarán a kultusztörvény alapján államosították a felekezeti iskolákat, megszüntették az iskolai hitoktatást, betiltották a hitbuzgalmi egyesületek működését, megtiltották a templomon kívüli vallási megnyilvánulásokat (körmenetek), csak a templomi hitoktatást engedélyezték.¹⁸

A román kormány 1948. július 19-én felmondta a Vatikánnal kötött konkordátumot, december 1-jén hivatalosan megszüntette a görög katolikus egyházat¹⁹, erőszakkal beolvasztotta az ortodox egyházba, amit a rend helyreállításának tekintett. Az erőszakos áttérítést visszautasító papság jelentős részét bebörtönözték. Ezt követően jelentős számú román és magyar görög katolikus hívő a római katolikus szentmisékre járt, a házasságok megkötését, a gyermekek keresztelését, az elhunytak temetését katolikus lelkészekről kérték, az állam viszont megtiltotta pasztorálásukat.²⁰

¹⁷ Vö.: Raportul credinței 2007: 9.

¹⁸ A Hivatalos Közlöny 177/ 1948. augusztus 3-i száma közölte a vonatkozó 175. sz. Kormányrendeletet.

¹⁹ Vö.: Hivatalos Közlöny 358. sz. / 1948.

²⁰ A katolikus papokat emiatt zaklatták, esetenként megbüntették, sőt bebörtönözték. Mindezek következtében a keresztelések, házasságkötések adatait nem (vagy a hivatalos formák kijátszásával) vezették be / tartották nyilván. A temetésekhez az ortodox lelkészek sok esetben hozzájárultak, ha a temetésért járó díjat nekik fizették.

1949-ben feloszlatták a szerzetesrendeket, a szerzeteseket internálták vagy szétszórtságba kerültek.²¹

Az államhatalom elképzelése és törekvése egy, az állammal együttműködő, Rómától elszakított katolikus egyház létesítése volt,²² ugyanakkor az egyházi közösségek életét, a klerikusok és laikusok magatartását, az egyházhoz való viszonyát is ő akarta meghatározni.²³ A kommunista diktatúra idején jelentős változás ment végbe a lakosság társadalmi rétegződésében is, egyrészt az iparosítás és életforma váltás kapcsán megnőtt a városi lakosság aránya, megfogytakozott a kollektívizált falvak népessége.

A marxizmus elméletére és gyakorlatára alapozó romániai társadalomban a hatalom az anyagelvűségben kifejeződő filozófiai rendszert és ideológiát hirdetett, az emberek gondolkodásában is ezt kívánta elterjeszteni, gyakorlati szempontból ez lett az ezeknek megfelelő (osztályharcos) magatartás programja.

²¹ A szatmári egyházmegyéből kényszerlakhelyre telepítették a jezsuita és a ferences szerzeteseket, szétszórtságba kerültek a szatmári irlalmas nővérek. A plébánosi beosztásban működő szalézianus szerzetesek egyházmegyei papokként működtek tovább.

²² Takács Lajos miniszteri rangú nemzetiségi államtitkár 1948. július 18-án Szatmárnémetiben, a Magyar Népi Szövetség székházában tartott gyűlésen kijelentette, hogy a katolikus püspökök aknamunkát folytatnak, külföldről imperialista célok szolgálatában irányítják őket. Beszéde megjelent a Szatmárnémetiben megjelenő Szabad Élet című napilap IV. évf. 162. számában, 1948. július 19-én. Ebben közölte: „A kormány el van határozva, hogy a katolikus püspökökkel szemben feladja a békés megegyezés álláspontját. Lehetőséget adunk, hogy a római katolikus egyház nemzeti egyházzá alakuljon, és ne legyen kénytelen a külföld irányítására hallgatni. Megadjuk a módot a híveknek is, a papoknak is, hogy szakítsanak az elzárkózás eddigi politikájával.”

²³ Vö.: BURA 2007: 116–117.

A hatalomnak minimális szociális biztonságban élő homogén, ellenőrizhető, manipulálható társadalomra, félelemben élő, engedelmes emberekre volt szüksége.

Az állam, miután Erdélyben egyetlen püspökséget ismert el, a gyulafehérvárit, a püspökségeket ennek keretében főesperes-ségekké minősítette. Ezt követően a püspököket, valamint számos, az állam szempontjából veszélyesnek tekintett papot bebörtönzött, koncepciók perekben elítélt.²⁴

Az 1956-os magyar forradalmat a kommunista hatóságok a romániai értelmiség és a politikai ellenzék felszámolására használták fel. A megfélemlítés céljából megrendezett (többnyire koncepciók) perek eredményeképp Szatmárban és Máramarosban is több száz embert börtönöztek be, az egyházmegye papjaiból mindössze kettőt.²⁵

Az államhatalom a Vallásügyi Államtitkárság megyei meghatalmazottai és a politikai rendőrség alkalmazottainak zaklataival állandó nyomást, megfélemlítést gyakorolt az egyházmegye papságára,²⁶ az értelmiségiekre (elsősorban a pedagó-

²⁴ A szatmári egyházmegye püspökét, dr. Scheffler Jánost 1950-ben kényszerlakhelyre internálták, 1952-ben letartóztatták, Zsiláva (Jilava) börtönében halt meg. 1952-ben letartóztatták utódát, Dr. Czumbel Lajos ordináriust. Letartóztatták a titokban püspökké szentelt Dr. Bogdánffy Szilárdot (Nagyenyed börtönében halt meg). A befolyásosnak ítélt kanonokokat, plébánosokat állami intézkedéssel Erdély távoli helységeibe helyezték, az egyházmegye több nemkívánatos lelkeszét elítélték, bebörtönözték, hasonlóképp szerzetesnővéreket is. (Az 1949. decemberében letartóztatott Pakocs Károlyt 1950 október közepén elengedték, ezt követően felhasználták.)

²⁵ Magyar Bálint szaniszlói plébánost, költőt, és (a Iași-i teológián tanító) Pakocs Károlyt (Vö.:DÁVID GYULA: *1956 Erdélyben*).

²⁶ Elsősorban a hitoktatásért és az ifjúsággal való foglalkozásért, másrészt a görög katolikusoknak nyújtott egyházi szolgáltatásokért zaklatták a papokat. A hitoktatást csak a templomban és csak szombaton és vasárnap

gusokra), s gyakorlatilag mindazokra, akik az egyházzal (egyháziakkal) kapcsolatba kerültek.²⁷ A katolikus egyház hívei többségének esetében ezt tetézték az agresszív nemzetiségi politika megnyilvánulásai is.

A katolikus egyház Erdélyben, a szatmári egyházmegyében is javarészt a nép és az egyház átfedésére alapozó hagyományos egyház (népegyház)²⁸ szellemiségében élt. Liturgiájában érvényesültek a II. Vatikáni Zsinat újításai, a zsinat szellemi hozadéka azonban csak korlátozott mértékben jutott el a papsághoz, még kevésbé a hívekhez.

engedélyezték. Tiltották a görög katolikusok keresztelését, esketését, temetését.

²⁷ Sípos Ferenc ordinárius (s természetesen a püspöki irodában dolgozók is) idejében tudomást szerzett arról, hogy a politikai rendőrség nemcsak a telefont hallgatja le, hanem lehallgató készülékeket helyezett el a püspökség épületében, irodájában, a kormányzó lakásán, amelyek révén minden beszélgetésüket ellenőrzik.

²⁸ Vö.: RATZINGER 2004: 405–7.

II. A Szatmári Római Katolikus Egyházmegye újjáéledésének első korszaka

1989. DECEMBER – 1990. MÁJUS

A kommunista diktatúra 1989. december végi bukását követően az új államhatalom, a Nemzeti Megmentési Front országos elnöksége a vallásszabadság hivatalos kinyilvánításával együtt megszüntette az ún. szocialista társadalom minden korlátozó intézkedését, így elismerte minden vallásfelekezet korábban megszüntetett területi szervezése rendjét, a történelmi egyházak esetében a megszüntetett egyházmegyéket.

Sípos Ferenc ordinárius tehát ettől kezdődően (a következő két és fél hónapban) szabadon és nyíltan kormányozhatta a Szatmári Római Katolikus Püspökség egészét.

A Nemzeti Megmentési Front Szatmár Megyei Tanácsa megalakulása után hivatalosan kapcsolatba lépett a történelmi egyházak megyebeli vezetőivel, jelezve, hogy a tanács egyházi ügyekkel megbízott tagja képviseli őket, szükség szerint közvetíti problémáikat.²⁹

Az egyházmegye papságára (és a hívekre is) nehezedő államhatalmi (és ideológiai) nyomás megszűnt. A papok fellélegeztek, mert ezután nem kellett tartaniuk a kultuszminisztérium területi megbízottjától, a politikai rendőrség beszerzési kísérleteitől, a görög katolikusok keresztelése, esketése, temetése miatti zaklatásoktól.

²⁹ A magyar történelmi egyházakkal és a román görög katolikus egyházzal való kapcsolat tartásával a Nemzeti Megmentési Front megyei tanácsa Bura Lászlót bízta meg.

Az új államhatalom megyei szervei és az egyházak közötti kapcsolatban említésre méltó problémák nem adódtak,³⁰ az állami hatóságok tiszteletben tartották a kinyilvánított vallásszabadságot. Az államhatalom kilátásba helyezte, hogy tárgyalások fognak indulni az állam és az egyházak között a korábbi sérelmek orvoslására, az egyházak és intézményeik működésének szabályozása kérdéseiben, az elkobzott egyházi ingatlanok visszaszolgáltatása kérdésében, a hitoktatás, illetőleg az egyházi iskolák ügyének kérdésében.

A változások kapcsán a romániai társadalomban általában – így az egyházmegye területén élőkben is – egy emberibb világ megélésének, lehetőségének illúziója élt. Erről azonban sem a papságnak, sem a világiaknak nem volt kialakult elképzelése, talán a nyugat-európai fejlődés félévszázaddal korábbi múltjának képe lebegett előttük. Az első hónapokban nem is vehették észre, hogy a politikai változások folyamán gyakorlatilag a korábbi vezető nomenklatúra helyett (javarészt) az egykori második vonalbeliek léptek elő, központi szinten is, vidéken is, s a volt politikai rendőrség számottevő része is átmentődött az új (tevékenységében számos vonatkozásban az elődjére alapozó) Román Hírszerző Szolgálatba.

A jól szervezett, más rétegeknél tanultabb elemekkel rendelkező (rég) vezető réteg kezdeményező készsége révén a társadalomra rázúduló új társadalmi valóság, a kilencvenes évek második felétől mind erősebben érvényesülő (vad) kapitalizmus politikai (és közigazgatási) és gazdasági pozíciói jelentős mértékben a régi/új nomenklatúra kezében maradtak / kerültek, részben az amúgy is ott működő – dolgozó második

³⁰ Kivételt képzett országosan az újra elismert görög katolikus egyház és az ortodox egyház között az elkobzott templomok stb. kapcsán meginduló vita.

vonalbeliek révén, másrészt a közben felnőtt, új nemzedékhez tartozó gyermekeik révén.

Az egyházmegye történetének a kommunista diktatúra alatti korszakában – a korszakbeli kommunikáció hiányosságai kapcsán – nem minden pap ismerte teljességében, hogy Dr. Czumbel Lajos ordinárius halála után az idős Szvoboda Ferenc miért nem vette át az egyházmegye vezetését és miért Sípos Ferenc helynökre ruházta át a kormányzást, illetőleg nem ismerték az ő szentszéki megerősítését, s ez lappangó sérelem gerjesztőjévé vált³¹. Többen nem értették meg Sípos Ferenc ordinárius némely egyházkormányzási intézkedését sem, s a változásokat követően még a leváltására is gondoltak.³²

A Szentszék az 1989 decemberi változások előtt is készült már arra, hogy alkalmas időpontban az ordináriusok helyett felszentelt püspökökre bízza az egyházmegyék kormányzását³³, ezért megbízottja már 1990. januárban végiglátogatta az erdélyi egyházmegyéket, meghallgatta az ordináriusok és a papság véleményét, és tájékozódott a püspökségre alkalmas személyekről.

Ezt követően a Szentszék gyorsan intézkedett, II. János Pál pápa március 14-i rendelkezésével visszaállította a korábban államilag megszüntetett püspökségeket és kinevezte a püspökö-

³¹ Azt sérelmezték, hogy miért nem Dr. Dobos János máramarosszigeti plébános, a néhai Dr. Scheffler János által megnevezett harmadik utódjelölt lett az ordinárius. Valószínűsíthető, hogy a lázadó csoport egyik-másik tagját személyes karriervágy is mozgatta.

³² Az egyházmegye vezetésével már korábban elégedetlenkedő papi csoport (a hirtelen bekövetkezett változások légkörében) az ordinárius leváltására (is) gondolt. Szándékuk, kezdeményezésük kivitelezése megrekedt, a szűk csoport elszigetelődött.

³³ A Szentszék megbízottja, J. Bukovszki az 1989. évi változások előtt is többször járt Romániában.

ket. A szatmári egyházmegye élére a Túrterebesben³⁴ született Reizer Pált máramarosszigeti plébánost³⁵ nevezte ki. Gyulafehérvári segédpüspök lett a szatmári egyházmegyes Jakubinyi György, nagyváradi püspök pedig a szatmári egyházmegye területéről (Csanálosról) származó, de a nagyváradi egyházmegye számára felszentelt Tempfli József.

Az egyház nem szokta megindokolni, illetőleg közölni, hogy a Szentszéket milyen szempontok és indokok vezették valamely személy püspökké kiválasztásakor, kinevezésekor.³⁶ Reizer Pál esetében is csak a személyiségéről a részegyházban róla ismert, tudott tényeket rögzíthetjük. Ismeretes az a vallásos faluközösség, és a mélyen vallásos többgyermekes család, amelybe beleszületett, amely nevelte, tudott volt korán jelentkező papi hivatása, amelynek alakítása, ápolása céljából a középiskolát a gyulafehérvári kántoriskolában végezte, ezt követően pedig felvételizett a Gyulafehérváron működő szemináriumba, elvégezte a teológiai főiskolát.³⁷

Pappá szentelését követően káplánként, majd a Zárdatemplom lelkészeként működött, ezzel párhuzamosan titkári beosztásban az ordinárius egyházmegyei irodájában, majd Máramarosszigeten plébánosként. Lelkészi, lelkipásztori munkássága folyamán

³⁴ Szülőfalujáról a mellékletben olvashatunk.

³⁵ Részletesebb életrajza a mellékletben.

³⁶ Az egyház helyzetét a volt kommunista diktatúrákból szabadult országokban tanulmányozó nemzetközi kutatócsoport (teológusok) megállapítása az, hogy minden országban (általában) olyan személyeket választottak, akik Mária-tisztelők, jó plébánosok, az elnyomás idején is hűségesek voltak; ezek voltak az elsődleges szempontok, kevésbé a tudományos képzettség.

³⁷ A teológián 1961–1967 között tanárai voltak: Dr. Nemeček János, rektor, dogmatika, Dr. Traján Károly, erkölcsstan, Faragó Ferenc, biblikus, Dr. Kuncz József, Sturek Emil, Jäger Péter (filozófia). Márton Áron püspök szentelte pappá 1967. április 2-án.

a hívek szívesen vettek részt a szentmiséin, a liturgikus cselekményeken, szentbeszédeit, tanításait figyelemmel hallgatták, a közösség minél több tagjával közvetlen, személyes kapcsolat kialakítására törekedett. Szívesen orgonált. Hitoktatói munkája mellett támogatta a hittanos lányok énekes-gitáros közreműködését a szentmisén. Személyesen mutatta meg a hittanos lányoknak az idősek otthonában a Zárda hívóinek közösségéből idős korukra oda került öregeket, akiket aztán a lányok az ő indítványozására kezdtek rendszeresen látogatni.

Irodai munkája révén közvetlen kapcsolatba került az egyházmegye minden papjával, értékelték szívélyes magatartását.

Reizer Pál

Reizer Pált 1990. május 1-jén Francesco Colasuono érsek, bukaresti apostoli nuncius szentelte püspökké. Társszentelői: Jakubinyi György gyulafehérvári segédpüspök és Tempfli József nagyváradai püspök.

Szenteléskor, a püspökké szentelését követő beszédében (és körlevelében) arról szólt, hogy a változást követő időszak, a jelen nehézségei, a megoldandó feladatok, a politikai harcok kísértetiesen hasonlítanak a múltra.

Az egyházmegye területén élők gondjai, a katolikusoké, a magyaroké, a többségi (román) lakosság gondjai azonosak, mindannyiuknak meg kell kapniuk mindazokat az erkölcsi és szellemi értékeket, amelyektől elzárták őket. Ezért kérte min-

denkitől, hogy tegyenek félre minden egyéb érdeket, sérelmet, munkálkodjanak együtt teljes erővel, nagy lelkesedéssel a közös ügyért, az egyházmegye, a hívek, népünk, nemzetünk ügyéért.

Szentelészkori oltárkép

Ugyanakkor szólt a külföldre távozott papokhoz is, üzenetében azt kérte, hogy jöjjenek haza, mert itt a helyük, ide köti őket az esküjük. Ennek a népnek, mondta, amelyet olyan sokan bánatnak, amelyet olyan sokan cserben hagytak, most becsületes, szorgos, áldozatos papi egyéniségekre van szüksége³⁸.

Reizer Pál tudatában volt küldetése nagysága, súlya, felelőssége minden nehézségének és terhének, ismerte a maga emberi képességeit, felmérte, hogy ezek eltörpülnek a feladat és a követelmények nagysága mellett, ezért természetes volt, hogy sokat gondolkodott, vívódott ezeken a kérdéseken.

³⁸ Beiktatásakor mondott beszéde a püspöki levéltárban elhelyezett Historia Domus-ban található.

Szentelési beszéde elmondására indul

Eszébe jutott az, amit XXIII. János pápa mondott el újságíróknak azokról a vívódásokról, amelyeket pápává választása után ő átélt. A pápa akkor egy álmatlan éjszakáján feltette magának a kérdést:

- Mondd, János, végül is ki fogja vezetni az Egyházat, te vagy a Szentlélek?

- Természetesen a Szentlélek, válaszolta.
- No, akkor fordulj be és aludj nyugodtan.

Ez jutott az ő eszébe is, mondta az új püspök, így mer szembenézni feladata szinte legyőzhetetlen nehézségeivel, buktatóival.

Nehéz feladat várt az egyházmegye új püspökére, hiszen újjá kellett szerveznie az egyházmegyét, el kellett indítania a II. Vatikáni Zsinat alapján és szellemében megújulásnak indult világegyháztól elzárt részegyház szellemi, lelki felzárkóztatását, kibontakoztatása folyamatát, számos konkrét szellemi, lelki és anyagi teendő ügyintézését kellett elvégeznie, s meg kellett fogalmaznia a közvetlen és a távolabbi célokat.

Mindezt annak a Reizer Pálnak kellett elvégeznie, megoldania, aki gyermek- és ifjúkorát, tanulmányait, lelkészi működése két évtizedét, élete 47 évét a kommunista diktatúra idején élte le.³⁹

³⁹ Életútja állomásait – tömören – a Mellékletben közöljük.

III. Az egyházmegye szervezése- kormányzása kérdései

A PÜSPÖKSÉG KÖZPONTI SZERVEZETE; EGYHÁZMEGYEI BIZOTTSÁGOK–TESTÜLETEK

AZ EGYHÁZMEGYE TERÜLETI–SZERKEZETI KÉRDÉSEI. EGYHÁZMEGYEKÖZI KAPCSOLATOK

A püspök az egyházmegye kerületeinek, az esperességeknek a beosztását az 1990-ben bekövetkezett hivatalos elismerés után korábbi szerkezetében változatlanul hagyta: két főesperesség, a Székesegyházi Főesperesség (ehhez tartozik a Szatmári-, az Ugocsai-, és az Erdői esperesi kerület, a Nagykárolyi I. és a Nagykárolyi II. esperesi kerület), Máramarosi Főesperesség (hozzá tartozik a Nagybányai- és a Máramarosszigeti esperesi kerület).

Az esperességek szerkezetében viszont szükségessé vált plébániák, leányegyházak (filiák) átszervezése, ugyanis ezt igényelte a lakosság fogyása, a hívek megváltozott száma.

a) Több plébánia még a változások előtt annyira elnéptelenedett, hogy meg kellett őket szüntetni, filiává lettek, a szatmári esperesi kerületben: Szinfalu (1987-től; Szatmárnémetiből látják el), Krasznasándorfalu,⁴⁰ oldallagosan ellátott maradt (Nagymadarász, 1985-től), leányegyházzá vált az erdői esperesi kerületet még két plébániája Nagyszokond (1990-től), Szakas (1997-től; Krasznabéltekről látják el őket).

⁴⁰ Szórvány lett.

Az Ugocsai esperesi kerületben filia, Kökényesdről oldal-
lagosan ellátott lett Nagytarna (1994),⁴¹ a Máramarosszigeti
esperesi kerületben Nagybocksó (1991) és Hosszúmező (1991)
vált Máramarossziget filiájává.

A Nagybányai esperesi kerületben Barlafalu plébániája
elnéptelenedett, előbb filia, majd megszűnt, szórvány lett.
Ebben az esperesi kerületben Máramarossziget leányegyházá-
ban, Felsőkohón bevezették a román szertartási nyelvet, hogy a
leányegyház fel ne számolódjék.⁴²

b) A püspök új plébániákat⁴³ is létesített: Szatmárnémetiben
a Szentlélek plébániát (1995), Nagykarolyban a Fatimai Szűz
Mária plébániát (1996), (A Fatimai Világapostolság romániai
központja lett, temploma pedig egyházmegyei kegytemplom-
má), Nagybányán a Szent József plébániát (1999). Az új
területi felosztás szempontja az volt, hogy a templomot (s a
plébániát) oda kell vinni, ahol a hívek vannak, gyakorlatilag ez
mindegyik városban az utóbbi évtized(ek)ben épített beton-
rengetegeket jelentette.

A Szatmári Római Katolikus Püspökség területe kisebb, mint
az állami közigazgatás két megyéje, Szatmár és Máramaros,
amelyeknek területén található, ugyanis Szatmár megye néhány
községe egyházjogilag a Nagyvárad Római Katolikus Püspök-
séghez tartozik, Máramaros megye több községe pedig a Gyula-
fehérvári Főegyházmegyéhez. (Ugyanakkor egyházjogilag a
szatmári egyházmegyéhez tartozik egy Bihar megyei község.⁴⁴)

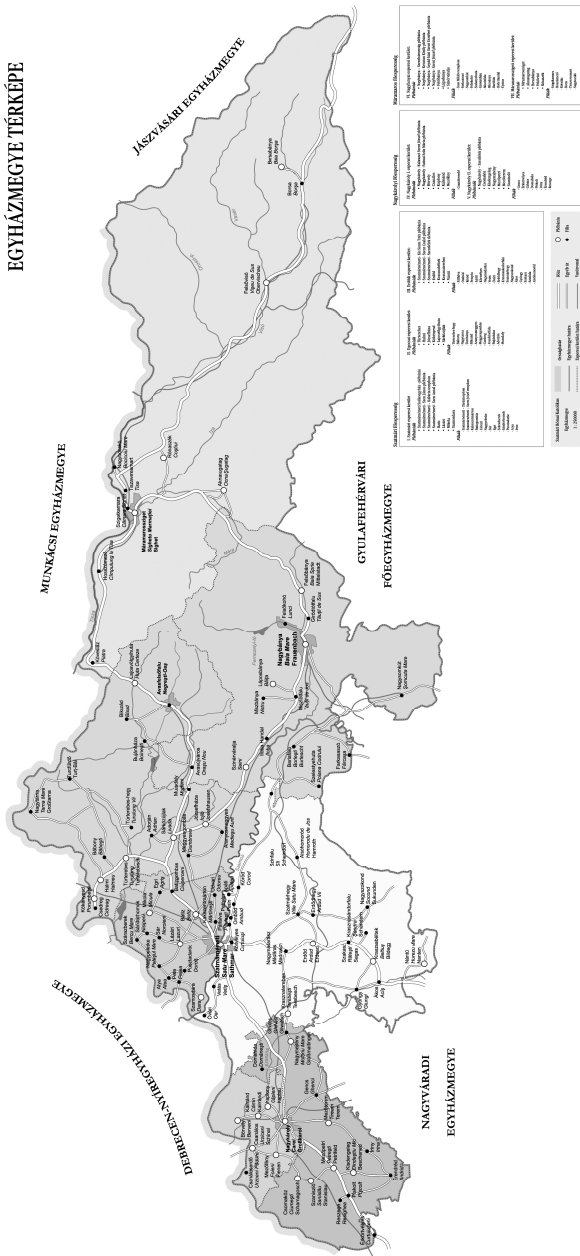
⁴¹ Lelkészi ellátása újabb (a vizsgált időszak után már) Halmiból történik.

⁴² Vö.: *A Szatmári Egyházmegye Jubileumi Sematizmusa*: 245.

⁴³ Magától értetődően plébániatemplomot is építettek.

⁴⁴ Érkörtvélyes

A SZATMÁRI RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZMEGYE TERKEPE

Központi települések	
1	1000-1999 lakos
2	2000-4999 lakos
3	5000-9999 lakos
4	10000-19999 lakos
5	20000-49999 lakos
6	50000-99999 lakos
7	100000-199999 lakos
8	200000-499999 lakos
9	500000-999999 lakos
10	1000000 lakos felett

Munkatér (Egyházmegye)	
1	1000-1999 lakos
2	2000-4999 lakos
3	5000-9999 lakos
4	10000-19999 lakos
5	20000-49999 lakos
6	50000-99999 lakos
7	100000-199999 lakos
8	200000-499999 lakos
9	500000-999999 lakos
10	1000000 lakos felett

Központi települések	
1	1000-1999 lakos
2	2000-4999 lakos
3	5000-9999 lakos
4	10000-19999 lakos
5	20000-49999 lakos
6	50000-99999 lakos
7	100000-199999 lakos
8	200000-499999 lakos
9	500000-999999 lakos
10	1000000 lakos felett

Munkatér (Egyházmegye)	
1	1000-1999 lakos
2	2000-4999 lakos
3	5000-9999 lakos
4	10000-19999 lakos
5	20000-49999 lakos
6	50000-99999 lakos
7	100000-199999 lakos
8	200000-499999 lakos
9	500000-999999 lakos
10	1000000 lakos felett

Központi települések	
1	1000-1999 lakos
2	2000-4999 lakos
3	5000-9999 lakos
4	10000-19999 lakos
5	20000-49999 lakos
6	50000-99999 lakos
7	100000-199999 lakos
8	200000-499999 lakos
9	500000-999999 lakos
10	1000000 lakos felett

Munkatér (Egyházmegye)	
1	1000-1999 lakos
2	2000-4999 lakos
3	5000-9999 lakos
4	10000-19999 lakos
5	20000-49999 lakos
6	50000-99999 lakos
7	100000-199999 lakos
8	200000-499999 lakos
9	500000-999999 lakos
10	1000000 lakos felett

Az egyházmegye területén élő lakosság egésze (nyilvánvalóan a római katolikusok is) az 1990-es évektől folyamatosan csökkent, szemléltetésül az 1992. és a 2002. év eleji népszámlálás adatait közöljük.⁴⁵

A terület:	Év	A teljes lakosság:		Ebből római katolikus:	A római katolikusok aránya	Megjegyzés
a) Plébániák és filiák	1992	627 061		114 903	18,32 %	
	2002	515 880		89 986	17,44 %	- 0,88 %
Fogyás :		111 181	17,73 %	25 917	23,32 %	
b) Szórványok	1992	283935		2732	0,96 %	
	2002	226 795		1840	0,81 %	- 0,15 %
Fogyás:		57 140	20,12 %	4572	0,88 %	
c) Együtt (a+b)	1992	910 996		117 635	12,91 %	
	2002	742 675		91826	12,36 %	
Fogyás.		168 321	18,47 %	25 809	21,94 %	

Megállapítható tehát, hogy egy évtized alatt az egész tájegység lakossága számottevően (18,47 %) csökkent, de a római katolikus hívek csökkenésének részaránya az átlagnál jóval nagyobb volt (21,94 %).

A katolikus hívek csökkenése a népesség egészéhez viszonyítva a plébániák és leányegyházak területén az összlakosság csökkenésénél (17,73 %) jóval nagyobb (23,32 %).

⁴⁵ Mindkét állami közigazgatási megyéből csak a római katolikus egyházmegyéhez tartozó helységekre vonatkozó adatokat közöljük!

A püspökség központi szervezete kialakítására és a hívek ellátására 1990-ben 60 felszentelt pap állt az új püspök rendelkezésére, e papság átlagos életkora pedig 50,2 év volt.⁴⁶

A püspöki irodában három lelkész kapott beosztást: a helynök, az irodaigazgató és a püspöki titkár. Mind kezdetben, mind az egész következő évtizedben az emberhiány következtében az egyes személyek párhuzamosan több feladatkört, megbízatást is kaptak, ez megnehezítette az egyes feladatkörök optimális szintű teljesítését, mindenképp túlterhelést jelentett.⁴⁷

Az egyházmegye pénzügyi-gazdasági ügyeinek, a könyvelési, műszaki-technikai ügyek intézésére a püspökség világiakat alkalmazott.⁴⁸

Az egyházmegye formálisan is törvényes működése céljából a megyés püspök megalakította a tanácsosok testületét, a papi szenátust (választott és kinevezett tagokból, valamint a szenátusi tagságot hivatalból megillető tisztségviselőkből).

Fokozatosan megalakultak (olykor azonban egyelőre csak formálisan) az egyházmegye különböző bizottságai: a gazdasági-, pasztorális (lelki gondozói)-, szeminárium-, hivatásgondozó és katekétikai (hitoktatástani)-, liturgikus-, egyházzenei és egyházművészeti bizottság.

Megalakult az egyházi bíróság (helynök, bírák, kötelékvédő, jegyző).

⁴⁶ A papok életkora 1990-ben: 25–29 év között: 4; 30–39: 21; 40–49: 16; 50–59: 5; 60–69: 5; 70-en felül: 9.

⁴⁷ Amma Zoltán püspöki helynök Szatmárnémeti II. számú (lélekszámban is második nagyságú) plébániájának volt a plébánosa, ő volt az egyházmegyei bíróság elnöke is. Ardai L. Attila az irodaigazgatói tisztség mellett a Zárdatemplom lelkésze és szatmári főesperes volt, feladata volt a hitoktatás megszervezése és ellenőrzése, az iskolaügyek rendezése.

⁴⁸ A gazdasági-pénzügyi kérdések referense Haller Mária, könyvelő Pallai Béla (görög katolikus lelkész), műszaki-technikai referens Pallai Kristóf volt.

Az egyházmegyei zsinat meghirdetésekor (2002-ben) pedig megalakult a zsinati egyeztető bizottság.

A lelki gondozás céljából létesült a Világiak Irodája és az Ifjúsági Lelkészség, a Kórház- és Börtönlelkészség, az Egyházmegyei Szeretetszolgálat; székhelyük céljára és működésük helyéül megépült a Scheffler János Lelkipásztori Központ.

Az egyházmegyei főhatóság a papi hivatások gyarapodását remélte az 1991 őszén megindult középiskolától, az ún. Római Katolikus Szemináriumi Líceumtól, ugyanakkor a püspök fontosnak tartotta, hogy a teológiai tanulmányokat végző kispapok minél sokoldalúbban képzetek legyenek, ezért több kispapot küldött teológiai tanulmányok elvégzésére Rómába, Münchenbe, Budapestre⁴⁹. A külföldön (is) tanulóktól azt várta, hogy az egyházmegye új típusú, a mai világ kérdéseire hiteles választ adni tudó, az egyháznak radikálisan elkötelezett lelkészekkel fog gyarapodni.

Az 1944–1989 közötti öt évtizedben az egyházmegyében 84 papi hivatás volt, az 1990–2001 közötti évtizedben 24⁵⁰. Ugyanebben az évtizedben az egyházmegyében 25 pap halt meg. (A papi hivatások adatai a világi papokra vonatkoznak, nem számítottuk közéjük a szerzeteseket. Az 1944-et követő öt évtizedben az egyházmegyében hárman lettek szerzetesek (egy jezsuita, két ferences), az 1990-es években ketten jelentkeztek a jezsuita rendbe, négyen a szaléziánus⁵¹ s egy a cisztercita rendbe.)

⁴⁹ Rómában teológiai tanulmányokat folytatott Ilyés Csaba, Kinczel István, Luczás Antal, Vönház Zoltán, Budapesten Bíró Norbert, Czier István, Szatmári Sándor, Veres Attila (VI. éven); felszentelt papokat küldött licenciátus (Magász Jenő), illetőleg doktorátus (Tempfli Imre) megszerzése céljából, Münchenben tanult Hankovszky Ferenc és Vik János.

⁵⁰ Egy közülük más, külföldi egyházmegyébe jelentkezett.

⁵¹ Az 1944 után jezsuita szerzetesnek jelentkezett Pásztai Mihály, ferencesnek Nagy István (Tarziciusz) és Stelli József (Benedek) megmaradt a

Elgondolkodtató jelenség, hogy az egyházmegyes papi szolgálatot választók közül ebben az időszakban négyen más (külföldi, magyarországi) egyházmegyékbe jelentkeztek.

Az egyházmegye papságának létszámában a vizsgált 12 év összességében csekély növekedés állapítható meg, ugyanis számuk (az időszak végén) 65, közülük azonban nyugdíjas 7, tehát aktív működőképes 58, a papnövendékek száma pedig 18.

Az 58 aktív lelkész közül azonban három más egyházmegyében működött,⁵² egy pedig külföldi teológiai-doktori tanulmányokat folytatott. Ugyanakkor a létszámot növelte egy, Erdélyből átvett lelkész.⁵³

Reizer Pál püspökké szentelésekor elhangzott kérése, az egyházmegye külföldön élő papjaihoz intézett hívó szava – térjenek haza, nagy szükség van rájuk – pusztába kiáltott szó maradt, egyikük sem tért haza, sőt számuk 12-re növekedett, külföldre távozott ugyanis egy 1990 előtt szentelt plébános, s elhagyta az egyházmegyét két, ebben az évtizedben szentelt fiatal lelkész is.⁵⁴

Az 1990–2002 közötti időszakban férfi szerzetes nem működött az egyházmegye területén.⁵⁵

rendben. Az 1990-es években jelentkezettek közül egy maradt meg a jezsuita rendben, egy pedig világi pap lett.

⁵² Kárpátalján, Gyulafehérváron, Németországban (Kirche in Not), illetőleg Münchenben

⁵³ Dr. Ágoston Ferenc.

⁵⁴ Ilk Antal (szentelése: 1977, Ausztriába távozott: 1998-ban), Papp Zoltán (szentelése 1996, Ausztriába távozott 1999-ben), Roznicsuk Wilhelm (szentelése 1996, távozása: 1999).

⁵⁵ Nem volt tisztázott a Szatmárnémetiben megjelent, ott lakó jezsuita szerzetes megjelenése és küldetése, ugyanis P. Jean Magnon S. J. tevékenysége kizárólagos jellegű volt, csak román utcagyerekekkel foglalkozott, a római katolikus püspökséggel való kapcsolatot – úgy tűnt: nyelvi, nemzetiségi indíttatás befolyására szándékosan – kerülte, hivatalos egyházi kapcsolatot a nagybányai román görög katolikus püspökséggel teremtett.

A papság számbeli gyarapodása / fogyása 1990-től 2002. április 18-ig.					
Év	Fel- szen- telt	Meg- halt	Külföld -re távozott	Máshonnét Szatmárra jött	Felmen- tését kérte
1990		3			
1991	1	2			
1992	1	1			
1993	2	3	1		1
1994	1	1			
1995	1	2			
1996		3			
1997	3	1			
1998	1	4			
1999	1	2	2		
2000		2			
2001	5			2	
2002.04.18.		2			

A Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációja ismét megkezdte működését, a vissza nem kapott rendházuk helyett létszámuknak megfelelően kisebbet, újat építettek. Mindössze négy fiatal jelentkezett a noviciátusba s tette le később a szerzetesi fogadalmat.

A trianoni döntés után a szatmári egyházmegye 1920-ban Csehszlovákiába került része (1945 után a Szovjetunióhoz, Ukrajnához tartozott) viszont 1990-ben (egyházjogilag) még mindig a szatmári egyházmegyéhez tartozott. Ezért Reizer Pál megyés püspök 1990 decemberében meglátogatta az egyházmegye Kárpátalján maradt részeit, hogy tájékozódjék a helyzetéről, állapotáról. Csáti József ordináriussal, a papsággal és a szerzetesekkel való találkozásakor megtudta: a 45 plébániát 14

papnak kell ellátnia. Látogatásakor segítséget (is) ígért, kölcsönöz egy plébánost, aki – időlegesen – elláthatja valamelyik plébánia (s leányegyházai) lelki gondozását.⁵⁶

Az egykori szatmári egyházmegye Kárpátalján található részének, plébániái egyházzjogi helyzetének végleges megoldása gyakorlatilag szinte egybeesik egyházmegyénk megújulása első időszakának korszakhatárával.⁵⁷

„Ad limina” látogatáskor a Szentatyánál 1996-ban

A Szatmári Római Katolikus Püspökség egyház szervezetenként a Kárpátokon túli, román nyelvű érseki tartomány fennhatósága alá tartozik. A romániai püspökök „ad limina” látogatásán – 1991-ben – Reizer Pál megyés püspök – a nagyváradi és a temes-

⁵⁶ Baumann Ferencet kölcsönözte, később felváltotta Schönberger Ferenc.

⁵⁷ A Szentcsék a kárpátaljai részeket Kárpátaljai Adminisztrátúra rangra emelte, 2002 áprilisában pedig megalapította a Munkácsi Római Katolikus Püspökséget.

vári püspökkel együtt – kérte a Szentszék, hogy emelje érseki rangra a gyulafehérvári püspökséget, s az Erdély területén levő egyházmegyéket ennek rendelje alá. A Szentszék a kérelem felét teljesítette, a gyulafehérvári püspökség megkapta az érseki egyházmegye rangot, viszont a szatmári egyházmegye (is) továbbra a bukaresti érseki tartomány fennhatósága alatt maradt.⁵⁸

Az egyházmegye kormányzása kapcsán a megyés püspökre számos, az egyházmegye területén kívüli kötelezettség is hárult. Püspökké szentelése után kapcsolatot kellett teremtenie és tartania a többi romániai (római- és görög katolikus) egyházmegyével, ezt szolgálták az évente kétszer megtartott püspökkari konferenciák,⁵⁹ a nunciatúrán tartott megbeszélések.⁶⁰ A történeti kapcsolataik és területi szomszédságuk / közelségük kapcsán a püspök és a papság elsősorban az erdélyi, főként a szomszédos gyulafehérvári és nagyváradi püspökökkel és papsággal volt kapcsolatban.

A püspöknek az ökuménia szellemében ápolnia kellett a kapcsolatot Erdély többi keresztény egyházával is, ezt szolgálták a történelmi egyházak püspökeinek találkozói is.⁶¹

A kommunista diktatúra éveiben betiltott görög katolikus egyház számos híve és sok papja elutasította az ortodoxiába való beolvasztást, nagyon sok hívő a római katolikus liturgiákon vett részt, a katolikus egyházhoz hű maradt, a titokban miséző görög katolikus papokat⁶² a katolikus egyház (plébánosain keresztül) miseintenciókkal is támogatta. Az 1990-es évek után

⁵⁸ A szatmári és a nagyváradi püspökség bukaresti alárendeltségű maradt, a temesvári püspökség Rómának közvetlenül alárendeltté lett.

⁵⁹ A romániai püspökkari konferencia alakuló ülése 1991. I. 16-án volt.

⁶⁰ Bukarest, 1991. dec. 30., 1992. nov. 5.

⁶¹ Kolozsvár, 1990. szept. 25., 1991. ápr. 3., stb.

⁶² Román vagy magyar görög katolikus egyaránt.

a román görög katolikus klérus az ortodoxok nacionalista szellemű támadásai hatására tartózkodó magatartásúvá vált.⁶³ A római katolikus egyház (benne a szatmári egyházmegye) és a Rómával egyesült román görög katolikus egyház (benne a nagybányai székhelyű máramarosi egyházmegye) kapcsolata (is) tartósan megjelenő (elvi) problémává érlelődik, a kapcsolatok értékelésének, újragondolásának szükségessége az elkövetkező időszakban is folyamatosan jelentkező probléma lesz.⁶⁴ A román görög katolikus egyházzal kapcsolatosan teológusok és vallásszociológusok is megfogalmazták, hogy az a tisztázandó kérdés, hogy papjai számára mi a meghatározó, a papi identitástudat és érzelmileg a keleti rítus és hagyomány és a vallásosság nemzetközpontú értelmezése, vagy inkább a nyugat-európai kötődésre törekvés, az egyetemes katolikus egyházba való tartozás. Változatlanul jó a kapcsolat a magyar görög katolikusok egyházközségeivel.

Az egyházmegye püspökének az egyház egységét szolgáló tapasztalatcsere céljából a világegyház más tájain működő püspökökkel való személyes találkozásokra, megbeszélésekre is el kellett utaznia.⁶⁵ Így létesített testvéregyházmegyei kap-

⁶³ A román görög katolikus egyház hivatalos neve: Rómával Egyesült Román Görög Katolikus Egyház, szellemiségében erőteljesen hangsúlyozott a nemzeti jelleg. A Román Ortodox Egyház gyakorlatilag államvallás, a Habsburg Birodalomban létrejött román görög katolikus egyházat az ortodoxok nemzetárulónak minősítik, magyarpártinak mondják.

⁶⁴ A szatmári római katolikus egyházmegye területén 8, a Máramarosi Román Görög Katolikus Püspökséghez, és egy, a Nagyvárad-i Román Görög Katolikus Püspökséghez tartozó magyar szertartási nyelvű, tekintélyes lélekszámú egyházközség (több leányegyházzal) működik.

⁶⁵ Meglátogatta az Erdéllyel szomszédos, illetőleg egykor kapcsolatban állott magyarországi püspökségeket (püspököket), Eger, Esztergom, Vác, Szeged (1990. aug. 20.).

csolatot az innsbrucki (Ausztia) egyházmegyével, kapcsolatot épített ki a kölni (Németország) egyházmegyével. Külföldi utakra, konferenciákra,⁶⁶ közéleti-politikai személyiségekkel való találkozókra⁶⁷ is el kellett mennie.

Lelki megerősödéséül szolgáltak a magyar püspökök számára (külföldön) szervezett lelki gyakorlatok.⁶⁸

Reizer Pál püspök kapcsolatba került a fokoláré mozgalommal, tagja lett a mozgalom papi ágának, részt vett ennek római találkozóin,⁶⁹ és szorgalmazta a mozgalom romániai / erdélyi elterjedését.

⁶⁶ Bécs + Innsbrucki egyházmegye (1991. IV. 24, 25–26; Europaischer Hilfsfond, Bécs (1991. XI. 5–6), püspöki menedzser-konferencia (Ausztia, 1992. I. 19–23), Lengyelország (1992. V. 13–4), Róma, Európai Püspökkari Konferencia (1992. IX. 13–19), Kelet-Európai Püspökkari Konferencia, Varsó (1994. X. 13–16), Coşa Anton püspök beiktatása, Moldávia, Chişinău (2000. I. 15).

⁶⁷ 1995. Budapest (A magyar püspökök találkozója Tabajdi Csabával és Horn Gyulával), Budapest, 1999. nov. 8. (A magyar püspökök találkozója Orbán Viktorral), Budapest, 2001. IV. 18. Megbeszélés az erdélyi magyar püspökökkel az Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a Státustörvény kérdéseiről).

⁶⁸ Leányfalu (1990. nov. 19–21, Németország, Köln, 1996. IV. 30. (Rekollekció a magyar püspökök számára), Magyarország, Leányfalu, 2001. okt. 22. (lelkigyakorlat).

⁶⁹ Róma, 1993. II. 14–15, 1994. február 7-én.

IV. A papság és a hívők lelki élete és ápolása

A) A PAPSÁG LELKI ÉLETE

1. Reizer Pál megyés püspök az egyházmegye híveinek lelki gondozását az egyházmegye papságával együtt, a kollegialitás szellemében akarta végezni. Ennek kialakítása érdekében szükségesnek tartotta a papság lelki életének ápolását, folyamatos önképzését. Úgy látta, hogy mindehhez fel kell használni a cselekvőképes hagyományokat, tapasztalatokat, s szükség van a jelen világában való eligazodásra. Azt is tudta, hogy mindez máról holnapra nem megoldható.

2. Mindenekelőtt már 1990 októberétől felelevenítette az egyházmegye régi (a kommunista korszakban csak nagyon visszafogottan élő) szokását, a havonta kis csoportokban szervezett papi rekollekciót. Kérte az eddig távolmaradókat, hogy vegyenek részt a papság lelki egységét is megőrizni kívánó, tájékozódásukat is szolgáló találkozókön. A havi lelki napot 1995-től esperesi kerületenként a hónap első szerdáján tartják, minden alkalommal más plébánián. A lelkészek döntő többsége rendszeresen részt vesz a lelki napokon.

3. Az egyházmegyében több alkalommal is papi lelki-gyakorlatokat szerveztek, megtartásukra a világi papság lelki gondozásában tapasztalt jezsuita atyákat (P. Godó Mihály, P. Nemeshegyi Péter)⁷⁰ hívott meg.

4. A papság lelki életének ápolása céljából hasznosnak gondolta, ha a papság körében feléledne a papság apostoli szövetség-

⁷⁰ P. Godó Mihály 1992. július 20–22-án, P. Nemeshegyi Péter 1994. június 20–22-én tartott lelkigyakorlatot.

gének mozgalmá, az Unio Apostolica Cleri-t (BURA 2003: 162), amelyet az 1952-ben börtönben meghalt dr. Scheffler János püspök mind a szatmári, mind a nagyváradai egyházmegyében egykor meghonosított⁷¹ azzal a célkitűzéssel, hogy elmélyítse, megvalósítsa a lelkipásztorok összefogását, kölcsönös segítségét, különösen a megfáradt vagy beteg paptestvérekét. A szövetség nem kívánt különleges embereket, arra törekedett azonban, hogy a plébánián végzett munka és a „lelkipásztori szeretet” megélése céljából a szövetség tagjai olyan életrendet alakítsanak ki, amelyből nem hiányzik a napi elmélkedés, a rövid lelki olvasmány, rózsafüzér, s néhány, a lelki életükhöz kapcsolódó cselekmény (havi gyónás, rekollekció, teológiai tanulmány).

Reizer Pál megyés püspök szerette volna, ha a kommunista hatalom egyházüldözése, a bebörtönzések idején lehetetlenné vált, megszűnt papi szövetség a szabályzatban megfogalmazott értékrendhez életvitelükben egyénileg továbbra is alkalmazkodók segítségével megújulna, s Pfeiffer Mátyás áldozópapot felkérte a megszervezésére. Kezdeményezése azonban elakadt, nem valósult meg.

5. A papok számára 1995-től megszervezték a havi lelki napot. Ezt esperesi kerületenként a hónap első szerdáján tartják, minden alkalommal más plébánián. A lelkészek többsége rendszeresen részt vesz a lelki napokon, időnként akadnak távol maradók is.

6. A papság lelki – szellemi képzését szolgálták az egyházmegyei papi gyűlések, amelyeken az előadók időszerű teológiai kérdésekkel is, a hívek lelki gondozásának időszerű kérdéseivel

⁷¹ Dr. Scheffler János annak idején az egyházmegyében terjesztett mozgalom szervezését dr. Bogdánffy Szilárdra bízta, 1947-től pedig egyházmegyei igazgatójául Rényi Ferencet nevezte ki.

is foglalkoztak.⁷² A papi gyűléseken a plébánosok, a segédlelkészek általában mind megjelentek.⁷³

7. A püspök észrevette a munkatársai (a lelkészek, segédlelkészek) közötti súrlódásokat. Megoldásukat személyes beszélgetések alkalmával, máskor közösségi találkozókra kereste.⁷⁴ Figyelmesen hallgatta meg a problémákat, nem siette el a megoldásukat, esetenként csak napok múltán tért vissza a kérdésre.

8. Nem szerette, nem szívesen hallgatta, ha papjait bírálják, hibáikat emlegetik.⁷⁵ Ugyanakkor az ő ellene fordulók támadásait alázattal viselte, hűséges munkatársainál is jobban jutalmazta őket.⁷⁶

B) A HÍVEK LELKI ÉLETÉNEK ÁPOLÁSA

1. Az ember lelki élete szellemi tevékenység, ezt emberi mértékegységekkel nyilván nem mérhetjük. A hívek vallási életének, gyakorlatának bizonyos külső cselekményei, jelenségei viszont számokban is megállapíthatók, rögzíthetők, így az egyházmegye statisztikai adataiból megtudható, hogy évenként

⁷² A papi gyűlések tárgya: A pápa az egyházban (1991. IV. 22.), Az egyház szociális tanítása (VI. 17.) Scheffler János püspöki szolgálata és vértanúsága (X. 22.), Az „Unio Apostolica” (1992. V. 25.), A családok lelki gondozásának mai lehetőségei és sürgető feladatai (1994. II. 2.), Az egyházközségi szeretetszolgálat (1999. okt.), A felnőttek bevezetése a keresztény életbe (2000. IV. 8.).

⁷³ Akadályoztatás: betegség, temetés.

⁷⁴ Munkatársaival, kisebb csoportokkal kötetlen beszélgetéseket lehetővé tevő kirándulást szervezett, amely alkalmat nyújtott a nézeteltérések békés feloldására.

⁷⁵ Még akkor sem, ha a lelkész úgy nyilatkozott, hogy „a püspök mondhat, amit akar, én meg úgy csinálom, ahogy nekem tetszik”.

⁷⁶ Mind anyagilag, mind elismeréssel, kitüntetéssel.

hányan részesültek a keresztség, a bérmálás, a házasság szentségében, talán azt is meg lehetne állapítani, hogy az elhunytak körül haláluk körül hányan vették fel a betegek szentségét. Megközelítőleg azt is meg lehetne tudni, hogy egy-egy évben hányan járultak szentáldozáshoz, semmiképp sem tudjuk megválaszolni viszont azt, hogy hányan járultak szentgyónáshoz.

Mindezek – a liturgia, a szentségek kiszolgáltatása – olyan cselekmények, jelenségek, amelyek az egyházmegyében élő hívek összességére vonatkoznak, s amelyeket – a püspökkel egységben – az őket lelkileg gondozó papság végez.

Mindenekelőtt azt kell róluk megállapítanunk, hogy az egyházmegyében a vizsgált időszakban működő egyházmegyei papságnak a plébániák különböző nagysága következtében egymástól számottevően eltérő hívő szolgálatát, ellátását kellett elvégeznie. Az egyházmegye városaiban⁷⁷ működő plébániák

⁷⁷ Szatmárnémeti, Nagybánya, Nagykároly, Máramarossziget. (Erdődöt és Sárközújlakot ebben az időszakban még nem nyilvánították városnak, az ehhez szükséges lélekszámot csak később, szomszédos falvak közigazgatásilag hozzájuk csatolása révén azóta oldották meg.)

lélekszámuk⁷⁸ tekintetében is jelentősen különböznek. Négyezer hívőt nyilvántartó plébánia van Máramarosszigeten (ott egyedüli plébánia) és Nagybányán, három és félezer hívője van Szatmárnémetiben a székesegyházi plébániának. Ugyanakkor Szatmárnémetiben van még két 2500–3000 közötti hívőt számláló plébánia, Nagykárolyban egy közel 2300 és két 1800 hívőt meghaladó, s Nagybányán is még egy, 1800 hívőt nyilvántartó plébánia. Az egyházmegye két nagy városában a nagy lélekszámú plébániák mellett, velük párhuzamosan lényegesen kisebb plébániák is léteznek, Szatmárnémetiben a Szent Antal plébánia mindössze 461 hívőt számlál, Nagybányán pedig még három kisebb plébánia működik (430, 500, 709 hívővel). A püspökség székhelyén a román és a német anyanyelvű hívek lelki gondozását (a székesegyházi plébánia keretében) egy-egy lelkész végzi.⁷⁹

2. Az egyházközségekben nyilvántartott katolikusok és az egyház közötti kapcsolat egyik megnyilvánulása a templomba járás.

A kommunista diktatúra vallásellenes világából, a tiltottság és /vagy megtúrtság állapotából kiszabaduló társadalomban az új korszak első hónapjaiban számottevően megnőtt a templomban megjelenő hívek száma, szinte divatos lett az egyházi szer-

⁷⁸ A plébánosok 1991–2000 közötti évi statisztikai jelentései annyira eltérő, évenként egymásnak ellentmondó (gyakran túlzó) számadatokat tartalmaznak, hogy ezeket nem vehetjük alapul. A 2002-es állami népszámlálás adatai minden esetben több, magukat római katolikusnak valló személyt tartanak nyilván, mint az ugyanabban az évben készült egyházi nyilvántartás. Ez kiténik az egyházmegyei szintkor készült, a jubileumi Sematizmus statisztikai adatok fejezetében közölt táblázatokból. Viszonyítási alapul ezért jelen esetben a jubileumi Sematizmusban az egyes plébániák bemutatásakor közölt hívők számadatát vesszük viszonyítási alapul.

⁷⁹ A Kálvária templomban tartanak román, illetőleg német nyelvű szentmisét. A román anyanyelvű közösség létszáma 2002-ben megközelítőleg 550–600, a német nyelvűeké mintegy 320.

tartásokon való részvétel (is). Valamelyest növekedett a templomba járó férfiak száma is. Az első hónapok lendülete az évek múlásával a társadalomba nyugatról behatoló gazdasági verseny és az érdek- és pénzorientált világ önző szelleme hatására folyamatosan lanyhult.

A szentmiséken való részvételre vonatkozóan a plébánosok megállapításai eléggé általánosak, megállapításuk szerint a szentmisére rendszeresen járók főként nők és gyermekek. Az egyházmegyében 2002-ben végzett felmérés szerint is a szatmári egyházmegye számottevően a nők és gyermekek egyháza, együttes jelenlétük a két nagyobb városban 63 %, Máramaros-szigeten és Nagykarolyban a templomba járók 67 százaléka. A vidéki plébániákon a máramaroszigeti esperességben ennél magasabb (70,9 %), Erdőd vidékén és Felsőbányán a nagyobb városokéhoz közeli, Szinérváralján arányuk ennél kisebb 59,9 %), az ugocsai esperesi kerületben viszont kiegyensúlyozottabb (55,1).

Érdemes azonban áttekintenünk a zsinati munkálatok során végzett, a templomba járók korosztályait is számba vevő felmérés eredményeit:

Városon	Lélek- szám 18 évesig	A katolikusok számához viszonyítva (%)		Lélek- szám 19–59 évesig	A katolikusok számához viszonyítva (%)	
		állami adathoz	egyházi adathoz		állami adathoz	egyházi adathoz
Szatmárnémeti	1421	6,18	14,21	3525	15,0	34,0
Nagybánya	407	3,20	4,56	1248	9,82	13,48
Nagykaroly	340	4,14	5,72	1003	12,2	16,88
Máramaros-sziget	220	4,05	5,36	656	12,10	16,0
Városi átlag:	2388	4,32	5,95	6432	11,76	16,04
Vidék						
Szatmár vidéke	450	8,77	10,26	676	13,06	15,42

Városon	Lélekszám 60 →	A katolikusok számához viszonyítva (%)	
		állami adathoz	egyházi adathoz
Szatmárnémeti	1604	28,0	16,0
Nagybánya	899	7,25	7,40
Nagykároly	551	6,72	9,27
Máramarossziget	391	7,21	9,53
Városi átlag:	3445	6,29	8,59
Vidék			
Szatmár vidéke	1126	20,56	25,09

Táblázatunkból az állapítható meg, hogy a templomba járó városlakók számottevőbb része a felnőttek (20 és 60 év közötti) korosztályába tartozik. Arányuk Szatmárnémetiben (az egyházi nyilvántartás adatainak lélekszámához viszonyítjuk) 34,0 %, a ma Máramaros (közigazgatási) megyéhez tartozó Nagybányán csak 13,48 %, (százötven százalékos eltérés), az egyházmegye másik két városában gyakorlatilag az egyházmegyei átlag szintjén szinte egyenlő (16,88–16,0).

A hatvan éven felüliek templomba járási aránya a két nagyváros esetében is jelentős eltérést mutat, de a különbség csaknem száz százalékos, a másik két városban valamennyivel jobb az egyházmegyei átlagnál.

A vidéki plébániák helyzetét a szatmári esperesi kerület adataival szemléltetjük (a többi tájegységé lényegében hasonló, esetenként valamivel jobb arányú). A szembevetendő jelenség az, hogy a fiatal korosztály templomba járási aránya majdnem kétszerese a városon lakó fiatalokénak, a 19–59 közötti életkorúaké lényegében azonos a városon lakó hasonló életkorúakéval, míg a 60 éven felüliek aránya viszont háromszorosa az azonos korosztályú városon lakó hívekének.

A hívekkel való foglalkozás lehetőségeire és mértékére a nagy lélekszámú és a kisebb lélekszámú plébániák (2002. évi) néhány statisztikai adatának összehasonlítása alapján utalunk:

Plébánia	Családok száma	Hívek száma	Keresztelések	Bérmálkozó	Elsőáldozó
Szatmárnémeti I.	2345	4690	122	179	75
Nagybánya I.	1580	3250	40	105	36
Szatmárnémeti II.	1250	2800	35	3	31
Sárközújlak	748	1640	22	0	29
Túrterebes	735	2293	40	0	40
Színérváralja	186	671	8	0	7
Józsefháza	115	268	5	0	0

Plébánia	Családok száma	Hívek száma	Házasságkötés, < vegyes	Temetés	Ellátva	Szentáldozás
Szatmárnémeti I.	2345	4690	74 < 41	83	48	90100
Nagybánya I.	1580	3250	39 < 32	95	49	68000
Szatmárnémeti II.	1250	2800	40 < 13	71	40	37500
Sárközújlak	748	1640	21 < 9	31	18	18100
Túrterebes	735	2293	24 < 7	32	24	17000
Színérváralja	186	671	2 < 1	14	9	11500
Józsefháza	115	268	1 < 0	4	2	9500

Az adatok érzékeltetik, hogy a sokszínű városokban (és a nagyobb vidéki) plébániákon mennyivel több időráfordítás szükséges a hívők és problémáik megismerésére, mennyivel több időt igényel a szentségek kiszolgáltatása, illetőleg az ezekre való felkészítés. (Szatmárnémetiben a székesegyházi és Nagybányán a Szentháromság plébánián a plébánost segédlelkész segítette.)

3. A házasságkötések figyelmeztető jelensége a nagyon sok vegyes házasság.

A vegyes házasságok jelensége folyamatos, gyakorlatilag megállíthatatlan folyamat.

Ezt az egyházmegye vizsgált időszaka hat évének adataival érzékeltetjük:

Nap- tári évi	A házasságot kötők:				
	Összes házasság- kötés	Mindkét fél katolikus	Száza- lékban	Vegyes vallásúak	Száza- lékban
1991	1263	435	34,44	828	65,55
1993	682	316	46,33	366	53,66
1994	583	290	49,74	293	50,25
1995	1514	823	54,35	691	45,64
1996	632	305	48,25	327	51,74
1997	988	335	33,90	653	66,09
6 év átlaga:	943	417,33	44,20	526,33	55,80

A vegyes házasságot kötők egy része azonos anyanyelvű, de nagyon sok a más nemzetiségűekkel és vallásúakkal kötött házasság.

A jelenség figyelmeztetés, az egyháznak idejében gondolkodnia kell több olyan kérdésen, amely a fentiek kapcsán néhány év múltán bizonyosan napirendre kerül. Konkrétan arról van szó, hogy a vegyes házasságok befolyásolhatják, valószínűleg befolyásolni is fogják sok katolikus fél vallásgyakorlását, gyermekeik megkeresztelését, jelentősen az anyanyelvét, később a hitoktatását. (Hangsúlyosan a nagybányai és a máramarosszigeti esperesi kerület plébániáit érintő jelenség.)

Az egyházközségek anyakönyvei nem tartják nyilván a válásokat, a plébánosok egy részükről hallomás útján értesül,

néhány esetben pedig egy-egy elvált és új (egyházi) házasságot kötni akaró féltől.⁸⁰

Társadalmunk egészében (az állami statisztikák alapján) a válások száma igen nagy, ebből eredően a széteső családok száma folyamatosan növekszik. Gyakorlatilag minden plébániai közösségben megjelenő jelenség, kezelése mindenütt azonos problémákat okoz. Ajánlatos volna, ha a plébániai közösségek az egyedül maradó (katolikus) féllel, és /vagy gyermekével való (lelki) kapcsolat ápolásának / megőrzésének módozataival foglalkoznának.

4. A szent kenet szentségének felvétele nélkül elhunytak száma kapcsán minden évben alkalmat kellene teremteni a szentség közösségi kiszolgáltatására és szorgalmazni kellene, hogy ilyenkor az idős korúak minél többen vegyék fel a szentséget, tudva, hogy a halált nem feltétlenül (látható és/vagy súlyos) betegség előzi meg.

5. A templomba járók számának az előzőekben említett időszakos megnövekedését tekinthetjük tömeglélektani mechanizmusnak, divatjelenségnek, ugyanakkor azonban az is kétségtelen, hogy a több évtizedes üldözés után sokakban fellángolt a hit, útkereső egyéneknél felébredt és erősödött a lelki-szemléletük, látásmódjuk tisztázásának igénye.

A Neokatekumenális Út híre még 1990-ben eljutott az egyházmegyébe, gyökeret vert, s még abban az évben az egyházhoz tartozás formáját keresőkből a székesegyházi plébánián a plébános támogatásával megalakult a Neokatekumenális Út első magyar nyelvű közössége. A csoport nem tekintette magát

⁸⁰ Az egyházmegyei bíróság elé került néhány házassági per kérdésével nem foglalkozunk. – Az elváltak egy része új házasságát más felekezetek szertartása szerint köti meg.

a plébániához kötött zárt csoportnak, többen csatlakoztak a többi plébánia hívei közül is. A neokatekumenális utat választók igénye az volt, hogy az evangélium formálja őket, erőt adjon. Kapcsolatot kerestek és teremtettek (majd tartottak) a mozgalom alakulásában, alakításában előttük járó katolikus közösségekkel, konkrétan a mozgalom külföldi, olasz és lengyel lelkipásztoraival is. A neokatekumenális utat járók az ősegyház utánczására törekedtek /törekszenek, s bejárják az evangéliumban való elmélyedés lépcsőfokait. Az első két lépcsőfokot⁸¹ követi aztán két beavatás, a Hiszekegy,⁸² illetőleg a Miatyánk átadása.⁸³ A neokatekumenális út harmadik fázisában arra törekednek, hogy tudják megkülönböztetni és teljesíteni Isten akaratát a történelemben⁸⁴.

A lelkiségi mozgalomban missziós papi hivatások is születtek,⁸⁵ akik teológiai tanulmányaik elvégzésére külföldre, a Neokatekumenális Út missziós szemináriumába⁸⁶ mentek.

Az első csoportot újabb magyar és román nyelvű csoportok megalakulása követte, ugyanis az első, majd az őket követő csoportokban az egyes lépcsőfokok megélése folyamán a

⁸¹ Mindkét szakasz két-két évig tart. A neokatekumenek megtanulják a biblikus nyelvezetet, arra törekszenek, hogy megszabaduljanak az Istenről alkotott hamis elképzelésektől, másrészt hogy magukat olyan bűnösnek ismerjék meg, akinek szüksége van a megtérésre. A vizsgálódás második szakaszában próbára teszik magukat, hogy őszintén szándékuk-e Krisztus követése.

⁸² „A Szentírás és az Egyház hitének összefoglalása”, illetőleg megvallása a hívek előtt.

⁸³ Az Egyház beavatja a neokatekumeneket a liturgikus és a szemlélődő imádságba, rendszeresen tanulmányozzák a „Miatyánk” egyes kéréseit és a Szűz Máriáról szóló témákat.

⁸⁴ A hegyi beszéd részeit tanulmányozzák.

⁸⁵ Strangó Péter, Nuszer Miklós.

⁸⁶ Redemptoris Mater

missziós felelősség is érlelődött, a törekvés, hogy az evangélium eljusson a nem hívők közé is. Az egyes fokozatok végén a csoport tagjai – püspöki engedéllyel – elmentek a hívek közé is, beszéltek a mozgalomról, látható eredményeiről. Ez az eredmény – az egyének lelki életének alakulásán túl – a szegényekért, betegekért, mindenkiért érzett felelősség megnyilvánulásának jelenségeit is magába foglalta.

A hívek sokasága nem (vagy nem mindig) értette meg a neokatekumenális utat járókat, így ez feszültségeket is teremtett. A mozgalom – mint említettük – nem zárt csoport, így minden évben voltak a mozgalomhoz csatlakozók és mindig voltak lemaradók is. Az évtizedet meghaladó időszak végén Szatmárnémetiben közel kétszáz hívő tartozott a hat magyar és öt román nyelvű neokatekumenális utat járó csoporthoz.

A lelkiségi mozgalomban missziós papi hivatás is született,⁸⁷ aki teológiai tanulmányai elvégzésére külföldre, neokatekumenális központba ment.

2000-ben a neokatekumenális utat járó fiatalok nagy csoportja vett részt a mozgalom Izraelben tartott nemzetközi találkozásán, s a Szentatya által celebrált szentmisén is.

A lelkiségi mozgalom tagjai úgy látták, hogy – elsősorban a nagy lélekszámú plébániákon – a az egyházközségi lelki gondozás egy-egy területén plébános segítségére (is) lehet(né)nek, így a keresztelési adatok (a családok feltérképezése) számbavételekor, a jegyesek oktatásában.

6. A hivatalosan meghirdetett vallásszabadság következményeképp az egyházmegyében még 1990-ben ismét (nyíltan)

⁸⁷ A Redemptoris Mater (Róma) papnevelő intézetben tanult Szatmárnémetiből, Strángó Péter.

működni kezdett a több évtizedes hagyományú lelkeségi mozgalom, a Ferences Világi Rend. Az újraindulás évében a FVR-nek mintegy 80 tagja volt, Máramarosszigeten, Kaplonyban a Szent Antal plébánián és Szatmárnémetiben a Szent János és a Szentlélek plébánián, javarészt idősebb korosztálybeliek. A Máramarosszigeten 1993-ban indított Szent Ferenc Nyomdokain című lapjuk 1995-től országos jellegű lett, a rend kisközösségei közti kommunikációt szolgálta. Ugyanott 1998-tól saját székházuk is van. A megújulás évtizedének végére azonban a FVR az idős tagok elhalálása folytán nagyon megfogyatkozott, megújodása, fiatalosodása egyelőre várat magára.

7. Az egyház liturgiáján nagyobb arányban megjelenő, valamint a mindennapok kisebb – nagyobb karitatív feladataiban segítőkészebb nők összefogása céljából az egyházmegye papsága szorgalmazta, hogy a plébániái közösségekben megalkuljanak a katolikus nőszövetségek. Ezek céljából hitbuzgalmi tevékenységük összefogását, vallási–lelki önképzésüket és az egyházközség keretében szervezett karitatív tevékenységeket jelölték meg. Az első nőszövetség – az Árpádházi Szent Erzsébet Katolikus Nőszövetség – 1991-ben alakult meg Szatmárnémetiben, ezt követően ugyanabban az évben alakult meg Nagykárolyban és négy nagyobb plébániáján, Erdődön, Lázáriban, Pusztadarócon és Sárközüjlakon, majd a következő évben még 16 plébánián. valamint Erdődön megalakult a Katolikus Cigány Nőszövetség is.⁸⁸

Működésük során a nőszövetségek bizonyosan eleget tesznek a liturgiához kapcsolódó szolgálatoknak, hitbuzgalmi tevékenységük kapcsán az (Örökös) Rózsafüzér Társulat műkö-

⁸⁸ Vö.: BURA 2003:141.

dését szervezték, többen lelkeségi mozgalmakba kapcsolódtak be (Mária Légió), s általában bekapcsolódtak az egyházközség karitatív munkájába.

Az egyes nőszövetségek más-más módon és mértékben foglalkoztak tagjaik lelki-szellemi önképzésének lehetséges módjaival is. Megállapíthatjuk, hogy egy évtizednyi működésük folyamán megérlelődtek a nemzedéki gondok, az eltérő életkor, életállapot kapcsán jelentkező felfogásbeli, alkalmazkodásbeli különbségek. A nőszövetségek mindegyike máris szembesült (s a későbbiekben még érezhetőbben fog szembesülni) a fentebbi problémával, ugyanakkor ehhez kapcsolódóan az idősebb nemzedékekétől (egyre inkább) eltérő érdeklődési körű fiatalok bevonásának szükségességével és nehézségeivel.

8. A kommunista diktatúrák bukása után hazatelepült Nyugatról a katolikus értelmiségi mozgalom, a Pax Romana. Erdélyben 1992. szeptemberében alakult meg a Romániai Magyar Pax Romana – Keresztény Értelmiségi Mozgalom. Célját – alapszabályzatában – így fogalmazta meg: „A szervezet célja: Megteremteni a lehetőséget a Romániában élő keresztény magyar értelmiségiek országos szintű kommunikációjához; személyes és közösségi tanúságtétellel, tudományos, kulturális, közéleti és hivatásbeli munkával terjeszteni az Evangélium szellemét, valamint a keresztény tudatot és lelkeséget; törekedni a magyarság nemzeti identitásának megőrzésére és fejlesztésére; elősegíteni a térségünkben élő nemzetek és nemzetiségek közötti megértést; előmozdítani a keresztények ökumenikus egységét, képviselni a romániai magyar katolikus világi értelmiséget nemzetközi fórumokon”.

Ennek ismeretében a püspök az 1993 őszén Illyefalván megszervezett tanulmányi napokra, s a mozgalomhoz való csatlá-

kozás céljából az egyházmegyéből öt különböző foglalkozású értelmiségit küldött el, két lelkészt, két tanárt és egy orvost.

Az így megalakult szatmári helyi csoport ezt követően számos értelmiségit szólított meg, akik a tagcsoporthoz csatlakoztak, mások szimpatizánsként, pártoló tagként vettek részt a helyi csoport szellemi műhelyként működő munkájában. A műhelymunkát megnehezítette, hogy a tagok igen eltérő érdeklődési körű (főként humán érdeklődési körű) értelmiség csoportokat képviseltek. A változó (9–24) létszámú műhelymunka segítette az értelmiségi gondolkodás (és szerep) tisztázását, a kölcsönös tájékozódást, tájékoztatást, az értelmiségiek közös felelősségének a felismerését.

Szatmárnémetiben tanítónők és óvónők létrehozták a Keresztény Pedagógusok Önképző Körét, a változó (12–18) létszámú csoport rendszeres havi összejövetelén elméleti és lelki önképzésük kérdéseivel (is) foglalkoztak⁸⁹. A homogén összetételű csoportot később a Romániai Magyar Pax Romanához kapcsolódott csoportnak nyilvánították.

A műhelymunkában az évtized végéig az egyik (alapító) lelkész mellett alkalmilag más lelkészek is részt vettek. Nem valósult meg azonban az értelmiségi mozgalom konkrét egyházi támogatása, nem készült el a kezdetektől szorgalmazott valós helyzetfelmérés, vagyis a térség (a szatmári egyházmegye) sajátosságainak (a többiekétől eltérő struktúráinak) számbavétele, értékelése.

A RMPR egyházmegyei csoportjának tevékenységét jelentősen befolyásolták az átfedések is, ugyanazok a személyek

⁸⁹ A Keresztény Pedagógusok Önképző Körének tagjai tapasztalatszerzés céljából kapcsolatot kerestek a Székelyudvarhelyen működő katolikus pedagógusokkal, két napos tapasztalatcsere céljából meglátogatták a debreceni Svetits Gimnáziumot is.

tevékenykedtek más (, esetenként több) munkakörben, lelkeségi csoportokban, konkrétan: az egyházi intézményeinkben (az oktatási intézményekben), a lelkeségi mozgalmakban; a közéletben. Megoldatlan volt / maradt a katolikus értelmiségiek közéleti jelenlétének, számarányának, valamint a helyi egyházközösséggel, a papsággal való kapcsolatának tudatos felmérése is.

9. A katolikus pedagógusok, a Hám János Líceumban tanító katolikus tanárok, illetőleg a katolikusnak minősített elemi osztályban működő tanítónők kérték a püspököt, hogy valakit bízson meg az egyházmegye papjai közül, hogy lelki életük alakítása, szilárdítása érdekében tartson számukra kétnapos lelkigyakorlatot. A püspök egyetértett a kezdeményezéssel, de nem akadt szatmári egyházmegyes pap, aki vállalkozott volna a feladatra. A pedagógusok ezek után az erdélyi egyházmegyéből kértek fel lelki gyakorlatot tartó lelkészt.⁹⁰ A lelki gyakorlaton (saját kezdeményezéséből) részt vett több, a katolikus líceumban tanító református tanár is.

10. Reizer Pál püspök pásztori feladatának érezte, hogy az egyházmegyében élt és működött, már a szentek közösségében található példaképet, közbenjárókat állítson hívei elé. A lehetséges boldoggá avatási eljárások tekintetében a kommunista világrendszer bukását követően a világegyházban (is) előtérbe kerültek azok, akiket a kommunizmus áldozataiként a hitükért bebörtönöztek, kivégeztek vagy vértelen vértanúságot szenvedtek, s a hitvallók.

⁹⁰ Kovács Sándor székelyudvarhelyi főesperes, akit az ottani pedagógusokkal tartott tapasztalatcsere kapcsán már ismertek, szívesen elvállalta, de a szatmári püspök engedélyétől tette függővé, majd ennek birtokában megtartotta.

Ilyen volt dr. Scheffler János, a szatmári egyházmegye püspöke, akit az állami hatóságok 1948-ban minden egyházi működéstől eltiltottak, majd Körösbányára kényszerlakhelyre internáltak⁹¹, később pedig – minthogy nem akart az állam által tervezett romániai nemzeti katolikus egyház élére állni – koholt vádak alapján bebörtönöztek; a zsilávai (Jilava) börtönben halt meg⁹². Haláláról a papság (és a hívek szűkebb köre) is csak titokban mert beszélni, a püspököt valamennyien az egyház vértanújának tekintették⁹³.

Ezt ébren tartották és (titokban) terjesztették a vele egy időben bebörtönzött (majd kiszabadult) papok – Beliczay János, Sípos Ferenc, Tyukodi Mihály – és szerzetes nővérek – Both M. Klára, Marosán M. Leonárda, Ormódi M. Annuntiáta, Zagyva Miriám Agatha – is. Ez ösztönözte később Dr. Czumbel Lajos ordináriust is, hogy sírhelye megtalálására, illetőleg földi maradványainak hazahozatalára törekedjék.⁹⁴

Vértanúságának emléke az egyházmegye Magyarországon maradt részében is élt, halálára Fehérgyarmaton minden december elején szentmisével emlékeztek, s a 80-as évek közepén

⁹¹ Szatmárnémetiből 1950. május 23-án reggel vitték el.

⁹² Jilava, 1952. december 6-án.

⁹³ Többekben már akkor megfogalmazódott a gondolat: a jövőben – ha valamikor hivatalosan is lehetséges lesz – el kell majd indítani boldoggá avatása eljárását. Erről tanúskonak számos papnak – Diczig Béla, Gellért Lőrinc, Körösi Károly, Magyar Bálint, Pakocs Károly, Rónai János, Scheffler Ferenc, Tillinger Ferenc és P. Vitéz Berard O.F.M. –, valamint két, Kálmándon élő a szatmári irgalmas nővérnek – Ilma és M. Alacoque – a rá vonatkozó adatok összegyűjtésére és feljegyzésére vonatkozó levelei.

⁹⁴ Az ordináriusnak 1965-ben sikerült engedélyeztetnie az exhumálását és hazahozatalát. Hamvait Galambos Ferenc, a Székesegyház káplánja hozta haza, Rényi Ferenc káplántársával együtt ők helyezték el a Székesegyház kriptájába (BURA 1998.221–3).

boldoggá avatása eljárást előmozdítandó (Debrecenben) kinyomatták és terjesztették (s az egyházmegyébe Romániába is átjuttatták) a püspök képét, hátoldalán közbenjárását kérő imával.

Hasonlóképp vértanúnak tartották a püspök bebörtönözött titkárát, (a titokban püspökké szentelt) dr. Bogdánffy Szilárdot is, aki a nagyenyedi börtönben halt meg.⁹⁵

Az 1990 után megújuló szatmári egyházmegyében immár szabadon emlékezhetek és emlékeztek a vértanúként tisztelt dr. Scheffler Jánosra. Adott volt tehát a boldoggá avatási eljárás megindításának – az egyház vonatkozó szabályzata szerint megkövetelt – feltétele, az, hogy emlékezete, Scheffler János esetében vértanúként való tisztelete éljen a hívők közösségében.

Reizer Pál püspök az eljárás megindításához szükségesnek látta a püspök életrajzának megírását, megjelentetését, terjesztését. A tervezett életrajz kinyomtatását (1991 januárjában) megbeszélte az ferencesek újvidéki kiadójával⁹⁶ és nyomdájával. Sípos Ferenc nyugalmazott ordinárius azonban, aki az egyházmegye püspökeivel foglalkozó kéziratában Scheffler János életútjával is foglalkozott, nem vállalkozott a munka megírására, elhárította. A püspök ekkor Bura László magyartanárt kérte meg a munka megírására. A (kisebb formátumú) könyv 1991 márciusában *Hűségesen, fáradhatatlanul Scheffler János szatmári megyéspüspök életútja* címmel jelent meg.⁹⁷

⁹⁵ Sírja ismeretlen, az enyedi börtön temetőjét felszántották. Ő a nagyváradai egyházmegye számára felszentelt pap volt, de a két egyesített egyházmegye titkáraként Szatmárnémetiben, a püspökségen dolgozott. Boldoggá avatása ügyét a nagyváradai egyházmegye püspöke, Tempfli József indította el.

⁹⁶ Agape Kiadó

⁹⁷ Sikerült a kitézött határidőre megírni és kinyomtatni, 1991. március 30-án megérkezett az újvidéki nyomdából.

A vértanú püspök emlékének ébrentartása és terjesztése célját szolgálta Szabó János vikárius előadása – *Scheffler János püspök szolgálata és vértanúsága* – is az 1991. október 22-i papi gyűlésen, valamint a Székesegyházban megtartott szentmise és megemlékezés püspökké szentelése 50. évfordulóján, 1992. május 16-án. (Az 1950-es évek elején bebörtönzött) Beliczay János atya említette Bura Lászlónak,

hogy az egyik munkatáborban hallotta: Scheffler János halálakor cellatársa, Dan Mizrahy zsidó származású zeneszerző, (mindjárt halála után) a püspök emlékére egy Ave Mariát komponált. A bukaresti zsidó hitközség segítségével sikerült rátalálni a Bukarestben élő zeneszerzőre, aki a továbbiakban levelezés és személyes találkozás kapcsán értékes adatokkal szolgált a zsilávai cellában a püspökkel együtt eltöltött időről, lekottázta és elküldte az Ave Maria dallamát is.⁹⁸

A püspök 1993 elején úgy érezte, hogy (az eljárás anyagi részét is biztosító) felperes (Actor) minőségben az egyházmegye nevében hivatalosan is megkezdheti a boldoggá avatási ügy elindítása folyamatát. Körlevelében⁹⁹ arra kérte a plébánosokat,

⁹⁸ Dallamát orgonára Fejér Kálmán dolgozta át, ezt bemutatták a szatmárnémeti Székesegyházban.

⁹⁹ 1993. február 7.

hogy küldjék be a püspökségre a plébániájuk irattárában található, Scheffler Jánossal kapcsolatos dokumentumokat, iratokat.¹⁰⁰

Az eljáráshoz szükséges ügyintézőnek, a munka irányítására és a Róma felé összekötő szerepre felkérte és kinevezte P. Szőke János szaléziánus szerzetest, megalapította az Egyházmegyei Bíróságot, amelynek ő, a püspök volt az elnöke, a promotor iustitiae (az ügyésznek megfelelő beosztású tagja) Láng Pál kanonok, székesegyházi plébános, jegyzője (titkára) pedig Merlás Tibor lett.

Az egyházmegye főpásztora ezt követően kérte a Szentté Avatási Kongregáció engedélyét (Nihil Obstat¹⁰¹) az eljáráshoz, ennek megérkezése után megkezdődhetett az Egyházmegyei Bíróság gyakorlati munkája. A sajtóban ismertették a boldoggá avatás elindításának tényét és megkezdődött a tanúk (és szemtanúk) kihallgatása.

A főpásztor kijelölte még az eljáráshoz szükséges teológus (Amma Zoltán, Beliczay János) és történész (dr. Tempfli Imre,¹⁰² dr. Bura László) szakértőket.

Az eljárás lényeges része volt, hogy össze kellett gyűjteni és meg kellett vizsgálni Scheffler János (akit ezentúl megilletett az Isten Szolgája megnevezés) összes írását (könyveit, tanulmányait, cikkeit, beszédeit, leveleit), és azokat is, amelyekről róla írtak.¹⁰³ Át kellett nézni az egyházmegyei levéltár és a plébániai levéltárak okiratait is.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Kérését csak kevesen teljesítették; kényelemszeretettel lehetne indokolni, hogy legalább a dokumentumok hiányát jelezték volna.

¹⁰¹ Nincsen semmi ellenvetése.

¹⁰² Külföldre, Königsteinba távozott, ezért nem vett részt a bizottság munkájában, munkakörét Amma Zoltán általános helynök vette át.

¹⁰³ Ezekre vonatkozóan vö.: BURA 2003: 35-36, BURA 2004: 231-241, ill. 243-7.

¹⁰⁴ Az eljáráshoz, az anyaggyűjtéshez az egyházmegye több papja egyéni-sége függvényében viszonyult. (Néhai) Aib Sándor írásba adta, hogy ő

A boldoggá avatása ügyét szolgálta a továbbiakban, hogy a püspökség kinyomtatta Isten Szolgája, Scheffler János képét, hátán a a közbenjárását kérő ima szövegével. Az egyházmegyei főhatóság kérte a híveket, hogy közöljék az imameghallgatásokat. Az évek folyamán aztán számos imameghallgatást jelző levél érkezett a püspökségre,¹⁰⁵ illetőleg a Vértanúink – Hitvallóink című folyóirathoz¹⁰⁶ az ügyintéző (P. Szőke János) címére is.

A boldoggá avatási per hivatalos elindítása 1994. december 8-án kezdődött,¹⁰⁷ az összegyűjtött és a szabályoknak megfelelően rendezett anyagot, az olasz nyelvre lefordított boldoggá avatási ügyiratcsomót¹⁰⁸ a püspök és az ügyintéző 1996.

nem végez poros levéltári munkát, többen nem siettek a körlevélben megfogalmazott kérelemre válaszolni, de legalább a dokumentumok hiányát tudatni. Olyan is akadt, aki az anyaggyűjtés szorgalmazása kapcsán úgy vélekedett, hogy miért kell sietni, hisz az egyház a boldoggá avatással sokszor évszázadokat is vár.

¹⁰⁵ Két olyan eset is van, amely az orvosok szakvéleménye szerint különleges gyógyulás, mindenképpen imameghallgatás.

¹⁰⁶ A Budapesten negyedévenként megjelenő folyóirat 1995. májusában indult (I. évf. 1. sz.), alcíme: Szentté Avatások Híradója. A Mindszenty Alapítvány gondozásában jelenik meg.

¹⁰⁷ A püspök a periratban jelzi: a tanúk kihallgatása már évek óta tart és jelenleg is dolgoznak rajta. A Szentté Avatási Kongregáció előírásai szerint jelenleg is folynak a történész szakértők véleményének összeállítási munkálatai. – Vö.: Püspöki Levéltár 757/1994.

¹⁰⁸ 1996. III. 17-én. Az I. kötet tartalmazta a Bevezetőt vagy protokollt, és az Előkészítő dokumentumokat (kinevezések, engedély, jegyzőkönyvek), Isten Szolgája életrajzát hat fejezetben (család, pályafutása, erényei, munkatársai, kapcsolatai, lelkipásztori célkitűzése, tudományos munkássága, vértanúsága, tisztelete, a róla szóló írások) és a Mellékleteket: a történész és teológus szakértők véleményei, Isten Szolgája életének, könyveinek, írásainak, beszédeinek kiértékelése. (Az életút vizsgálta és értékelése az összegyűjtött dokumentumok alapján készült.) – A II. kötet a tanúvallomásokot (25 tanú, titkos tanúvallomások), az irattári adatokat (hiteles másolatok) és a bibliográfiát (Körlevelek, megjelent, illetőleg

december 5-én Rómában hivatalosan átadta a Szentté Avatási Kongregációnak.¹⁰⁹

A többlépcsős római eljárás során a Kongregáció szakemberei átnézték az iratokat és megállapították hitelességüket. Ezután egy előadó (Relator) az iratok alapján elkészítette az összefoglaló munkát, a Positio-t. Az olasz nyelven elkészült 550 oldalnyi Positio következtetése pozitív: elegendő bizonyíték a vértanúság tényéhez; az előadó szerint érett a boldoggá avatásra.

Az ezután következő vatikáni vizsgálat során a nyomdából kikerült (immár piros színű) Positio-t hét szakteológus vizsgálja meg és véleményezi, majd a véleményezett kötetet hét bíboros is átnézi és nyilatkozik az ügyben.¹¹⁰

Scheffler János esetében tehát a Szentatya bármikor meghozhatja az elismerő végső döntést.

12. Az eljárás dokumentumainak Rómában történt átadását követően számos eseményen foglalkoztak a személyiségével, alkotásaival, rendezvényeket szerveztek.

A Duna TV 1997. február 26-án Szatmárnémetiben anyagot gyűjtött a TV Tanúságtevők sorozatában róla szóló adáshoz. (Ezt ismételten vetítették.)

Paul Orza bukaresti filmrendező filmet készített az egyházmegyéről, ebben kiemelten foglalkozott dr. Scheffler Jánossal.¹¹¹

csak kéziratban megőrződött szentbeszédek, könyvek, tanulmányok, feljegyzések) tartalmazta.

¹⁰⁹ Az ügyiratcsomó iktatószáma: 820 /1966.

¹¹⁰ Az eljárás során először elkészülő történész összegzés szürke színű, ez az ügyiratok teljességét, megbízhatóságát, hitelességét tanúsítja, (az erények gyakorlását), esetünkben a vértanúság tényét állapítja meg; a piros színű már a teológus szakértők jóváhagyó elismerését jelenti.

¹¹¹ A film szövegét Bura László írta.

A *Vértanúink – Hitvallóink* folyóirat azzal járult hozzá a Scheffler János boldoggá avatása ügyéhez, hogy ismertette az eljárással kapcsolatos eseményeket, imameghallgatásokat közölt, s közölte egyik cellatársa visszaemlékezését,¹¹² részleteket közölt az életéről, magatartásáról, munkáiból,¹¹³ kéziratos munkájából (A halászgűrű, 1952).¹¹⁴ A folyóiratban megjelent a *Magyarok Litániája*, amelyben már Scheffler János neve is szerepel.¹¹⁵

13. A szatmári egyházmegyének már volt egy, a 19. század végén Meszlényi Gyula püspök által 1896-ban elindított boldoggá avatási ügye, a Hám Jánosé.¹¹⁶ Boldoggá avatási ügye ügyiratcsomóját a Szentté Avatási Kongregáció 1898-ban hitelesnek minősítette, ügye szorgalmazásának azonban a világháborúk teremtette körülmények nem kedveztek.¹¹⁷

Hám János személyisége, követendő példája ugyan mindig is élt az egyházmegyében a kommunizmus idején persze csak szűkebb körben, kevesebb nyilvánossággal, de az általa alapított (1949-től szétszórtságban élő) szatmári irgalmas nővérek naponta imádkoztak a boldoggá avatásáért; ennek óhaja a papság soraiban is élt.

¹¹² *Vértanúink – Hitvallóink* V. (1999) 19: 15-16.

¹¹³ *Vértanúink – Hitvallóink* IV. (1998) 13: 8 -9.

¹¹⁴ *Vértanúink – Hitvallóink* VI. (2000) 22: 8-9.

¹¹⁵ *Vértanúink – Hitvallóink* VI. (2000) 23: 12-13. – A litániát – magánhasználatra – Miklósházy Attila S.J., a külföldi magyarok püspöke bocsátotta rendelkezésére, 1990. 01. 01-jén.

¹¹⁶ 1827-1857 között kormányozta az egyházmegyét. Már életében is az éltszentség hírében volt, halála után pedig az egyházmegye második megalapítójaként („Alter stator dioecesis”) emlegették.

¹¹⁷ Római tanulmányai idején Jakubinyi György a Szentté Avatási Kongregáció Indexében utánanézett, s közölte nyilvántartása adatait.

Reizer Pál püspök nem titkolta, hogy Hám János személyisége és működése követendő példaként áll előtte, úgy érezte, hogy az egyházmegye 20. század végi helyzete, körülményei nagyon hasonlítottak a Hám János korabelihez. Meg kellett erősíteni az ateista rendszerben lelki–szellemi elnyomásban szenvedett hívek hitét.

A szenvedések, kudarcok hatására a lelkeken már-már

úrrá lett a kishitőség, enyhíteni kellett a társadalomban a vallási türelmetlenség még lappangó szellemének számos felbukkanó megnyilvánulását. A századvég társadalmát a megoldatlan szociális és egészségügyi kérdések sora is jellemezte. S meg kellett teremteni, újra kellett indítani a katolikus szellemiségű nevelés, oktatás intézményeit.

Hám János példája azt tárhatta az újraszülető egyházmegye papjai és világi hívei elé, hogy hogyan kell mindezeket elviselni, s hogyan kell rendíthetetlenül bízni a Gondviselésben.

Hogy Hám János személye és példája állandóan a szatmári egyházmegye híveinek látókörében legyen, 1992-ben róla nevezte el a Szatmárnémetiben létesített középiskolát.¹¹⁸

¹¹⁸ Az 1991 őszi induló középiskola állami elnevezése „szemináriumi líceum” volt, nevesítését a második tanévétől (1992 szeptemberében) kérték. (Vö.: BURA 1999a: 245)

14. 1996-ban Reizer Pál megyés püspök hivatalos érdeklődésére a Szentté Avatási kongregációnál közölték: a megakadt eljárás folytatásának nincs akadálya, de – történeti ügy lévén – a boldoggá avatások eljárása vonatkozó rendelkezések értelmében az is szükséges hogy emlékezete élő legyen, és szükség van az egyház által elismert (legalább két) csodára.¹¹⁹ A püspök a Hám János ügyével való foglalkozásra is ügyintézőnek P. Szőke János szaléziánus szerzetest kérte fel,¹²⁰ együttesen pedig felkérték Bura Lászlót, vegye számba a Hám Jánossal kapcsolatos eseményeket, írásokat.¹²¹

Hám János tiszteletének fokozott ébren tartására az egyházmegyében több kezdeményezés történt. A líceum igazgatója – hagyományteremtő szándékkal – a diákság számára kezdeményezte és megszervezte a(z első) „Hám János Napok” rendezvénysorozatot. Ennek keretében előadást tartottak a püspök életéről és alkotásairól.¹²²

Életéről, személyiségéről, tanulságairól több írás jelent meg a szatmárnémeti helyi lapban, a Kolozsváron megjelenő katolikus hetilapban,¹²³ a helyi kábeltelevízió adásában pedig a püspök beszélt az emlékééről és jelentőségéről.

¹¹⁹ A 19. század végi életrajzírói csodaként emlegetnek két gyógyulást, ezek imameghallgatásnak mindenképp tekinthetők, csodának – a csoda mai értelmezése szerint – mégsem.

¹²⁰ Püspöki levéltár: Prot. N. 2167-1/97.

¹²¹ Püspöki levéltár: 163/ 1997. III. 15., 575/ 1998. 04. 27.

¹²² Vö.: BURA 1999:10.

¹²³ *Hám János – az egyházmegye második megalapítója* (In: Római Katolikus Naptár, 1999.) ; *A Hám János szobor felavatása* (In: Szatmári Friss Újság, 1999. III. 13.), *Hám János élete, személyisége, tanulságai.* (In: Keresztény Szó, 1999. III.14.); *Hám János és az 1848–49-es forradalom és szabadságharc* (In: Szatmári Friss Újság, 1999. III.14.); *Miért kell Hám János szobra?* (In: Szatmári Friss Újság, 1999. V. 12.);

1999-ben a Székesegyház előtt elhelyezték a püspök mellszobrát,¹²⁴ ugyanekkor *Hám János öröksége*¹²⁵ címen emlékkönyv jelent meg, a helyi tanács utcát nevezett el róla, a szatmárnémeti Szent István Körben pedig előadást tartottak Hám János örökségéről.¹²⁶

15. A hívek kivándorlása következtében megszűnt Nagyszokond plébániája. A plébánia épülete és kertje 1994-től az egyházmegye fiataljainak nyári táborhelyéül szolgált,¹²⁷ majd 1996-ban pedig megszületett a Szent Ignác Lelkigyakorlatos Központ létesítésének a gondolata. Az egyházmegyei Caritas és a Jézus Szíve Társasága támogatásával elkészült lelkigyakorlatos Központban¹²⁸ 1997-től diákok, felnőttek, Caritas-dolgozók, egyházmegyes papok részére célcsoportos lelki gyakorlatokat tartanak, továbbképzőket és lelkigyakorlatokat hitoktatóknak, kántoroknak, ifjúsági zenei vezetőknek, csoportvezetőknek, nyáron általános iskolások és középiskolások nyári táborozási helyéül is szolgál.¹²⁹

16. A püspök 1994-ben kezdeményezte, hogy az egyházmegyében minden vasárnap legyen szentségimádás valamelyik

¹²⁴ Lakatos Pál szobrászművész készítette.

¹²⁵ A kötetet Bura László írta – szerkesztette, megjelentetése költségeit a Szatmári Irgalmas Nővérek fedezték.

¹²⁶ A Szent István Kör a történészeknek, művelődéstörténészeknek a megyeközpontban működő szakköre, civil szervezet.

¹²⁷ A kertben 30 személyes sátrat állítottak fel.

¹²⁸ A plébánia épületét, 9 személy elszállásolására alkalmas emeletes épülettel bővítették, ugyanakkor beépítették a tetőterét, s közösségi termeket alakítottak ki.

¹²⁹ A Lelkigyakorlatos Központ működtetését 1997-ben átvette az egyházmegyei Caritas Szervezet.

plébánián. A nagyobb városokban a plébániák beosztják egymás között, hogy a hónap melyik vasárnapján kerülnek sorra.

A több órás szentségimádás¹³⁰ megszervezését a plébániai nőszövetségek szervezik, a csoportok imájukat különféle szándékokra ajánlják fel, jóvátételül a bűneikért, a bűnösök megtéréért, a világ békéjéért, stb. Imaóráikra olykor kíváncsiszkodók is betérnek, máskor olyanok, akiket megragad s hatására lelkiekben vigaszra, felemelkedésre találnak.

17. A Szent Egyed Közösség Szatmárnémetiben 1994-ben alakult meg. A lelkeségi mozgalom kezdeményezői németországi tanulmányúton ismerkedtek meg a Rómában (1968-ban) megalakult közösséggel. A mozgalom tagjai, 25-en (a havi/heti imadélután mellett) gyermekekkel, egyedülálló öregekkel, fogyatékosokkal foglalkoznak, elesettekre figyelnek. Látogatják, segítik őket, segítenek takarításban, bevásárlásban, vagy egyszerűen beszélgetnek velük. Az öregek otthonában az öregek számára hetente imadélutánokat tartanak. A külföldi (würzburgi) barátaiktól kapott segéllyel rászoruló szegényeken segítenek.

18. Az 1990-es változásokat követően a kaplonyi plébánián a Ferenc-rendiek kezdeményezésére hamarosan feléledt a hit elmélyítését célzó *Szívgyárda*.¹³¹ A plébánia területén működő ifjúsági csoportokat¹³² a plébános irányításával a Hittanárképző Főiskolát végzett tanítónők vezetik.

¹³⁰ Az Oltáriszentség délután 3-tól hatig van kitéve az oltárra, 3-tól 5-ig egyéni, 5–6 között közösségi szentségimádást szerveznek. Ennek része a Rózsafüzér közös elimádkozása is.

¹³¹ A második világháború előtt, 1926-tól működtek 1948-ban történt betiltásukig.

¹³² A 90-es évek végén 70 tagjuk volt. – Vö.: BURA 2003: 156–7.

19. Az egyházmegye három városában, Máramarosszigeten, Nagybányán és Szatmárnémetiben a Taizé-i mozgalom lelkeségi csoportok alakultak. Csoportonként 15–20 fiatal vesz részt (kéthetente) a taizéi imaórákon. A mozgalom lelkeségi ápolását 1998-tól az egyházmegyei ifjúsági lelkészség végzi, évente ifjúsági lelkigyakorlatot szerveznek, többen vettek részt taizéi zarándoklaton, a mozgalom évenkénti világtalálkozóin is.

20. Az (1996. okt. 12-én épült) nagykárolyi Fatimai Szűz Mária plébánia-templomot a megyés püspök 1998. X. 11-én Egyházmegyei kegytemplommá nyilvánította. Egy év múlva pedig a kegytemplom a Fatimai Világ-Apostolátus romániai központjává lett.

A Nagykárolyi „Fatimai Világapostolátus” plébánia temploma

21. Az egyházmegyében 1998-ban meggyökerezett újabb lelkeségi mozgalmak közül a Házasság hétvége mozgalomhoz – alapításakor 13 házaspár és 1 pap – négy év alatt ötvennél több házaspár csatlakozott, tevékenységükben több pap és 3 szerzetesnővér segíti őket. A mozgalom tagjai közösségi összejöveteleket szerveznek, a nagyszokondi Szent Ignác Lelkigyakorlatos Házban évente kétszer (tavasszal és ősszel) alapozó hétvégéket tartanak.

22. Két városban (Szatmárnémetiben és Máramarosszigeten) megszervezték a Fokoláré mozgalom egy-egy csoportját (összesen 30 tagja van).

23. Létrejött a Cursillo¹³³ mozgalom egy csoportja (5 tag), amely felismerve azt, hogy az embereket elsősorban a közvetlen környezet mozgatja, amelyben élnek, a mozgalom alap gondolatának megfelelően keresztény szellemben igyekszik átalakítani a munkahelyi légkört, tartalmasabbá tenni a családi életet. Kisközösségek létrehozásával a kallódókat, a keresőket is megpróbálja felkarolni.

24. Szatmárnémetiben megalakult a Hit és Fény mozgalma, tagjai (12 fő) mind több (testi és) szellemi sérültet gondoznak.

25. Két városban (Máramarosszigeten és Szatmárnémetiben) és egy faluban (Kaplonyban) Kolping családokat alapítottak, a Kolping-tagok a mozgalom szellemében segítik egymást.

26. A Mária Légió 2000-től van jelen az egyházmegyében. A laikus apostolkodó mozgalom (közös ima, Mária-tisztelet,

¹³³ A „Cursillo” – rövid tanfolyam a kereszténységről. (Vö.: Magyar Katolikus Lexikon, II. 8.)

karitatív tevékenység, kórházlátogatás, személyes kapcsolat-építés) lendületesen terjed. Tagjai az egyházmegye területén szabályzatuk alapján 3 curiát¹³⁴ képeznek, Szatmárnémetiben, Nagybányán és Sárközújlakon,¹³⁵ taglétszámuk az egyházmegyében 2001-ben (a 15+4+4 praesidiumban¹³⁶) meghaladta a nyolcszázat.

27. Jézus Szent Szíve Családja lelki mozgalom célja az engesztelő tábor terjesztése, azáltal, hogy a családokhoz csatlakozó emberek közössége által állandó imádság és folyton tartó jóvátétel szálljon fel az Istenhez. – A mozgalom Szatmárnémetiben a Székesegyházi plébánián (14) és a Kis Szent Teréz plébánián működik. A mozgalom alapja a „Család”, melynek van egy apostola, felelőse és 13 személy. Feladatuk: évenként háromszor, kilenc napon át imádkoznak egyedül vagy a családdal, abban az órában, amikor akarnak, de a megadott napokon. Az időpontokat az adott Család felelőse, apostola egyezteteti, a tag beleegyezésével, így biztosítja a lelki család imádságának megszakíthatatlanságát, állandóságát. (A Családok tagjainak és ezek imanapjainak nyilvántartására az Apostolok naptára szolgál.)

28. Az egyházmegye három városában – Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagybánya – megalakuló lelkiségi mozgalom a Kármel-csoportok,¹³⁷ amelyeknek tagjai a Mária-tisztelet elmélyítésére törekednek, tevékenységük az ima. A Kármel lelki-

¹³⁴ A latin *curia* itt 'osztály, tagozat' értelmű.

¹³⁵ 2001. április 29-én – Vö.: (BURA 2003 :161)

¹³⁶ A latin *praesidium* itt 'őrség' jelentésű.

¹³⁷ A bibliai Kármelt az egyházatyák a Boldogságos Szűz Mária jelképének látták. A kármelita lelkiségre vonatkozóan: vö.: MKL VI. 214 –217.

ségi csoportokba negyvennél többen tartoznak, lelki támogatójuk az őket időnként meglátogató kármelita atya.¹³⁸

29. A nagyobb falusi plébániákon a kommunista hatalom idején is megőrződtek az Élő Rózsafüzér csoportok, az Örökös Rózsafüzér csoportjai¹³⁹, ezek az 1990-es évektől nyíltan és felszabadultan működnek.

30. Zarándoklatok. Az erdélyi római katolikus püspökök 1999. február 6-12 közötti római látogatásukkor kérték a pápát, hogy romániai látogatása során látogasson el Moldvába és Erdélybe is. Májusban II. János-Pál bukaresti látogatásakor a szatmári egyházmegyéből 150 hívő zarándokolt Bukarestbe.¹⁴⁰

A május 24–25-i bukaresti püspöki konferencián a nuncius elmarasztalta az erdélyi római katolikus püspököket, amiért sérelmezték, hogy Moldvába, Erdélybe nem látogatott el.¹⁴¹

Az Örök Városba 2000-ben szervezett zarándoklaton sokan vettek részt, ott voltak a „For Vergata” mezőn szervezett ifjúsági világtalálkozón is.

31. A Katolikus Legényegyletek hagyományait folytatni akaró Szent József – a munkás, Katolikus Férfiszövetséget 2001-ben alapította meg hetven férfi a Szent János és a Szentlélek plébánia hívei közül, s néhányan a város többi plébániáiról. A Férfiszövetség törvényszékileg bejegyzett önálló jogi személyiség.

¹³⁸ Tarziczius atya.

¹³⁹ Vö.: BURA 2003: 159.

¹⁴⁰ Autóbuszsal, a plébános vezetésével.

¹⁴¹ A püspökök meghajolnak a döntése előtt, csupán szerették volna, ha a látogatás római katolikus (egyházmegyét) zarándokhelyet is érintett volna.

32. A lelkeségi mozgalmak, közösségek indulásának időrendi áttekintése:

- 1990 Élő Rózsafüzér; Örökös Rózsafüzér; Ferences Világi rend; Neokatekumenális Út, Szívgarða
- 1991 Katolikus Nőszövetségek
- 1993 Romániai Magyar Pax Romana
- 1994 Szent Egyed Közösség; Taizé-i mozgalom
- 1998 Házasság Hétvége; Hit és Fény; Kolping-család
- 1999 Cursillo; Fatimai Világapostolátus
- 2000 Jézus Szíve Családja; Mária Légió
- 2001 Férfi Szövetség; Kármel

33. A Szentatya, II. János Pál arra ösztönözte a megyés püspököt, hogy az egyházmegye a 200 éves születésnapját a II. vatikáni zsinat szellemében megújulva ünnepelje meg. Ez a szándék vezette, amikor három évvel az egyházmegye 200 éves születésnapja előtt összehívta az egyházmegyei zsinatot.¹⁴² melynek jelmondata: „Újuljatok meg gondolkodásmódotokban” (Róm 12,2) volt.¹⁴³

A püspök létrehozta a Zsinati Koordináló¹⁴⁴ Bizottságot, s megkezdtek a három évre tervezett előkészületi munkálatokat. A különböző munkacsoportokban hozzákezdtek az előterjesztett 16 téma megvitatásához, kidolgozásához.¹⁴⁵ Minden plébá-

¹⁴² A 2001. április 2-án meghirdetett zsinat a harmadik az egyházmegye történetében.

¹⁴³ Püspöki levéltár: 459/2001.

¹⁴⁴ A munkálatokat egyeztető, összehangoló bizottság.

¹⁴⁵ A zsinat témái: 1. Evangelizáció, krisztusi közösség, egyházközségi modellek; 2. Hitoktatás, hitoktató képzés, katolikus iskolák; 3. Szentségek, szentelmények és liturgikus cselekmények; 4. Ifjúság, ifjúsági szervezetek; 5. Család és a családok lelki gondozása; 6. Világiak és intézményeik,

nián megalakultak a zsinati dokumentumokat megvitató csoportok. Találkozásaik, beszélgetéseik a helyzetfelmérésre és az igények megfogalmazására törekedtek. Az volt a cél, hogy minél többeket vonjanak be a megbeszélésekbe, hogy az egyház tanítása és élő hagyományai időszerűekké, élővé váljanak az egyházmegyében.¹⁴⁶

34. A hívek lelki életének ápolását szolgálták az egyházmegye által szervezett hazai és külföldi zarándokutak, amelyekre a plébánosok mellett több alkalommal a püspök is elkísérte a zarándokokat, Fatimába,¹⁴⁷ II. János Pál pápa magyarországi látogatásakor,¹⁴⁸ Csíksomlyóra,¹⁴⁹ Rómába,¹⁵⁰ Lourdesba,¹⁵¹ a Taizé-i világifjúsági találkozóra Párizsba.

35. A püspök 1992-ben és 1995-ben az egykori szatmári egyházmegye Ukrajnába szakadt részén – Kárpátalján a második világháború végétől nem volt bérmálás – fiatalokat és felnőtteket bérmált.¹⁵²

avagy jelenlétünk a társadalomban, helyünk a közéletben; 7. Papképzés, hivatásgondozás, megújuló papi élet, állandó diakonátus; 8. Szerzetesek és szerzetesnők; 9. Karitás és szociális tevékenység; 10. Sajátos csoportok lelkipásztori szolgálata; 11. Megújulási mozgalmak; 12. Kisebbségek: román, német, roma; 13. Ökumenizmus, kapcsolatunk más vallásokkal; 14. Tömegtájékoztatási eszközök világában; 15. Anyagi javak és kezelésük; 16. Egyházmegyei szervezet, klerikusi tisztségek és megbízások.

¹⁴⁶ (Reizer Pál megyés püspök 2002. április 18-án meghalt, a zsinatot 2004. augusztus (19) – 21-én tartották meg.)

¹⁴⁷ 1991. május 13-án.

¹⁴⁸ 1991. aug. 16–20.

¹⁴⁹ 1996. május 25-én.

¹⁵⁰ A Szentév alkalmával százötven hívővel volt Rómában 1999. febr. 6–12 között.

¹⁵¹ 2001. aug. 2–9.

¹⁵² Munkács, 1992. okt. 15-én; illetőleg 1995. szeptember 16–17-én.

36. A szatmári római katolikus egyházmegye híveinek túlnyomó többsége a második világháborút követően magyar anyanyelvű volt, ugyanis az öt teljesen sváb (német) anyanyelvű falu lelkészével együtt Németországba távozott, és sok német identitású hívő vándorolt ki a többi svábok lakta faluból is. Kevesen maradtak a szlovák anyanyelvű és identitású hívek is.¹⁵³ Német anyanyelvű lelkipásztorkodásra (és szentmisére) igény csak az 1990-es változások után jelentkezett, megoldási lehetőség Szatmárnémetiben adódott. A városban szétszórtan élő német identitású hívek számára a püspök a székesegyházi plébániához tartozó Kálvária templomban engedélyezte német nyelvű szentmise bemutatását, így a Kálvária templom lett a német nyelvű közösség formálódásának – hitoktatás, esküvők – központja.¹⁵⁴

A szatmári római katolikus egyházmegyében a 20. század második feléig román anyanyelvű közösség gyakorlatilag csak az Avasban és Máramarosban élt.¹⁵⁵ Szatmárnémetiben román anyanyelvű hívők (nyíltan) az 1990-es évek elején jelentkeztek, hamarosan megfogalmazódott a román szertartási nyelvű közösséggé fejlődésük igénye. A megyés püspök a Kálvária templomot jelölte ki a román nyelvű szentmisék bemutatása helyéül is,¹⁵⁶ s lelki életük ápolását románul tudó lelkészre bízta.¹⁵⁷ A

¹⁵³ Szelestyehután 127-en.

¹⁵⁴ A közösségből – a tanulmányunkban vizsgált időszakot követően – létrejött a német nyelvű személyi plébánia, híveinek száma 2009-ben meghaladja a négyszázat.

¹⁵⁵ Az Avasban (elrománosodott) szlovákok, Máramarosban pedig (első-sorban) Borsa plébániáján.

¹⁵⁶ A görög katolikus egyház 1948-ban történt betiltása és az ortodoxiába való bekebelezése után sok román görög katolikus hívő római katolikus szentmisékre járt, számos újszülöttet (többnyire titokban, a nyilvános római katolikus anyakönyvben nem szerepeltetve) római katolikusnak kereszteltek. Ez a nemzedék később a házasságát már a római katolikus

román anyanyelvű hívek száma egyházmegyében főként Máramarossziget környékén, Borsán, Felsővisón, valamint Nagybányán növekedett meg,¹⁵⁸ így ezekben a közösségekben is szükségessé vált a román nyelvű szentmise, hitoktatás, stb. bevezetése.

37. A katolikus közösségek (plébániák, leányegyházak) valási életének bizonyos mértékű jele az is, hogy milyen gyakran és hány papi (szerzetesi) hivatás születik a közösségben.

Az újjáéledés évtizedében az egyházmegye városaiban (10 plébániáról) összesen 18 papi-szerzetesi hivatás született. Egyházmegyei szolgálatra, világi papi pályára 16-an jelentkeztek, a szatmári egyházmegyébe 12-en, négyen más (külföldi) egyházmegyékbe, ketten szerzetesrendekbe¹⁵⁹.

Négyen kérték felvételüket a Jézus Szíve Népleányok és négyen a Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációjába, közülük 2 ketten – ketten maradtak meg.

Az egyházmegye 11 vidéki plébániájáról az újjáéledés évtizedében 26-an jelentkeztek világi papi pályára, közülük hárman azonban külföldi egyházmegyékbe, szerzetesi hivatás egy (jezsuita) született.

szertartás szerint kötötte meg, gyermekeit hivatalosan is római katolikusnak keresztelte. Az 1990-es évek kezdetén a városban gyakorlatilag már több száz román etnikumú római katolikus élt.

¹⁵⁷ A román etnikumú hívek közösségéből – tanulmányunkban vizsgált időszakot követően – létrejött a román nyelvű személyi plébánia, híveinek száma 2009-ben meghaladja a hatszázat.

¹⁵⁸ Egyrészt a természetes szaporodás révén, másrészt a térségben kialakult belső migráció következtében.

¹⁵⁹ Egy jezsuita, egy cisztercita (aki később világi papi pályára lépett). Szerzetesnek még többen jelentkeztek, jezsuitának (1), szaléziánusnak (4), ők azonban hamarosan lemondtak a szerzetesi életről.

Összegezõ táblázatunkban a városi egyházközségekben született papi és szerzetesi hivatások számát szemlélteti:

A városok	Világi papok (1990–2001)		
	Összesen	Más egyházmegyébe jelentkezett	Kilépett
Szatomárnémeti	8	1	
Nagykároly		1	
Nagybánya	4	2	
Máramarossziget	0		
	12	4	

A városok	Szerzetesek				
	Je-zsuita	Szalézi	Cisz-tercita	Sz.irg. nővér	JézusSzíve Népkeány
Szatomárnémeti	1 (+1)	(4)	(1)	1	3 (+1)
Nagykároly					
Nagybánya					
Máramarossziget					
	1		(1)	1	3 (+1)

A falusi egyházközségekben egyházi – papi és szerzetesi – pályára jelentkeztek:

Há-nyan?	Egyházmegye		Szerzetesek		Az egyház- községek	Ösz- szes	Irgalmas Nővérek	
	Szatomári	Más	Jezsui- ta	Irg. Növ.				
3	3			3	Mezőpetri	3	Sárköz- újlak	3 (2→)
2	2	2*			Kaplony; Sárközújlak	4		
1	16	1*	1**		Batiz, Bikszád, Borsabánya,	19		

Há-nyan?	Egyházmegye		Szerzetesek		Az egyház- községek	Ösz- szes	Irgalmas Nővérek	
	Szatmári	Más	Jezsui- ta	Irg. Növ.				
					Csedreg, Csomaköz, Felsővisó**, Józsefháza, Kálmánd, Kisbábony, Kisdengeleg*, Láposbánya, Mezőfény, Mezőterem, Nagymajtény, Szaniszló, Szinérváralja, Pusztadaróc			
Össz.:	21	3	1	1				26

A szatmári római katolikus egyházmegyében (városon és falun) összesen 28 egyházközségben született papi és szerzetesi hivatás, három egyházközségben szerzetesnői hivatás.

A megújulás évtizedében az egyházi szolgálatra és szerzetesi életre jelentkezettek száma a városokban lényegében nem kisebb arányú, mint az előző 45 évben, (1945–1990 között a városokban 20 világi papi és 2 szerzetesi hivatás született).¹⁶⁰ Úgy tűnik viszont, hogy a falusi közösségekben viszont – főként néhány vidéki egyházközségben – az egyház pályát választók száma gyakoribb volt, mint a 90-es években. Kiemelkedően sok papi hivatás volt Csanáloson (9 + 8, aki a nagyváradai egyházmegyébe jelentkezett), Mezőfényen (10), Túrterebesén (8), Erdődön (5), Mezőpetriben (4), Csomaközön, Felsővisón, Gilvácson, Szaniszlón 3–3, Kálmádon, Sárközújlakon 2-2,

¹⁶⁰ Szatmárnémetiben 8, Nagykárolyban 4, Nagybányán 3, Máramaros-szigeten 5; 1 jezsuita és 1 ferences szerzetes.

Aknasugatagon, Börvelyben, Józsefházán, Krasznabélteken, Lázáriban, Mezőteremen, Nagymajtényban, Nagytarnán, Szakazon (Nántú, Szinfalu), Tiszaveresmarton, Túrterebes-hegyen 1-1 papi hivatás született.¹⁶¹

A női szerzetesi közösségek közül új az egyházmegyében a Jézus Szíve Népleányok kongregációja, így nem hasonlítható a világháborút követő, a változást megelőző időszakhoz.

A Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációjába a kommunista korszakot követően, a megújulás első időszakában kilencen¹⁶² jelentkeztek. A mai szatmári egyházmegyéből jelentkezett négy jelölt közül (a tanulmányozott időszakban) ketten tették le az örök fogadalmat. (Egyikük Szatmárnémetiből, a Kis Szent Teréz plébániához tartozó közösségből, a másik Sárközújlakról származik.¹⁶³)

A világháborút követő időszakban, 1945 és a szerzetesrend 1949-ben történt feloszlata között a szatmári egyházmegyéből¹⁶⁴ tizenegyen léptek be a Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációjába, a jelöltek közül a rend feloszlataig négyen tették le az örök fogadalmat, 11-en pedig titokban később, a szétszórtság éveiben.¹⁶⁵ Származásukat tekintve a nővérek a következő plébániái közösségekből érkeztek: Csanáros, Kálmánd, Kaplony, Krasznabéltek (3), Nagybánya, Sárközújlak, Szaniszló, Szatmárnémeti, Túrterebes. Egy nővér (Felsőbá-

¹⁶¹ Az adatok tanúsága szerint a Máramaros megyei vidéki plébániákon csak 3-an, a többiek (97-en) mind az egyházmegye Szatmár megyei plébániáin.

¹⁶² Közülük öten más egyházmegyéből.

¹⁶³ Tanulmányunk felső időhatárákor ketten első fogadalmaskok, egy első fogadalmast a szerzetesrend elküldött. A más egyházmegyéből jelentkezettek közül ketten örök fogadalmaskok, ketten első fogadalmaskok.

¹⁶⁴ Adatunk csak a Romániához tartozó részére vonatkozik!

¹⁶⁵ Ketten 1954-ben négyen 1956-ban, egy 1957-ben.

nyáról) a szétszórtság utolsó évében (1989) lépett be a rendbe. A közösség állami betiltása, ennek következményeképp a szétszórtság állapota lehetetlenné tette, hogy a Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációja jelentkezőket fogadjon, szellemileg és lelkileg felkészítsen, így gyakorlatilag érthető, hogy a szerzetesrend hivatalos újra elismerésekor nagyon megfogyatkozott létszámú közösség kezdhette el ismét a szabályzat szerinti szerzetesi életet, s talán a nővérek magas életkora¹⁶⁶ is befolyásolta, hogy a rend (egyelőre) kevés jelentkezőt vonzott.

38. A templombúcsúk közül az egész egyházmegye számára kiemelten jelentős a szatmárnémeti Kálvária templom búcsúja, a Jézus Szíve ünnepe. A második világháború végéig az ünnepi szentmisét a templomból induló, a város főterén is keresztül vonuló, s a templomba visszatérő körmenet zárta. A megyés püspök 2000-ben módosította a búcsú ünnepi miserendjét, az ünnepi nagymise és a körmenet helyét. A Kálvária templomban délelőtt két szentmisét mutatnak be, román, illetőleg német nyelven. Az ünnepi nagymisét a Székesegyház előtt emelt tribünön mutatják be, s a körmenet a Székesegyháztól indul és a Fő teret kerüli meg.

39. A hívek személyes (lelki és/vagy anyagi) problémáikkal gyakorlatilag szinte bármikor felkereshették a püspököt, aki türelmesen, meghallgatta őket, a lelki vonatkozású kérdéseiket együtt érző emberséggel, szeretettel kezelte, sokakon segített anyagilag is. Püspöksége második felében hangsúlyozottabban észrevette a kis embereket.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Az idős nővérek a társadalom közéletéből (iskola, kórházi ápoló munka) teljesen kiszorultak, az új rendházuk gyakorlatilag idősothton jellegű.

¹⁶⁷ A hívek emlékezetében jósága, embersége, segítőkészsége, valamint az egyházmegye lelki megújulását célzó lelki és anyagi intézkedései / megvalósításai élnek.

Jézus Szíve körmenet Szatmárnémetiben

Túrterebesen templombúcsúkor

V. A püspök tanítói tevékenysége

Jelmondata: „Caritas Christi urget nos” (Krisztus szeretete sürget minket)

Reizer Pál püspök tanítói feladata az igaz hit helyi értékű megőrzése és az elhajlástól való megőrzése volt, tanítói tevékenységét több kommunikációs csatornán fejtette ki, beszédekben és körlevelei által valósította meg, esetenként magánbeszélgetésekben is. Tanítói megnyilvánulásainak egyik része a hit megszilárdítását szolgálta, másik része evangelizációs célzatú, az Örömhír hirdetése volt.

Az egyházmegye hagyományait folytatva a vasárnaponkénti püspöki szentmisét a Székesegyházban mutatta be.¹⁶⁸ A püspök szentbeszédeire a korábbi lelkészi – plébánosi működése folyamán kialakított módon és elvek szerint készült.¹⁶⁹ Szentbeszédeit már lelkész, illetőleg plébános korában az egyházi év szakaszai szerint – advent, karácsony, húsvét, évközi vasárnapok – megtervezte, püspökként kiegészítette a templomszentelésekkor és a bérálásokkor mondott beszédek fejezetével. Arra törekedett, hogy beszédei ne a korábbiak ismétlései legyenek, ezért az alapgondolatokat megőrizte, de rendszeresen kiegészítette őket.

¹⁶⁸ Mindig 11 órakor kezdődött.

¹⁶⁹ Kéziratban megmaradt beszédei tanúsítják, hogy minden beszédét megtervezte, bő vázlatot készített, gyakran a teljes beszédet leírta. A jó illetőleg hatékony beszédről azt vallotta, hogy ne legyen túl hosszú, elégséges mindig három gondolatot kifejtenie. A szentbeszédekben szívesen használt egy-egy idézetet lelki írótól, hitvalló költőtől. Az idézhető, az érzelmekre (is) ható költői anyagot, verseket is gyűjtötte.

Püspökként mondott szentbeszédeiben helyet kaptak teológiai kérdések is, így az Isten-fogalom,¹⁷⁰ a hívek lelki életéhez kapcsolódóan hangsúlyozottan a Jézus-Szíve tisztelet, Szűz Mária tisztelete.¹⁷¹

Körleveleiben és beszédeiben ismételten szót emelt az élet védelme, az emberi személy tisztelete mellett.¹⁷²

Tanítói megnyilvánulásaiban központi helyet kapott a korszerű egyházkép kialakítása. Hangsúlyozta, hogy az Egyház nem politikai intézmény, hanem közösség, mégpedig olyan, amelyben megélik Isten Országát.

Megállapította, hogy az emberek mindig túlzott várakozással fordulnak az egyház felé, tőle várnák a társadalom életének megváltozását. Tudatában kell lennünk viszont annak, hogy az egyházban mindenkor együtt van a jó és a rossz,¹⁷³ következőképp minden szinten mint bűnösök közössége tapasztalható, de – figyelmeztet – ontológiai szentségét azonban ez nem változtatja meg. Rohanó világunkban, a bizonytalanság, reménytelenség által szétzilált családok világában sem szabad soha feladnunk a reményt, emlékeztetett II. János Pál tanítására.¹⁷⁴

¹⁷⁰ A tiszta Isten-fogalom (2002.02.28.)

¹⁷¹ Kiemelten fontosnak tartotta a Jézus Szíve tiszteletét, terjesztését, valamint Szűz Mária közvetítői szerepének, Isten népe szószólója voltának hangsúlyozását. Ezért szorgalmazta az Élő Rózsafüzér csoportjainak működését, örömmel hirdette ki 1997. januárjában Szűz Mária Szeplőtelen Szíve kötelező emléknapjának ünnepét.

¹⁷² Húsvéti beszéde 1991-ben engesztelésre szólított és az abortusz ellen szólt, 1993-ban ismét körlevélben foglalkozott a megfogamzott élet védelmével.

¹⁷³ Az egyházban együtt van a jó és a rossz. (1990. július 12.)

¹⁷⁴ Átlépni a remény küszöbét.

Ismételten figyelmeztet az önvizsgálat fontosságára, a bűnbánat szükségességére. A fatimai jelenés szellemében engesztelésre szólít fel.¹⁷⁵

Mindig emlékeztetett arra, hogy az egyház vándorló közösségét a szeretetnek kell jellemeznie,¹⁷⁶ központja, az öröm forrása az Eukarisztia. Ismételten szóvá tette, hogy kevés az igazi közösség. A papokhoz szóló körlevelében továbbította II. János Pál pápa apostoli buzdítását (Pastores dado vobis, 1992), amelyben arról szólt, hogy a papok képzésének vezérfonala a közösségi egyház gondolata legyen.

Az egyház közössége a pápával való egységben él,¹⁷⁷ ezért ismételten kérte a hívektől, hogy a Szentatya szándékára is imádkozzanak, háttérímájuk (a szellemi világ dimenziójában) mindig hathatósan segíti.

A püspök azt vallotta, hogy a II. Vatikáni Zsinat óta megszületett lelkiségi mozgalmak a Szentlélek csodái, s az egyház hiszi, hogy ezek fogják megújítani Krisztus egyházát. Szeretné – mondta – ha minél több lelkiséget élő kisközösség alakulna és működne az egyházmegyében, működne közre a hívek újra-

¹⁷⁵ Fatimába zarándokol a jelenések emléknapiján 1991 májusában; az új nagykarolyi plébánia templomát a „Fatimai Szűz Mária” tiszteletére szenteli, később egyházmegyei zarándokhellyé nyilvánítja. Egyházmegyei zarándoklatot szervez Lourdes-ba (2001. aug. 2–9).

¹⁷⁶ Beszéde témája: Szent Pál: A szeretet himnusza (1995. január 10.),

¹⁷⁷ Ezt szolgálta Reizer Pál püspök látogatása a Szentatyánál (1990. okt. 28-29.), valamint a püspökök „ad limina” látogatásai alkalmával (1991. III. 18–23 és 1999. II. 6–12 között), kihallgatáson volt. 1996 decemberében Isten Szolgája, dr. Scheffler János vértanú püspök boldoggá avatása ügyében; s találkozásai II. János Pál pápával magyarországi (1991. aug. 16–20 között) és romániai (Bukarest, 1999) a látogatásakor.

evangelizálásában.¹⁷⁸ Ő maga a Fokoláré Mozgalom¹⁷⁹ papi ágához csatlakozott,

Több alkalommal foglalkozott az emberi szenvedések értelmével,¹⁸⁰ célirányosan – az egyházmegyei Caritas szentmiséjén¹⁸¹ – elmondott beszédében kifejtette, hogy napjainkban az egyház legvilágosabban a szegényekkel való szolidaritásban ismerhető fel, s emlékeztetett: a szenvedő emberekben Jézust szolgáljuk.

KÖZÉLETI ÁLLÁSFOGLALÁSAI

Az 1990 után a megváltozott társadalmi viszonyok között – legalábbis az első időszakban – sok kérdésben érezhetően igényelték az egyház állásfoglalását, vezetőinek a közéleti–politikai élet szereplőinek véleményénél érzékelhetően nagyobb illetékességet, szakértelmet tulajdonítottak

Az Egyház és az Állam között 1990 után a megváltozott társadalmi viszonyok között meginduló normalizálódó kapcsolatok során a megyés püspöknek többször is állást kellett

¹⁷⁸ 1993. november 28-án a Neokatekumenális Út közösség szentmiséjén a püspöki kápolnában.

¹⁷⁹ Másként: Mária Múve: A lelkeségi mozgalom célja: az evangélium teljesebb átélésével és a gyakorlati életben való megvalósításával szolgálja a kereszténység egységét és az emberiség összetartozását. – A püspök részt vett a mozgalom papjainak hazai (Sinaia) és külföldi (Róma, 1994. II. 7.) találkozóin.

¹⁸⁰ A szenvedés értelme (1991. aug. 11.); Türelem a szenvedés elviselésében.

¹⁸¹ 1994. március 10. – A munkatársaktól a csapat egységét kérte a cél szolgálatában, s azt, hogy eredményeikkel sohasem elégedjenek meg, még többre törekedjenek.

foglalnia az új államhatalom némely intézkedése kapcsán. A püspök kötelességének érezte, hogy a helyi egyház vezetőjeként a nyilvánosság előtt is védelmébe vegye az igazságot, a békét, a szabadságot, a teremtés művét.

Az Oktatásügyi Minisztérium és a Vallásügyi Államtitkárság még 1990-ben elrendelte az iskolai vallás-erkölcsi oktatás bevezetését. Ehhez kapcsolódóan a püspök nyilatkozatban kifogásolta a rendeletnek az oktatás tartalmára és a hitoktatók alkalmasságára vonatkozó intézkedéseit.¹⁸²

A többi egyházmegye püspökeivel együtt nyilatkozott az elkobzott egyházi vagyonokról, kijelentve, hogy ezeket az egyház törvényesen visszaigényli.

Az 1990-ben megtartott parlamenti választások előtt körlevélben foglalkozott a választások kérdésével. Ebben állást foglalt a választások tisztasága mellett, szolgálja ez – mondta – népeink megbékélését, a valódi demokráciát és az Európai Házba való bejutást.¹⁸³

Hasonlóképp nyilatkozott az 1992. évi helyhatósági választások előtt, híveit arra figyelmeztetve, hogy el kell menniük szavazni, ez lelkiismereti kötelességük, amint az is, hogy a közérdeket (ennek keretében az erkölcsi rendet is) szolgáló, felvállaló jelöltekre szavazzanak.

¹⁸² Az egyház számára elfogadhatatlannak tartotta, hogy kéthetenként egy hittanórát tarthasson, valamint azt, hogy ennek tartalmát a minisztérium hagyja jóvá (Ez az egyház illetékessége!), nem fogadja el, hogy a tanfelügyelőségek döntsenek a hitoktatók alkalmasságáról vagy alkalmatlanságáról, végül azt sem, hogy a hitoktatást tanfelügyelőség ellenőrizze. (634/1990. sz. Nyilatkozat)

¹⁸³ 2. sz. Körlevél / 1990. V. 9.

A parlamenti választások napján, 1996. október 20-án elmondott beszédében is figyelmeztette a híveket, hogy a szavazás állampolgári kötelezettség teljesítése.

Románia parlamentje 1993-ban megkezdte az új kultusz-törvény tárgyalását. A püspök megállapította a törvény szövegéről, hogy kiollózták belőle a leglényegesebb dolgokat, így üres, semmitmondó, mellébeszélés lett.

1995. december 19-én találkozott Gunar Janson-nal, az Európai Parlament képviselőjével. Az iskolaügyről beszélve a püspök elmondta, hogy Romániában (valójában) nincsenek felekezeti iskolák, az ún. teológiai líceumok is lényegében állami intézmények, állami épületekben működnek, s az új tanügyi törvényt úgy értékelte, hogy az elnyomja a felekezeti oktatást.

Az egyházmegye megújulása első évtizedében mind a romániai társadalom belső életében, mind más országokban voltak olyan események, amelyekben az egyházmegyében élő hívekben megfogalmazódott a kérdés: Az egyház mit szól hozzá?

A megyés püspök az egyetemes érvényű események foglalt állást, – így helyi háborúk kapcsán a békés rendezést szorgalmazva – így 1994-ben szolidaritásra szólított fel a szerbiai háború folytán szenvedő Bosznia - Hercegovina népe iránt, híveinek imáját kérve a szenvedőkért.

Érdekelte a csángók sorsa, magyar nyelvű egyházi liturgiájuk kérdése. 1994. augusztus 15-én ezért is vett részt a bukovinai búcsújárárhelyen, Cacicán (kiejtése: Kacsika) tartott magyar nyelvű szentmisén, 1999. februárjában pedig római tartózkodása során a Szentatánál is szót emelt az érdekükben.

Hám János püspök köztéri szobrának felavatásakor a keresztény értékrend megbecsülésére figyelmeztetett: „az igazság, az igazságosság, a szeretet és a béke, a krisztusi eszmék tettek-ké váljanak, legyenek jelen újra a társadalom minden területén.

Ugyanekkor – Hám János példájára hivatkozva – arra is emlékeztetett, hogy egy nép megmaradásának, jólétének, fel-emelkedésének az istenhit és a keresztény erkölcsök mellett elengedhetetlen feltétele az iskola, a művészet, a kultúra és a tudomány ápolása.

2000. május 1-jén, püspökké szentelésének 10. évfordulóján az egyházmegye megújulásának évtizedére, a püspök kormányzói, tanítói szolgálatára visszatekintve megállapította, hogy ez mindenkor, ma is félelmetes felelősséget jelent. Ugyanakkor megerősítette az egyház hitét: Jézus egyházát nem az emberek irányítják, hanem a Szentlélek vezeti. A püspök, a papok, a hívek végezzék a dolgukat fegyelmezetten, következetességgel, legyenek mindig tetterre készek. Az egyház történelmének folyamatos tapasztalata az, hogy Isten a nagyon gyarló szolgálói, az esendő emberek által is mindig megvalósítja terveit, csodálatos módon előbbre viszi egyházunk ügyét.

VI. Hitoktatás, oktatási intézmények, szociális-karitatív tevékenység

1. A HITOKTATÁS

Az 1990 előtti időszakban a vallásos oktatási tevékenység egyetlen lehetséges módja az egyházközségek keretében végzett, lehetőleg a hétvégére, a templomra / sekrestyére korlátozott hitoktatás volt, 1990 után a korlátozás megszűnt, a hitoktatás szabaddá vált.

A feladatot, az egyházmegye 56 plébániáján és az 58 leányegyház területén élő akkor 107 ezernyire becsült katolikus gyermek hitoktatását 49 lelkésznek kellett elvégeznie (biztosítania).

Magától értetődően a már nem korlátozott plébániai (s immár a leányegyházakban is lehetséges) hitoktatás az egyéb lelkipásztori teendők mellett az új társadalmi helyzetben megterhelő feladatot jelentett a papságnak, amit még az is fokozott, hogy az állam az elemi iskolai osztályok tantervébe („vallás” néven) bevezette a hitoktatást.

Az egyházmegye területén (az állami statisztikák szerint) több mint hétezer elemista életkorú katolikus gyermek élt, közülük (későbbi felmérés adatai szerint) iskolai hitoktatásban összesen 1974 (magyarul 1767, németül 50, románul 157) tanuló részesült.¹⁸⁴

A tanulói népesség adatai, az iskolák száma, földrajzi helyzete tanúsították, hogy a papság képtelen ellátni hitoktatásukat.

¹⁸⁴ Vö.: BURA 1998: 12–13. – A hatókörünkön kívül rekedt kisiskolások aránya az egyházmegyében 1998-ban 71,80 %. (AUFBRUCH 1998: 17)

Világiak teológiai képzésére, távlatilag hitoktatóként való felhasználásukra az egyházmegyében 1993-ban 3 éves egyházmegyei teológiai tanfolyamot indítottak.¹⁸⁵ Az elemi iskolai hitoktatás ellátása helyzetén segített ugyan, hogy világi hívőket is bevontak¹⁸⁶ a hitoktatói munkába, de teljességében megoldani nem sikerült.

A „vallás” tantárgyként történő iskolai oktatása azért is gondot okozott, mert a magyar anyanyelvű tanulók jelentős százaléka továbbra is román tannyelvű iskolába járt.

A hitoktatás megoldásának kérdését tovább bonyolította, hogy a későbbiekben a „vallás” iskolai tanítását bevezették az általános iskola V–VIII. osztályába is. A népszámlálás adatai szerint az egyházmegyében 6195 római katolikus tanult az általános iskolai tagozaton, közülük azonban (az iskolai vallás-tanítás hivatalos adatai szerint) az iskolában csak 3150 tanuló tanult (római katolikus) hittant. Közülük ezzel párhuzamosan (az egyházi statisztikai adatok alapján) plébániai hittanra is járt 1701 (1438 magyar, 30 német, 133 román) tanuló.

A Tanügyi Törvény rendelkezései előírták, hogy a vallás órát az iskola épületében kell tartani (58. §), a Törvény 68. §-a meghatározta, hogy az oktatónak milyen didaktikai képesséssel kell rendelkeznie,¹⁸⁷ (ki és milyen képesséssel taníthatja a

¹⁸⁵ Az első évben 79 hallgató iratkozott be, hétvégi (szombatonkénti) kurzusokon képezték őket az egyházmegyei főhatóság által erre kiválasztott tanárok (többségükben plébánosok). Az egyházmegyei hitoktatói tanfolyam 1996-ban átalakult a Gyulafehérvári Hittudományi Főiskola kihelyezett tagozatává, s amelyben a képzési idő 5 tanév; a záróvizsgát Gyulafehérváron kellett letenni.

¹⁸⁶ Az elemi iskolai hitoktatást 37 lelkész, 37 hitoktatói tanfolyamot végzett világi és 7 (csak) középiskolai végzettségű oktató végezte.

¹⁸⁷ A papi szeminárium elvégzése lelkipásztorkodásra képesít, az egyházközségben hitoktatást végezhet, de a teológiai tanulmányok nem jelente-

tantárgyat), s megkívánta, hogy minden felekezet illetékes hatósága¹⁸⁸ hivatalos tantervet is készítsen és benyújtson.

Sok római katolikus tanuló – a számadatok tanúsága szerint – az iskolában nem részesült hitoktatásban, ennek oka, hogy az egyház nem tudta biztosítani a tanügyi törvény rendelkezéseinek megfelelő képesítésű hitoktatót,¹⁸⁹ avagy nem sikerült a hitoktatáshoz szükséges, minimálisan kötelező csoportlétszámot¹⁹⁰ biztosítani.

A „vallás” tantárgy célját, tartalmi követelményeit nyilvánvalóan más-más módon értelmezte az állami elképzelés és az egyház. Az állami cél az elemi osztályokban az állampolgári képzésben hasznos általános erkölcsi normák megismertetése,¹⁹¹ magasabb szinten pedig a vallás(ok)ról szóló ismeretközlés, vallástörténet, általános műveltségi képzés.¹⁹²

nek didaktikai–pedagógiai szakképesítést. A lelkészek nem akarták megérteni, hogy a gyulafehérvári teológia intézményi besorolása nem azonos az (állami) egyetemkével. A kérdésben előrelépést a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen létesített Teológiai–Didaktikai Kar megindítása oldotta meg.

¹⁸⁸ A római katolikus hitoktatás tantervét a gyulafehérvári érsekség készítette el és terjesztette fel a Vallásügyi Államtitkárságra, illetőleg az Oktatásügyi Minisztériumba.

¹⁸⁹ Olyan (abszurd) eset is akadt, amikor a plébános belement abba, hogy a tanuló protestáns vallás órára járjon.

¹⁹⁰ A törvény alkalmazásának rendelkezései szerint amennyiben egy osztályban nincsen legalább tíz tanuló, aki egy adott felekezethez tartozik, csoport alkotható párhuzamos osztályokban tanulókból, esetenként különböző szintű (I–IV.) osztályokban.

¹⁹¹ Az erkölcsi normák megfogalmazását az egyházakra bízta.

¹⁹² Az Oktatásügyi Minisztérium a vallást (vallási ismereteket) választható tárgyként a középiskolai oktatásba is bevezette. A középiskolák hozzáállása eltérő, némelyikben választható tantárgy (a román középiskolákban kizárólagosan ortodox „vallás”-óra van), másokban nem jelenik meg.

Az egyház szemszögéből azonban a hitoktatás nem pusztán elméleti szintű ismeretek közlését jelenti, hanem életforma közvetítését is, alapvetően különböznie kell tehát a többi tantárgy oktatásától, mert nemcsak az a célja, hogy az értelmet elvezesse a vallási igazságokhoz, hanem az egész embert Krisztus tanítványává tegye.¹⁹³

Mindezekből következően az egyház megújulása időszakának első évtizedében a hitoktatásban érintettek – az egyházmegye papsága, a hitoktatók, a tanulók, a szülők, az iskolai tanári közösségek – hozzáállásában, magatartásában eltérő, egymástól különböző, álláspontok fogalmazódtak meg. A diákság túlnyomó többsége a hittant csak iskolai tantárgyként kezelte, a többség (főleg a városokban) tehernek tekintette, csak a jó osztályzat elérése céljából tanulta. A papság véleménye is megoszlott, némelyek úgy gondolták, hogy az iskolai hitoktatás helyettesíti a plébániai hitoktatást, mások kevésnek tartották a heti egy órát. A falun élő családok tekintélyes része (de városban is) csak a közvélemény „külsőségeiben” megnyilvánuló elvárásai miatt fogadta el a hittan tanítását, a tanúságtétel nem érdekelte őket. Sok szülőt csak addig érdekelt a hitoktatás, amíg a gyermek „átesett” az első áldozáson, a bérnálásán.

A hitoktatás tartalmának és minőségének ellenőrzése gyakorlatilag nem volt hatékony. A plébánián folyó hitoktatásról statisztikai adatokat küldtek a püspöki hivatalnak, az iskolai hitoktatás ellenőrzése lényegében megoldatlan volt, gyakorlatilag verbalizmus, szólamok, formalitás.¹⁹⁴

¹⁹³ Vö.: *Katolikus Iskola*: 45. és *A katolikus iskolák pedagógiai programja*. In: *Tanítónk Krisztus*, 30- 34.

¹⁹⁴ Az egyházmegyei tanfelügyelőnek kinevezett lelkész tevékenysége teljesen formalitás volt. Néhány plébános meglátogatott a plébánia területén működő iskolában egy-egy világi hitoktató által tartotta órát; az iskolák

A hit kérdéseiről beszél

igazgatói csak a katedrák formai / pénzügyi kérdéseivel foglalkoztak, a tanfelügyelőség (a „vallás” tantárgy tanfelügyelője ortodox lelkész) érdemi kérdésekkel nem foglalkozott.

2. OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK ALAPÍTÁSA / LÉTESÍTÉSE / IRÁNYÍTÁSA

Mind a püspök, mind klerikus munkatársai tudatában voltak annak, hogy az egyházmegye számára fontos a katolikus szellemiségű oktatás intézményeinek létrehozása, a lehetőségeket és a kivitelezésük útját tekintve azonban sem valós helyzetismeretük, sem átgondolt elképzelésük nem volt.¹⁹⁵

A püspök kapcsolatot teremtett a Budapesten működő Országos Lelkipásztori Intézettel, s ezzel együttműködve értelmiségiek képzésére két éves tanfolyamot szerveztek.¹⁹⁶ Katolikus értelmiségieket kívántak társadalomtudományi, szociológiai képzésben részesíteni, azzal a céllal, hogy a plébániák tevékenységükben (esetleg a hitoktatásban is) képzett világiakra is számíthassanak.

Miután 1990-ben az állami törvénykezés lehetővé tette,¹⁹⁷ hogy minden felekezet a törvényben körvonalazott feltételek mellett és keretekben a „vallásfelekezet személyzetének utánpótlására” az állami oktatás keretében működő iskola létesítését kérje¹⁹⁸, 1991-ben középiskola létesítését kérte a szatmári

¹⁹⁵ A helyzet hasonló volt az ország valamennyi római és görög-katolikus egyházmegyéjében.

¹⁹⁶ Az első évben az előadók, az OLK vallásszociológusai – Tomka Miklós és Kamarás István – az előadásokat Szatmárnémetiben tartották, a második évben a hallgatók (húszan) az előadásokat (három hetet) Budapesten hallgatták, majd vizsgáztak.

¹⁹⁷ A vonatkozó kormányhatározat: 521/1990, a minisztériumok között megkötött protokollok: Vallásügyi Államtitkárság: 4529/1990; Oktatásügyi Minisztérium: 10.480/1990.

¹⁹⁸ Az iskolatípust az ortodox egyház kezdeményezte, ugyanis az 5 tanéves ortodox szemináriumi líceumok végzőseit (falusi lelkészi működés céljára) pappá szentelték.

egyházmegye is. A Vallásügyi Államtitkárság jóváhagyásával az Oktatásügyi Minisztérium engedélyezte Szatmárnémetiben a *Római Katolikus Líceumi Szeminárium*¹⁹⁹ megindítását. Az 1991-1992-es tanévben alapított középiskola – önálló jogi személy – épület híján (1995 őszéig délutáni oktatásban) a Kölcsey Ferenc Főgimnázium épületében működött, javarészt óraadó tanárokkal. Az 1991 szeptemberében indult egyetlen osztályának tanulói mind fiúk voltak, a következő tanévtől már két koedukációs osztály indult.²⁰⁰

Szatmárnémetiben létesített líceumot is – eltérő módon fogadták mind az egyházban, mind az állami hatóságok. A pápáság meglepéssel fogadta,²⁰¹ a szülők megindokolt kétkedéssel,²⁰² a tanári társadalom (gyakorlatilag mindössze ideiglenes) túlóra lehetőségét látta az iskolában. A közvélemény az volt, hogy a szemináriumi líceum az erősebb középiskolába be nem jutók menhelye.²⁰³ Az állami hatóságok (tanfelügyelőségek) nem szívesen fogadták az új iskolatípust, ugyanis (általában) a magyarság nem kívánt előretöréseként fogták fel.

¹⁹⁹ A magyar nyelvhasználatban a pontatlanul fordított „szemináriumi líceum” néven használták.

²⁰⁰ A püspök megértette és elfogadta, hogy az adott oktatási lehetőség nem papi küsszeminárium, célja lehet ugyan papi hivatások ébresztése, de női (szerzetesi) hivatások ébresztője is lehet, s lényeges, hogy általában a katolikus értelmiség nevelője legyen. (Az új helyzet papi tanácsadónak okozott gondot.)

²⁰¹ Azt hitték, hogy ezek az iskolák a közel fél évszázada megszüntetett katolikus gimnáziumok folytatói lesznek.

²⁰² Kétkeltek a líceum oktatási lehetőségeiben, tanárainak felkészültségében.

²⁰³ Éveken át kevés jó tanulmányi szintű tanuló felvételizett az iskolába olyan indokkal, hogy katolikus nevelésben akar részesülni.

A román oktatási rendszer részeként, annak előírásai, rendelkezései szerint működni kényszerülő – bizonyos mértékben, a hatáskörök tekintetében (nem pontosan körvonalazottan) kettős alárendeltségű – szemináriumi (későbbi nevén teológiai²⁰⁴) – líceum működése problémák sorát teremtette. Az állam az ún. hivatásos líceumok típusába sorolt (teológiai) líceumokat tulajdonképpen kispapok nevelése céljából létesítette. Az egyházmegyei hatóságok viszont a kettős alárendeltséget úgy értelmezték, hogy folyamatosan beleszóllhatnak az (az általuk viszont hagyományosnak elképzelt) iskola napi operatív és szakmai tevékenységébe. Mindez sajátos kettősséget eredményezett. Az iskolában, amely az állami oktatási rendszer egyik iskolatípusába tartozott, kötelezően az állami oktatásban elfogadott tantervek alapján, az állam által kiadott tankönyveket kellett használni. Kivételt képzett a hittan és az ún. teológiai tantárgyak.²⁰⁵

A Szatmárnémetiben működő, (hasonlóképp az 1992-ben indított, Nagykárolyban működő²⁰⁶) líceumnak a megyei tanfelügyelőség ellenőrzése alatt kellett működnie.

A román Tanügyi Törvény előírta, hogy milyen feltételeknek kell megfelelnie az igazgatói funkciót, illetőleg a tanári

²⁰⁴ A líceumi szeminárium (szemináriumi líceum) elnevezést az 1994-es Tanügyi Törvény módosította: teológiai líceum, (esetenként) szerzetesi líceum.

²⁰⁵ Ezek tantervét és (esetleges) tankönyveit minden vallásfelekezet maga készítette el, illetőleg terjesztette fel a Vallásügyi Államtitkárságra és az Oktatásügyi Minisztériumba jóváhagyásuk végett.

²⁰⁶ A Nagykároly és környéke jelentős számú katolikus tanulója számára Reizer Pál püspök 1991-ben hasonló besorolású líceum létesítését kérte. Az intézményt jóváhagyták, s az 1992/93-as tanévtől működött egyetlen osztállyal.

katedrákat betöltő tanároknak.²⁰⁷ Az igazgatót *A tanszemélyzet szabályzata* alapján az Oktatásügyi Minisztérium, a tanárokat a megyei tanfelügyelőség nevezte ki.²⁰⁸ Kinevezésükhöz, alkalmazásukhoz – az intézmény felekezeti vonatkozásai alapján – rendelkezniük kellett az egyházi főhatóság ajánlásával.

A szemináriumi (teológiai) líceumok igazgatóinak, tanárainak biztosítása (az újjászületés évtizedében) az egyházi főhatóság számára többször okozott gondot. A megfelelően képzett és katolikus / keresztény szellemiségű és szakmailag jól képzett tanerők biztosítása a líceumok működésének fontos, az egész időszakot átölelően lényeges kérdése / gondja maradt, ugyanis a kommunista diktatúra négy és fél évtizede folyamán sok szakon nem /alig tanult /végzett a hitéhez ragaszkodó hallgató. Ebből eredően a püspök nem kifogásolta, hogy a szemináriumi líceumokban jól képzett, más vallású, keresztény magatartású tanár is taníthasson.

Kezdetben, és az első években a líceumokban csak óraadó tanárok működhettek,²⁰⁹ címzetes tanári állásokat csak a teljes osztálysor megvalósulása után létesíthettek.²¹⁰

A kezdeti időszak kivihetetlen elképzelései közé tartozott az egyházmegyei főhatóságnak (a szatmári líceumra vo-

²⁰⁷ Az igazgatónak ún. I. didaktikai fokozattal, a középiskolai tanároknak egyetemi végzettséggel (és lehetőleg véglegesítő vizsgával) kellett rendelkeznie.

²⁰⁸ Az egyházi hatóság tulajdonképpen csak a pályázó erkölcsi magatartását kifogásolhatta. Szatmár megyében sikerült elfogadtatni, hogy tiszteletben tartsák az egyházi ajánlás szükségességét.

²⁰⁹ Szatmárnemetiben a Kölcsey Ferenc Elméleti Líceum tanárai közül, Nagykárolyban az Elméleti Líceumból.

²¹⁰ Gyakorlatilag ekkor is csak magyar, román, matematika, esetleg idegen nyelv szakos katedra létesülhetett, a többi tantárgyból legfeljebb fél / negyed katedrák.

natkozó) elképzelése, hogy több pap is tanítson az iskolában,²¹¹ s az, hogy papok legyenek az osztályfőnökök.

A szeminárium i líceum igazgatását Szatmárnémetiben a püspök megbízásából (az intézményt az épületébe befogadó) Kölcsey Ferenc Elméleti Líceum igazgatója²¹² végezte, Nagykárolyban (több éves) igazgatói gyakorlattal rendelkező tanár²¹³.

Az intézmény vezetésével kapcsolatosan a püspöknek hamarosan gondokat okozott a klérus több tagja, oka (a legtöbb esetben) elsősorban a papok középiskolai (a gyulafehérvári elszigeteltségben működő kántoriskolai) múltjában rejlett, másrészt abban, hogy nem rendelkeztek megfelelő didaktikai képzettséggel,²¹⁴ végül pedig szemléletmódjukban, amely az egyházat fölülről lefelé tagolt uralmi viszonyrendszerben képzelte el, amelyben őket vezető szerep illeti meg. Ebből eredően a szeminárium i (teológiai) líceum igazgatói tisztségét maguknak követelték.²¹⁵

A tanárokb an is, a szülőkben is megbotránkozást keltett, s a katolikus egyháztagok elmarasztalták az egyházmegyei főhatósá-

²¹¹ Képesítésüket azzal indokolták, hogy a teológián ők is tanultak pszichológiát, latint, idegen nyelvet. Nehezményezték, hogy mindezt a tanügyben nem ismerik el szaktanári, de még az iskolai hitoktatásra feljogosító didaktikai képesítésnek sem. – Ezekből a tantárgyakból egyébként az alacsony heti óraszámuk miatt sem lehetett katedrát alakítani, következésképp oktatásukat csak óraadókkal lehetett megoldani.

²¹² Később a tanfelügyelőség felterjesztésére az Oktatásügyi Minisztérium kinevezte a „Hám János Iskolaközpont” igazgatójává.

²¹³ A megfelelő didaktikai fokozattal rendelkező tanárt a tanfelügyelőség is kinevezte.

²¹⁴ Nehezményezték, hogy lelkészi képesítésüket a tanügyben nem ismerték el tanári, még iskolai hitoktatásra feljogosító didaktikai képesítésnek sem. – Egyébként ezekből a tantárgyakból heti óraszámuk miatt katedrát sem lehetett alakítani, oktatásukat csak óraadókkal lehetett megoldani.

²¹⁵ Olyan pap is akadt, aki az igazgatót a tanfelügyelőségen (is) feljelentette, mert engedélyezte az általa megbukatott tanuló újvizsgáztatását.

got, amiért hozzájárult, hogy a nyugdíjba ment római katolikus igazgató helyett a katolikus líceum – ekkor már iskolaközpont²¹⁶ – vezetésére (a hittantanár kezdeményezésére) protestáns igazgató, más iskolából hozott tanár kerüljön.²¹⁷

Az egyházmegye papságának gondolkodásában a „katolikus” iskola fogalmaként általában a fél évszázaddal azelőtti katolikus iskolák emléke élt, némelyekében pedig a Magyarországon meg nem szűnt, a kommunizmus alatt is működő egyházi iskoláké.

Az egyházmegyei főhatóságban felmerült és kísértett az a gondolat is, hogy katolikus iskolát kellene létesíteni az egyházmegye más városaiban is, ahol egykor felekezeti iskolák működtek,²¹⁸ ugyanakkor ellenkező vélemények is voltak, sőt volt lelkész, aki a Nagykárolyban már megalapított szemináriumi líceum létezését is helytelenítette.²¹⁹

A püspöknek lelkészekkel és egyháztagokkal (tanárok, értelmiségiek) a katolikus nevelés kérdéseiről, az egyháznak a

²¹⁶ A líceum az 1992–1993-as tanévtől nevesítve, Hám János Római Katolikus Szemináriumi Líceum néven működött, a következő tanévben igazgatója kérte, hogy módosítsák az intézmény besorolását: az iskolacsoport (a román terminológiában 'grup școlar' (iskolacsoport) kategóriába, (magyarul azonban az 'iskolaközpont' elnevezést használták), hogy bővíthető legyen szakiskolai és posztliceális (a magyarországi szakterminológia szerint: posztszekundér, középiskolát követő) osztályokkal.

²¹⁷ A történet háttere az, hogy az igazgatóságra törető pap nem rendelkezett a törvényben előírt didaktikai vizsgával, s rávette a püspököt, hogy amíg ő megszerzi, fogadja el az általa javasolt (a közvélemény által nem oda illőnek minősített) személyt.

²¹⁸ Nem értették meg, hogy a jelen feltételei, a társadalom megváltozott viszonyai között ez sem Nagybányán, sem Máramarosszigeten teljességgel lehetetlen.

²¹⁹ A szatmárnémeti líceum hittantanára minősítése szerint „Ez az egyházmegyei hatóság legnagyobb tévedése” volt.

közoktatásban lehetséges részvételéről folytatott beszélgetései folyamán egyetértés alakult ki arra vonatkozóan, hogy az újraelkezdés megfelelő helyzetismeret nélkül, az ellentmondásokkal teli társadalmi viszonyok között, a rejtetten – nyíltan működő visszahúzó erők árnyékában igen nagy kihívás. A püspök elfogadta azt, hogy megfelelő stratégiai elképzelést kell kialakítani, s azt, hogy ehhez szükséges az egyházmegye, az egyháztagok számának pontos ismerete, az Egyház életének várható alakulása, s ehhez igazítva kell kialakítani az egyházmegye oktatási céljait, megtervezni, kivitelezni a konkrét megvalósítását.²²⁰

Egyetértés született abban, hogy a nevelést, iskolai oktatást alulról fokozatosan építkezve kell elkezdni. Így létesítette a püspök az első katolikus óvodát, melynek fenntartója az egyházmegye lett²²¹. A következő években Szatmárnémetiben sikerült még egy óvodát létesíteni, majd a (Katolikus) Karitás Erdődön megalakította a (katolikus nevelési elvű) cigány óvodát.²²² Az út járhatónak bizonyult, egy évtized alatt a Karitás már öt (szociális) óvodát működtetett az egyházmegyében.

Az 1992–1993-as tanévben az egyházmegye kérésére – a Vallásügyi Államtitkárság, az Oktatásügyi Minisztérium és az Egészségügyi Minisztérium engedélyezte a Római Katolikus Posztliceális Egészségügyi Iskola²²³ létesítését. Az orvosi asszisztenseket képező önálló oktatási intézményt később –

²²⁰ Az egyházmegye nem rendelkezett valós adatokat tartalmazó statisztikával.

²²¹ Sikerült megnyerni a tanügyi hatóságokat, hogy az intézményt elismerjék, az óvodák rendszerébe hivatalosan besorolják, és óvónőjének állami fizetését biztosítsák.

²²² A tanfelügyelőség mindegyiket elismerte, személyzetét fizette.

²²³ Az egészségügyi iskolába érettségizett tanulók felvételizhettek, a három év képzés után orvosi asszisztens képesítést szerezhettek.

szervezési okokból – a Hám János Iskolaközponthoz csatolták, ennek keretében 1999-ig működött.²²⁴

Az alulról felfelé építkezés következő lépése volt a katolikus elemi iskolai osztály létesítése. Románia oktatási rendszere nem ismerte / ma sem ismeri²²⁵ a felekezeti iskola fogalmát, következésképp nem lehetett (államilag elismert) ún. katolikus elemi iskolát létesíteni. A tanügyben dolgozó pedagógusokkal tanácskozva a püspök elfogadta (stratégiai) javaslatukat: egy olyan általános iskolát kell keresni, amelyben működik olyan jól képzett tanítónő, aki vállalkozik osztálya katolikus (keresztény) szellemiségű oktatására. Így – az állami intézmény igazgatójának és a tanfelügyelőségnek a hallgatólagos hozzájárulásával – négy tanév folyamán az állami oktatási rendszerben felépülhet egy katolikus (keresztény) szellemiségű (bár hivatalos megnevezésében ezt nem szerepeltető) tagozat. Így Szatmárnémetiben a 10-es számú Általános Iskolában négy tanév folyamán kialakulhatott a „katolikus elemi”.²²⁶

A „katolikus” elemi alsó tagozatát elvégzők számára ugyanilyen szellemiségű felső tagozatos osztályt csak úgy lehetett megvalósítani, ha az illetékes tanügyi hatóságok engedélyezik V. osztály indítását a Hám János Iskolaközpontban. Akadályát az érvényben levő oktatási törvénykezés képezte, amely szerint

²²⁴ 1997-től már csak román tanítási nyelvű egészségügyi asszisztensi iskola működését engedélyezték, illetőleg működését orvosi egyetemhez kapcsoltn engedélyezték.

²²⁵ Felekezeti iskola fogalmát a román törvénykezés ma sem ismeri.

²²⁶ Az igazgatóság és a tanfelügyelőség hozzájárulásával ide iratkozhattak (lakóhelyüktől függetlenül) a katolikus óvoda „végzősei”, valamint olyan szülők gyermekei, akik gyermekük számára keresztény (katolikus) szellemiségű nevelést igényeltek .

ugyanis líceum nem indíthat gimnáziumi (általános iskolai V–VIII.) osztályt. Az iskolaközponttá alakult katolikus középiskola megpróbálhatta, kérelmezte, engedélyezték.

Így teljessé vált – legalábbis Szatmárnémetiben, egy osztályos erejéig – a katolikus oktatás lehetősége az első elemitől az érettségiig.

Év	Oktatási intézmények				
	Óvoda	Iskolák			
		Elemi	Általános	Középiskola	Poszt-szekundér
1990					
1991				1	
1992				1	
1993					1
1994	1				
1995	1				
1996		1			
1997					
1998					
1999					
2000			1		
2001					
2002					

3. AZ OKTATÁS, A MŰVELŐDÉS ÉS AZ EGYHÁZ- TÖRTÉNETI KUTATÁS HÁTTÉRINTÉZMÉNYEI

A Hám János Líceum iskolai könyvtárat létesített, a püspökség hozzákezdett a kommunista hatalom idejében tönkretett püspöki könyvtár állományának és a rendezetlen püspöki levéltár rendezéséhez.

4. SZOCIÁLIS–KARITATÍV TEVÉKENYSÉG AZ EGYHÁZMEGYÉBEN

A kommunista diktatúra bukását követően humanitárius és egyházi segélyszervezetektől sok külföldi segély érkezett Romániába. Az egyházmegye főhatósága helyesnek látta, ha újra-éleszti a kommunista állam által betiltott, elsősorban a rászorulóknak megsegítésével foglalkozó egyházmegyei intézményt, a **Karitászt**. Az intézmény (törvényszékileg bejegyzett jogi személyiségként²²⁷) még 1990-ben megalakult. Kezdetben a külföldről érkező segélyek kiosztásában segédkezett, közvetítő, irányító szerepet vállalt. Tevékenysége hamarosan kiterjedt a szociális (és egészségügyi) segélynyújtás más területeire is, gyógyszertárat létesített a németországi segélyekből hozzáérkező gyógyszerek ingyenes szétosztására, szegénykonyhát, szociális étkezdét létesített, megszervezte hátrányos helyzetű családok segítését. A rászorulókkal, szociális kérdéseik átfogó megoldásával személyesen foglalkoztak, de úgy, hogy a rászorulóknak kérdéseinek megoldását, megsegítésüket velük együtt, az ő forrásaik felhasználásával, készségeik mozgósításával oldják

²²⁷ A szervezetet az egész országban a latinos Caritas írásmóddal jegyeztették be.

meg. Árvaházakat, kórházakat támogattak, az öregek (házi) gondozása mellett, ún. idősgondozó klubokat létesítettek. Több óvodát létesítettek a cigány- és utcagyerekek részére, tanulótáborokat, fogyatékos gyermekeket gondozó óvodát, gyermek rehabilitációs központot, fogyatékos gyermekeket és fiatalokat kezelő és gondozó központokat, a családban bántalmazott nők otthonát.

A Karitászt szervezeteinek – a fentebb körvonalazott tevékenységi körei ezt megkívánták – mind több alkalmazottat kellett foglalkoztatnia.²²⁸ Az egyházmegyei Karitászt révén a katolikus egyház az egyháztagek nagy számával, ugyanakkor a segélyek szétosztása kapcsán, az utcagyerekekkel való foglalkozás, az idősgondozás kapcsán a társadalom nem katolikus rétegeivel is kapcsolatba került, s a rászoruló embertársakról való gondoskodása átlépte a nemzeti közösségek határait.

Tevékenységeinek hatása kétirányú volt, egyrészt – az egyház által kísért személyzetkíséréssel, a Karitászt irányító lelkész(ek) és világiak – munkatársaikban – lelki felkészítésük folyamán – tudatosították, hogy keresztények, s azt, hogy a jól végzett munka is ima; emellett az adventi és a húsvét előtti időszakban közös szentmisével, tudatos ünnepre készüléssel erősítették meg őket; másrészt a rászorulókat, gondozottakat lelkében is elhívték a hitet, a keresztény gondolkodás elemeit, mindenképpen a szeretet szellemét.

A Karitászt munkatársainak az egyházzal ily módon is állandósuló kapcsolata következményeiben kivetítődött a mun-

²²⁸ 2001-ben létszámuk meghaladta a kétszázat. Ökumenikus jellegű volt olyan értelemben, hogy a római katolikusok mellett reformátusok, (többségükben román identitású) görög katolikusok és (néhány) ortodox is volt köztük.

katársak és a társadalom velük kapcsolatba kerülő sok emberének kapcsolatára is.

A Karitászt irányítása, robbanásszerű fejlődése, az egymást követő tervezetek megvalósítása az intézmény irányításával megbízott egyházi és világi vezetőknek nagyon sok nehézséget és gondot okozott. A megyés püspök nem akadályozta kezdeményezéseiket, támogatta új ötleteiket,²²⁹ nem bírálta felül az intézmény vezetőinek a döntéseit.

Nagybányán a szegény gyermekek megsegítésében, a házi betegápolásban a Karitásznak szerzetes segítői is vannak, a Brigi Szent Orsolya Nővérek Kongregációjának a városban 2000-ben megtelepedett szerzetesei.²³⁰

Mind az iskolák, a bentlakás, az óvodák fenntartása, az egyházi tanintézetekben tanuló fiatalok anyagi támogatása, a Szent József Papi Otthon működéséhez és fenntartásához szükséges feltételek biztosítása céljából a püspökség alapítvány létesítését kezdeményezte. Az 1994 áprilisában hivatalosan bejegyzett **Pax Alapítványt** évről évre több egyháztág támogatta adományaival.²³¹

²²⁹ A cigány kérdést kezdetben nem értette, de az erdődi cigány óvoda (majd a későbbiek) létesítésével mégsem ellenkezett. Egyházpolitikailag hosszú távon ható jó döntése volt, hogy az alsóhomoródi plébánia épületét odaadta a Karitásznak.

²³⁰ A szerzetesi kongregációnak (a püspök engedélyével) három örökfogadalmas nővére telepedett meg a városban.

²³¹ A püspökség a plébánosok közvetítésével minden évben kéri az egyháztágokat, hogy adjuknak a törvény által engedélyezett egy százalékát ajánlják fel és utaltassák át az alapítvány részére.

A szatmári egyházmegyében 1997 júniusban Szatmárnémetiben alakult meg a **Máltai Segélyszolgálat** egyházmegyei fiókja.²³² A segélyszolgálat tagjai működésük első időszakától elsősorban az utcagyerekek kapcsán kutatták fel, felkeresték, segítették a rászoruló családokat. A segélyszolgálat minden tagja több család²³³ konkrét, folyamatos megsegítését vállalta, számukra – a családtagok számának, életkorának, egészségi állapotának megfelelően – a külföldről kapott segélyekből, illetőleg az egyházmegyében gyűjtött adományokból ruhát válogattak, élelmiszert juttattak.

Az utcagyerekekkel való csoportos foglalkozás céljából – először egy magánháznál – erre alkalmas helyet kerestek, ahol az utcagyerekekkel tanultak, énekeltek, tisztálkodásra nevelték őket. Tevékenységük ötödik évében sikerült számukra – a Szent József templomhoz tartozó egyházi tulajdonú épületben – ifjúsági központot létesíteni, ahol a fentebb említettek mellett hente megfürödhettek, havonta egyszer szentmisén vehettek részt.

A Máltai Segélyszolgálat tagjainak, önkénteseinek²³⁴ száma folyamatosan gyarapodott, 2001-ben már hetven aktív tagja volt. Tevékenységük – évente háromszor – négyszer a város több pontján meleg ételt²³⁵ osztottak, télen pedig többször is (a

²³² Erdélyben a Romániában 1991-ben megalakult intézmény központja Kolozsváron működött, ehhez csatlakozott a szatmári egyházmegyei szervezet is, amelynek megalakulásakor 25 tagja volt.

²³³ Szatmárnémetiben az ezredfordulón már 76 rászoruló családot kísértek figyelemmel.

²³⁴ A Máltai Segélyszolgálat ökumenikus jellegű, 2001-ben tagjai közül 67 római katolikus, három református.

²³⁵ Töltött káposztát.

téli hideg függvényében²³⁶) forró teát és zsíros kenyeret – mind több rászoruló sanyarú helyzetén enyhített.

A szegényeken, (el)kallódókon – felekezeti hozzátartozásuktól függetlenül – segítő világiaknak a Máltai Segélyszolgálatban tevékenykedő csoportja az evangélium örömhírét (is) eljuttatja olyanok közé, akiket a lelkipásztori igehirdetés – többnyire – gyakorlatilag nem ér el.

Mind a Karitás, mind a Máltai Segélyszolgálat munkatársai a rászorulókkal, megsegítettekkel való magánbeszélgetéseik során olyan személyes kapcsolatok kialakítására volt / van módjuk, amilyenre a lelkipásztoroknak nemigen jut idejük. Ezek a beszélgetések közvetlenek, nem prédikáció stílusúak, gyakorlatilag azonban a keresztény tanúságtétel (fontos) eszközei.

²³⁶ Egy-egy télen olykor 10–15 alkalommal is.

VII. Az egyház működésének anyagi feltételei, vonatkozásai: építkezések, renoválások

A kibontakozás útján az egyik lényeges – anyagi vonatkozású – esemény volt a püspöki palota egyházi tulajdonban maradt szárnya emeleti részének felszabadulása.²³⁷ Kinevezése után (1990. március 14.) Reizer Pál püspök kérelmére az oktatási intézményt vezető mérnök március 22-én kiürítette a palota emeleti részét: a Széchenyi utcai²³⁸ részt (az előadóteremmé átalakított nagy termet, az irodákat s az egykori (a Főtér felé tekintő) püspöki lakosztályt.

Az emeleti részen található, az épület elkobzása előtt befalazott püspöki kápolnát²³⁹ 1990. májusában kibontották, kijavították s eredeti formájába visszaállították²⁴⁰, ezzel párhuzamosan felújították az épületnek mind a földszinti, mind az emeleti részét.²⁴¹ A helyreállított, kijavított kápolnát a püspök 1991. VI. 29-én szentelte fel.

²³⁷ Az emeleti részt a megelőző évtizedekben szerkesztőség, szakszervezet, a változást megelőzően pedig az almérnöki intézet használta.

²³⁸ Mai hivatalos utcanéve: str. 1 Decembrie 1918.

²³⁹ Dr. Czumbel Lajos ordinárius intézkedésére ide mentették a püspökség értékes bútordarabjait.

²⁴⁰ Maga a kápolna falait körös körül topolyafa burkolat övezi, a padok ugyancsak topolyafából készültek. A kommunista hatalom idején az állambiztonsági szervek behatoltak a befalazott kápolnába, fegyvereket kerestek.

²⁴¹ Az épületet kívülről – belül fel kellett újítani, az irodákat, a konyhát, használhatóvá, a püspöki lakosztályt lakhatóvá kellett tenni. A palotában ebédlőt, titkári lakosztályt, vendégszobákat kellett kialakítani; ostayasütőt

A püspöki kápolna
(*Fazekas József Tamás felvétele*)

A nyugdíjba menő, megöregedett papokról való szociális gondoskodás megoldására a püspök nyugdíjas papok otthona építését kezdeményezte. A nyolc nyugdíjas pap elhelyezésére, ellátására alkalmas Szent József Papi Otthon 1992-ben készült el.²⁴²

A Szatmárnémeti központjában épült papi otthon lakói²⁴³ – erejük, munkabírásuk függvényében – kisérik / segítették

és kegytárgyüzletet létesítettek; az egész palota fűtését ellátó kazánházat kellett építeni.

²⁴² A két emeletes épületben egy és kétszobás lakosztályok (összesen nyolc) vannak, konyha, ebédlő, társalgó, kápolna. Az emeletekre lifttel (is) fel lehet menni.

²⁴³ A tanulmányunkban vizsgált időszakban négyen – öten lakták.

(gyóntatás, misézés) a székesegyházi plébániát, akár a távolabbiakat is.

A világháborút követő négy és fél évtizedben az egyházmegye területén templomot nem építhettek, csak néhány nagyon megindokolt javítást (belső festést) engedélyeztek. A megújulás 1990–2002 közötti időszakában az egyházmegyében több új templom és kápolna épült, valamint temetőkápolnák.

Az egyházmegye nyolc új temploma: 1995: Adorján, Batiz, Szatmárnémeti: Szentlélek plébánia; 1996: Nagykároly: Fatimai Szűz Mária plébánia²⁴⁴, Túrterebeshegy; 1997: Érkörtvélyes; 1999: Kaplony, Nagybánya: Szent József plébánia, megkezdték a templom építését, de 2002-ig még nem készült el: 1992: Lajosvölgyihután; 2001: Nagykárolyban: a Szentlélek plébánián.

A hívők számára nagyon jelentős, hogy kápolna épült nyolc filiában, így ezután nem kellett magánházakban tartani a szentmisét: 1995: Avasújvárosban, Egriben, Kakszentmártonban; (a román görög katolikusokkal közösen) Szatmárkörtvélyesen; 1997: Sárfaluban; 1998: Bikszádon, Szárazberken; 2001: Gencsen.

Temetőkápolnák épültek: Kaplonyban (1995), Mezőpetriben (1999), Túrterebesben (1999), Mezőteremen (2001).

Az egyházmegyében a 12 év során új plébániaépületeket is építettek: 1994: Szatmárnémeti: Szentlélek plébánia (lakás és az altemplom kiépítése); 1997: Láposbányán, s Szatmárnémetiben a Kis Szent Teréz plébánián lakást a káplán részére; 1999:

²⁴⁴ A Fatimai Szűz Mária templomot 1991 nyarán kezdték el építeni, a hívek, a püspökség és külföldi támogatók hozzájárulásából. A szentély berendezését H. Lukácsovics Magda tervezte. A berendezési tárgyak formái nemes egyszerűségre és funkcionalitásra törekszenek, nem hivalkodók, hanem korunk szemléletmódjának megfelelően, annak nyelvében beszélnek.

Nagybányán. Plébánia építésébe kezdtek Batizon (2001) és Nagykárolyban (2002, Fatimai Szűz Mária plébánia).²⁴⁵

Hittantermek épültek: Batizgombáson és Szatmárnémetiben (a Kis Szent Teréz plébánián).

A Szentlélek templom alapkövetétele

A délutáni műszakban, a más iskola épületében működő Hám János Líceum számára a tanfelügyelőség 1995 augusztusában épületet ajánlott fel, azzal a feltétellel, hogy a püspökség használhatóvá teszi. Reizer Pál püspök vállalta a javítások költségeinek fedezését,²⁴⁶ így az intézmény 1995 szeptemberétől saját épületben működhetett.

²⁴⁵ Ezeket Reizer Pál püspök halála időpontjáig nem fejezték be.

²⁴⁶ Ki kellett cserélni az ajtókat, ablakokat, belsőleg teljesen fel kellett újítani az épületet.

Az ifjúsági lelki gondozása, valamint a lelkeségi mozgalom megjelenése kapcsán a különböző lelkeségi csoportokkal való foglalkozás céljára a püspök alkalmas helyet és körülményeket akart teremteni. A hívek külföldre távozása folytán megszűnt nagyszokondi plébánia üresen maradt épületét (és tartozékait) találták erre alkalmasnak, így az épület átalakításával 1996-ban megépülhetett a Szent Ignác Lelki gyakorlatos Ház.

Nagyszokond ezt követően az ifjúsági csoportokkal való foglalkozás + nyári táborozások, a házaspár hétvége mozgalom csoportjainak találkozó helyévé válhatott.

Lelkipásztori központot álmodott a püspök Szatmárnémetibe is. A két emeletes Scheffler János Lelkipásztori Központ a székesegyházi plébánia udvarán 1997-ben készült el, egyik szárnyával a plébánia épületéhez kapcsolódóan, másik szárnya ezt derékszögben folytatva a telek végén. Van benne konferenciák, könyvbemutatók tartására alkalmas gyűlésterem, előadótermeiben átmeneti megoldásként a Posztliceális Egészségügyi Iskola működött.

Hamarosan megmutatkoztak az intézmény működésével, fenntartásával kapcsolatos szervezési és anyagi gondok, s az is megfogalmazódott, hogy az épület ebben a formában nem alaposan átgondolt, túlméretezett.²⁴⁷

A Hám János Líceumba járó vidéki tanulók elszállásolása céljára megtervezett bentlakás alapkövét 1995-ben helyezték

²⁴⁷ A hatalmas épület működtetésének költségei – gáz, villany, víz – jelentősen megterhelik a plébániát és/vagy a püspökséget. Az Egészségügyi Posztliceális Iskola megszűnése nyomán (tan)termei kihasználatlanok maradtak.

el, 1996-ban (pirosban) elkészült a két emeletes épület²⁴⁸ egyik szárnya, 1997-ben befejezték a teljes épületet.²⁴⁹ A 120 férőhelyes Szent Alajos Konviktus fedezi a katolikus líceum szükségleteit, teljes kihasználása érdekében azonban diákokat más iskolákból is felvesz.

A Szent Alajos Konviktus többször egyházmegyei (lelkiségi) találkozók színhelye, gazdája volt.²⁵⁰

A Szatmári Irgalmas Nővérek nem kapták vissza az 1949-ben államosított rendházukat, ezért a szerzetesrend új szerzetesházát és kápolnát épített a kommunizmust a szétszórtság állapotában túlélő nővérek számára. Az egyházmegyében még élő (idős, 58–85 év közötti) nővérek 1998-ban költözhettek be az új rendházba.²⁵¹

* * *

Reizer Pál püspök a b. e. Hám János emlékezetének őrzése és ébren tartására céljából szobrának elkészítését és a Székesegyház előtti téren történő felállítását kezdeményezte. A Lakatos Pál által megtervezett és elkészített mellszobrot a püspök 1999. május 13-án áldotta meg. Ugyanerre az időpontra

²⁴⁸ Az alapokat három emeletes épület számára készítették, de azt javasoltuk, hogy a várható diáklétszám alapján elégséges a két emelet.

²⁴⁹ A bentlakásban két és három személyes szobák, könyvtárterem, nagy ebédlő, klubhelység van. A könyvtárteremből nyílik a kápolna. Az első emeletre (ez a lányoké), illetőleg a második emeletre (ez a fiúké) külön lépcsőházban lehet felmenni.

²⁵⁰ Itt tartották az egyházmegyei zsinat záróülését is.

²⁵¹ A Wolffenbüttel utca 2. szám alatti épület – a 20 nővér számára otthont nyújtó rendház, s benne a kápolna – építése és berendezése költségeit a Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációja fedezte.

készült el és jelent meg a *Hám János öröksége*²⁵² című könyvecske, fedőlapján Hám János mellszobrával.

A püspökség (és az egyházmegye) 12 évi építkezési munkáinak alakulása a számok tükrében:

	1990									2000			
Év:	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	1	2
Építés													
templom:			*			3	1	1		1*/1		*	
kápolna:					4		1/*2	2				1	*1
temetőkápolna					1				2			1	
plébánia				1		,	2		1			1	1
más épület:			1			1	2	1					
Renoválás:													
templom:													
plébánia:													
más épület	1				1								

A Szent Lukács Társaságot 2000-ben alapították azzal a céllal, hogy anyagi és szellemi háttérrel biztosítson a Püspöki Könyvtár és a Püspöki Levéltár rendezéséhez, valamint az Egyházmegyei Múzeum létrehozása.

Az első konkrét célkitűzés az egyházmegyében található (gyakran csak kallódó) tárgyi és szellemi értékek begyűjtése, megóvása volt. Ezt követő feladata a megőrzésükről, szakszerű elhelyezésükről, kutatás céljából hozzáférhetővé tételük.²⁵³

²⁵² A könyvecsket Bura László írta, nyomdaköltségeit a Szatmári irgalmas Nővérek fedezték,

²⁵³ Mindezek kiteljesedése, megvalósulása már az egyházmegye későbbi időszakában történt / történik. Vö.: BURA 2003: 156.

VIII. Egyházi kiadványok

1. A Bukarestben megjelenő országos magyar nyelvű napilap, az Előre, 1991-ben kiskönyvtár sorozatában az erdélyi történelmi egyházak bemutatását tervezte. Felkérték valamennyi történelmi egyházat, illetőleg az egyházmegyéket / egyházkerületeket, hogy történetüket egy-egy ív²⁵⁴ terjedelemben írassák meg az általuk kijelölt szakemberrel. Sípos Ferenc (nyugalma-zott) ordinárius korábban, 1990 előtt foglalkozott a szatmári egyházmegye történelmével (is), a püspök felkérését azonban most elhárította, nem vállalkozott megírására. A megyés püspök megkérte dr. Bura László magyartanárt, hogy a kiadó által megjelölt határidőre írja meg az egyházmegye tömör történetét. A tanulmány *A Szatmári Római Katolikus Püspökség* címen jelent meg az *Erdélyi Egyházaink Évszázadai* című kötetben.²⁵⁵

2. A zsilávai (Jilava) börtönében meghalt dr. Scheffler János vértanú püspök boldoggá avatási eljárásának megindításához szükséges volt életútja rövid bemutatására. Az életrajz kiadására a megyés püspök az újvidéki Agape Kiadóval tárgyalt, s a kiadó gyakorlatilag nagyon rövid határidővel vállalkozott is a kiadására. Sípos Ferenc ny. kormányzó foglalkozott az elhunyt püspök életrajzával is, azonban nem vállalta a tervezett kis könyv megírását, ezt a felkérést is elhárította. A megyés püspök dr. Bura Lászlót kérte meg, hogy gyűjtse össze és írja meg az életrajzot.²⁵⁶ Az anyaggyűjtésre fordítható korláto-

²⁵⁴ A tanulmány 20 oldal terjedelmű.

²⁵⁵ A Romániai Magyar Szó zsebkönyvek sorozatban jelent meg 1992-ben.

²⁵⁶ A kiadó a kézirat elkészítésére két hónap határidőt szabott meg .

zott idő, a források feltárhatóságának akadályai – beleértve a püspök körleveleinek elérhetőségét is – megnehezítették a munka megírását.

A *Hűségesen, fáradhatatlanul. Scheffler János szatmári püspök életútja* címen megjelent munka²⁵⁷ így is utalt az életút főbb állomásaira és jelentőségeikre, s tanúsította a vértanú püspök emlékezetét és tiszteletét.

3. A püspökség *Római Katolikus Naptár 1996* címen könyvnapárt²⁵⁸ adott ki, s még öt alkalommal: 1997-ben, 1999-ben, 2000-ben, 2001-ben, 2002-ben.

A püspök szándéka és elképzelése az volt, hogy a naptárak olvasmányanyaga minden évben egy-egy központi téma köré szerveződjék. Az 1996-ban megjelent naptár központi gondolata az ifjúság és az egyház kapcsolata volt, az 1997-es naptáré a szeretet. Az 1999-es naptár olvasmányai az egyházmegyei közösségek figyelmét a 2000. évi jubileumra készülődésre irányították. A jubileumi szentév naptárának olvasmányai Krisztus és a felebarát szeretetének elmélyítésére ösztönöztek, a 2001-es egyházmegyei naptár pedig az új évezred határán segítséget akart nyújtani, hogy a hívek keresztyén reménnyel induljanak tovább, s a múltba tekintve hitből fakadóan erőt és kitartást nyerjenek a jelen feladatainak teljesítéséhez. A 2002-es egyházmegyei naptár vezérgondolata a szenvedés, szenvedéseink értelme.

4. A hitoktatás korszerűsítésének, hatékonysága fokozásának kérdése egyaránt foglalkoztatta mind Reizer Pál szatmári

²⁵⁷ Újvidék, Agape (kiadó), 1991. Terjedelme 62 oldal.

²⁵⁸ Római Katolikus Naptár 1996. Kiadja a Szatmári Római Katolikus Püspökség. Szerkesztette Máriás József újságíró.

püspököt, mind Tempfli Józsefet, a nagyváradai római katolikus egyházmegye püspökét. Úgy gondolták, hogy az Olaszországban látott, ott használt hittankönyvek és a hozzájuk kapcsolódó módszertani szakkönyvek ismerete segíthetné mindkét egyházmegye hitoktatóit, s a külföldi (olasz) tapasztalatok és módszertani megoldások megismerése hasznosítható lenne a hitoktatásban. Ennek érdekében 1997-ben kérelmezték az olasz püspöki kar hozzájárulását, hogy a hittankönyveket és a módszertanokat lefordíthassák magyar nyelvre, hogy használhassák őket a nagyváradai és a szatmári egyházmegyében. Az olasz püspöki kar hozzájárulásának birtokában a budapesti Don Bosco Kiadó vállalta a könyvek fordítását és kinyomtatását. Így jelent meg 1997-ben *Én veletek vagyok. A gyermekek hittankönyve* és használatának módszertanaként MARIO FILIPPI: *Én veletek vagyok. A hitoktatók kézikönyve*, illetve GIUSEPPE RUTA: *Engedjétek hozzám a gyermekeket és vele kapcsolatosan A hitoktató kézikönyve.*²⁵⁹

5. A megyés püspök 1998-ban kezdeményezte, hogy az egyházmegye addigi püspökeinek arcképét tartalmazó könyvecske (füzet) jelenjék meg. Az *Arcképek a szatmári római katolikus egyházmegyéből* címen megjelent kis könyvben közzölt arcképeket Muhi Sándor képzőművész festette meg, a szöveget Bura László írta.

6. Dr. Scheffler János püspök kéziratosa hagyatékának legfontosabb munkája a papok számára írt lelki gyakorlatos

²⁵⁹ Az egyházmegye papsága azonban az addig megszokott keretekben (és tartalommal), illetőleg szemléletmódban tanította a hittant, gyakorlatilag nem használta őket.

könyve, amelyet kényszerlakhelyén, Körösbányán fejezett be. Kéziratát (titokban) gépelt másolatban több pap (főként az idősebb nemzedék) olvasta és nagyon értékesnek tartotta. A megyés püspök és P. Szőke János, Scheffler János boldoggá avatási ügyének posztulátora (ügyintézője) kezdeményezte a lelki gyakorlatos könyv kinyomtatását. A könyv megszerkesztésekor Scheffler János püspöknek a kézirat véglegesítésére vonatkozó, írásban megmaradt észrevételei alapján²⁶⁰ jártak el. A nyolc napos lelkigyakorlat a Szent Maximilián Kiadó gondozásában jelent meg 1998-ban SCHEFFLER JÁNOS: *A pap* címen.

7. A papság számára gyakorlati hasznú volt a 2001-2002-es évre kiadott *Liturgikus naptár*, valamint az *A szatmári egyházmegye név- és címtára* című kis könyv.

8. Az egyházmegyei főhatóság (az Ungváron 1997-ben megjelent *Kárpátalja templomai* című kiadvány ösztönző mintájára) tervbe vette az egyházmegye templomainak építészeti és képművészeti jellegű bemutatását. A tervezetből két esperesi kerület – szatmárnémeti és a nagykárolyi I. számú esperesi kerület – templomainak bemutatása készült el.²⁶¹

²⁶⁰ Kolozsváron egy (be nem mutatkozó) ismeretlen személy az utcán megállította Dr. Scheffler Ferencet (a püspök öccsét) és átadta a kéziratot, amely mellett ott volt a püspöknek a kézirat gondozására, sorsára vonatkozó utasítása.

²⁶¹ MUHI SÁNDOR – MURVAI GYÖRGY: *Szatmárnémeti római katolikus templomai.*, Szatmárnémeti, 2000; MUHI SÁNDOR – MURVAI GYÖRGY: *A szatmári római katolikus egyházmegye templomai. A Nagykároly I. számú esperesi kerület.* Kolozsvár, 2002.

9. Az erdélyi római katolikus egyházmegyék közös intézményeként Kolozsváron megalapították a Gloria Nyomdát, amely hivatva volt az egyházmegyék közös kiadványainak, a *Vasárnap* hetilapnak és a *Keresztény Szó* havi folyóiratnak a nyomtatására. A két lap (főképp a *Keresztény Szó*) terjesztése állandó gondot jelentett, előfizetőinek száma mindvégig mérsékelt volt az egyházmegyében, olvasottságuk a papság körében is mérsékelt volt.

10. A megújulás évtizedében több egyházközség plébániai értesítő szerkesztését és kiadását kezdeményezte: *Gyertyafény* (Szatmárnémeti, Szent Család plébánia, 1992), *Rózszaeső* (Szatmárnémeti, Kis Szent Teréz plébánia, 1998), *Ajándék* (Szatmárnémeti, Szentlélek plébánia), *Forrás* (Sárközújlak, 1998), *Szivárvány* (Szatmárnémeti, Székesegyházi plébánia, 1999), *Együtt* (Máramarossziget, 1999), *Fatima* (Nagykároly, 2000), *Üzenet* (Kaplony).

11. Más kiadványok: A Hám János Líceum *Ösvény* címen időszakos diáklapot jelentet meg, az egyházmegyei Karitászt rendszeresen²⁶² tájékoztató lapot jelentet meg magyar nyelven: *Caritas info* címen. Az egyházmegyében működő Ferences Világi Rend 1992-től Máramarosszigeten *Szent Ferenc Nyomdokain* címen saját lapot indított.²⁶³ Az egyházmegye zsinati irodája 2001. decemberétől jelentette meg a *Zsinati Értesítő* c. havi kiadványt.

²⁶² Évente háromszor.

²⁶³ 1944-től országos jellegű.

Az egyházmegye iskoláiban tanító (és néhány plébánián a plébánosnak az oktatásban segítő) világi hitoktatók számára 2001-ben *Világ világossága* címen időszakos lapot indítottak.²⁶⁴

10. A püspökség támogatta papjai lelkiségi irodalmi, illetőleg egyháztörténeti vonatkozású munkáinak kiadását, a megjelent munkák:

ARDAI L. ATTILA: *Az Isteni Ige tükrében. Bevezető gondolatok és hívek könyörgései az év hétköznapjaira.* Gloria Kiadó, Kolozsvár, 1996.

ARDAI L. ATTILA: *Szentekkel a mennybe. Bevezető gondolatok és hívek könyörgései a szentek ünnepeire.* Gloria Kiadó, Kolozsvár, 1996.

ADOLF FUGEL és PAPELLÁS ISTVÁN (Összeállították): *Kilenced az Isteni Irgalmassághoz.* Szatmárnémeti, 2001.

Együtt a Szűzanyával. Családi imaest és önfelajánlás. Romániai Fatima-Apostolátus Ifj. avatása. Nagykároly, 2001.

Zsinati kézikönyv. Szatmárnémeti, 2001. (30 l.)

TEMPFLI IMRE: *Dr. Scheffler János pásztorlevelei és utolsó levelei.* Szatmárnémeti, 2002.

²⁶⁴ Szerkesztője ifj. Pallai Béla görög katolikus lelkész. – Vö.: BURA 2003: 139–140.

IX. Összegző gondolatok

Az idődimenzió, amellyel esettanulmányunk foglalkozik 12 év a kommunista diktatúra bukását követően, vizsgálódásunk, értékelésünk tárgya a Románia észak-nyugati részén, kisebb eltérésekkel két állami közigazgatási egységgel, Szatmár és Máramaros megyével egyező területen található Szatmári Római Katolikus Egyházmegye megújulásának folyamata.

A bevezetőben hivatkozott elvek szerint számba vett események és jelenségek tömör és tényszerű számbavétele, áttekintése, a velük kapcsolatos gondolataink, értékeléseink alapján a (szatmári – nagykárolyi – máramarosi) helyi egyházra, életére, mai jelenére, jövője várható alakulására vonatkozó észrevételeket, megállapításokat tehetünk.

Észrevételeink, megállapításaink:

A fenti területen élő lakosság – beleértve a magukat katolikusnak vallókat is – az ország lakosságához hasonló gazdasági, társadalmi és politikai körülmények között élt a vizsgált időszakot megelőző 45 évben. Az állami törvénykezés által „megtűrt” minősítésű római katolikus egyház a sekrestyébe visszaszorított életet élt, az államilag elismert vallásfelekezettől is elszigetelten, intézményrendszer nélkül, vallási jellegű egyesületeit 1948-ban betiltották és feloszlatták.

A hatalom abban volt érdekelt, hogy az egész romániai római katolikus egyházban, ennek keretében a szatmári helyi egyházban is megőrződjék a klerikalizmus csapdáját is megőrző, a feudális hagyatékból kifejlődött „népi egyház”, amely az urbanizálódó társadalomban könnyebben bomlasztható.

A teológusképzés korlátozott volta következtében a szatmári egyházmegye is csak korlátozott számú papnövendéket vehetett fel, ennek eredményeképp kevés volt a teológiát befejezett, felszentelt lelkész.²⁶⁵

A világnézetet formáló szellemi pályákon – ezek marxista-ateista beállítottsága miatt – hívő katolikus családok gyermekei nem (ritkán) tanultak, gyermekeik többnyire műszaki egyetemeken tanultak. Így a szatmári egyházmegyében (is) a vizsgált időszak kezdetén elég kevés volt az egyháznak elkötelezett fiatal értelmiségi, főként pedagógus.

A kommunista diktatúra éveiben a félelem, számos esetben a megalkuvások árnyékolták be az egész társadalom minden napjait, ennek következményeképp mind a papok, mind a hívő világiak gyakorlatilag lelki emigrációban éltek.

Az 1990-es évekkel kezdődő változás / megújulás időszakában a szatmári egyházmegye lelkészeiben, híveiben lényegében a fél évszázaddal korábbi egyházkép élt.

A vizsgált idődimenzió kezdetén a társadalomban a felszabadultság érzése töltötte el az embereket, általában – így az egyházi vezetőkben, a lelkészekben, az értelmiségiekben is – a valós helyzetismeret hiányában a tájékozatlanság, a tanácsatlanság jellemezte a társadalmat. És ami nagyon lényeges: hiányzott a távlatok lehetőségeinek a felismerése.

Az egész társadalmat érintő jelenség volt a nyugati világ anyagi vonatkozásainak és szellemi áramlatainak, életstílusának és gondolkodásának megjelenése, folyamatosan fokozódó mértékű és gyorsaságú terjedése.

²⁶⁵ A szemináriumba felvett teológus hallgatók sem mind fejezték be tanulmányaikat, kiléptek.

A római katolikus közösségek számára ez egyrészt jelentette a II. Vatikáni Zsinat tanítása, szelleme (addig csak nagyon korlátozott mértékű) megismerésének a lehetőségét, illetőleg folyamatát, esetenként az addigi egyházkép, a „népi egyház” és a világegyházban a II. Vatikáni Zsinat után kialakult egyházkép közötti feszültségek megjelenését is.

Az egész helyi egyház számára szükségszerűen megjelenő feladattá vált az Egyház szerepének az újragondolása. Fokozatosan és minél alaposabban meg kellett ismerkednie a helyi egyháznak – lelkészeknek és világiaknak egyaránt – a II. Vatikáni Zsinat teljes tanításával,²⁶⁶ szellemével, illúziómentesen számba kellett venni a helyi egyház állapotát, helyzetét.

Mindenekelőtt tudatosítani kellett azt, hogy az egyház – a helyi egyház szintjén is – Isten népe, a keresztény hívek közössége, tagjai az összes keresztények, a klérus is, a (világi) hívek is. Ezt követően – a hivatások és a keresztény közösségekben (lehetséges) feladatok ismeretében – lelkileg és gyakorlatilag meg kellett szervezni ezek teljesítésének módozatait.

A lelki gondozás lehetséges útjainak és az evangelizálás helyének figyelembe vételével el kell gondolkodnunk tehát azon, hogy milyen feladat és felelősség várt a vizsgált időszakban az egyházmegyét kormányzó püspökre, az egyházközségeket vezető lelkészekre, illetőleg az egyházközségeket alkotó világiakra.

a) Mindenekelőtt biztosítani kellett a hívek számára a liturgián való részvétel lehetőségét, illetőleg a szentségek kiszolgáltatását. Ezt szolgálta az egyházmegye szerkezeti (területi) rendezése, amelynek során plébániák és leányegyházak létesültek ott, ahol a katolikus közösségek létszáma ezt indo-

²⁶⁶ S természetesen a későbbi évek zsinattal kapcsolatos vitáival is.

kolttá tette, megszűntek ott, ahol – a belső migráció és/vagy a kivándorlás, valamint a kevés születés/ sok halálozás eredményeképp – a közösség elnéptelenedett.

Megállapítható, hogy (eddig is) sok katolikus élt – a plébánia és/vagy a leányegyház területén kívüli – szórványban; számuk növekedőben. Ebből eredően az egyház, elsősorban az egyházközségek és leányegyházak lelkészeinek jövendő feladata, hogy személyes lehetőségeik révén – avagy világiak segítségével is – elgondolkozzanak a szórványban élők és az egyház kapcsolatának ápolásáról (alkalmi liturgia; a szentségekkel élés lehetséges formái).

Minden egyházi közösségben több – kevesebb hívő, rendszeresen / alkalmi módon részt vesz az egyéni / közösségi szentségimádásokon. Ezeket – a megjelenők számától függetlenül – folytatni kell.

A plébánosok (lelkészek) a keresztelesekkor és a házasságkötésekkor vegyék számba azt is, hogy ezek valóban a helyi közösséget gyarapítják-e? (Külföldön élők is otthon kötnek házasságot, otthon kereszttetik meg gyermeküket, gyakorlatilag ők legfeljebb formálisan tagjai a szülőföldjükön élő helyi közösségnek!)

Sok házasság felbomlásának következményeként (szinte) minden egyházközségben megjelennek az egyedül maradók és az új házasságot kötők. Ezek életét, lelki problémáit a papok (lelkészek) hiányosan /alig /nem ismerik. A katolikus közösségben való megtartásuk, gondozásuk, elhanyagolt terület.

b) Az egyház, a helyi egyház – egyházmegye, egyházközség – feladata a katekézis,²⁶⁷ a közösség tagjainak hitben való képzése.

²⁶⁷ Görög eredetű szó: kérdés – felelet formájában történő hitoktatás.

Az intézményes formák megteremtése a helyi egyház vezetőjének, a püspöknek a feladata / gondja. A szatmári helyi egyházban a megyés püspök mindjárt a megújulási folyamat kezdetén kezdeményezte, kormányzása egész időszakában folytatta mind a klérus, mind a világiak teológiai, hitbéli képzését, illetőleg ennek előmozdítását. A papság esetében ezt szolgálta papnövendékek külföldi teológiákra küldése, valamint felszentelt papok továbbtanulásra, tudományos fokozatok megszerzése céljából egyházi egyetemekre küldése, a világiak esetében az egyházmegyei hittudományi képzés, illetőleg a teológiai és vallásszociológiai képzés kezdeményezése.

Az egyházmegye számára komoly kihívást jelentett a szabaddá vált plébániai hitoktatás és az iskolákba (fokozatosan) bevezetett hitoktatás megszervezése. Elméletileg nem kellően tisztázott kérdés volt a hitoktatás tartalmi oldala: Milyen szinten mit kell tanítani, milyen forrásokat felhasználva, hol és ki tanítsa? De megkérdőjeleződtek a hitoktatás módszertanának kérdései is.

A vizsgált időszak egészét áttekintve megállapíthatjuk, hogy az elemi és az általános iskolák szintjén a katolikus hitoktatás a tanulók számottevő részét átfogta, gyakorlatilag azonban kimaradt a katolikus hitoktatásból a román tannyelvű iskolában tanuló sok magyar anyanyelvű, s esetenként román diák. Megoldatlan maradt a vallás óra a nem magyar tannyelvű középiskolákban és a szakiskolákban.

Lényegében csak alkalmi és formális volt a hitben való képzés minőségének egyházmegyei szintű ellenőrzése, hasonlóképp ennek áttekintése a plébánosok által az egyházközségük területén működő állami iskolákban.

Sok hívő számára a hitben való képzést segítette elő a különböző lelkeségi mozgalmakban való részvétel. Sokszínű-

ségük, karizmájuk révén e mozgalmak tagjaik lelki képzését is előmozdították.

c) A lelki gondozást és az evangelizálást szolgálta az egyházmegyei kezdeményezésű, intézményes, később az egyházközösségekben kialakuló szeretetközösségekben végzett karitatív munka, az irgalmasság és a gondoskodás.

Az egyházmegyei Caritas Szervezet és a Máltai Szeretetszolgálat megszervezetten gyakorolt karitatív tevékenységei, a rászorulókról, betegekről való gondoskodás, az idősgondozási programok, a fogyatékos személyt gondozó családok segítése, segítség nyújtás a családon belüli erőszakoskodást, erőszakos magatartást szenvedőknek – tehát a sok irgalmassági cselekedet –, a mind több egyházközösségben működő katolikus nőszövetségek, s az alakuló egyházközösségi karitászok ilyen jellegű tevékenysége számokban tulajdonképpen meg nem határozható – katolikus és más vallású – személyt érintett, ért el. Sok ilyen tevékenységben – a két intézménnyel szeretetközösségben – jelen voltak, segítettek a lelkeségi mozgalmakba csoportosuló is.

A karitatív munkát egyházmegyei szinten figyelemmel kíséreni a megyés püspök feladata. Ennek szellemében minden intézményes forma indulásakor, fontosabb megnyilvánulásaikkor a püspök jelen is volt, elvégzett munkájukról szóló beszámolóikat meghallgatta.

Az egyházközösségekben folyó karitatív munka, a rászorulókról való gondoskodás tevékenységének áttekintése a plébánosokra (lelkészekre) háruló feladat. Megvalósítása a következő időszakokban el nem kerülhető probléma.

d) Az evangelizálás lehetséges helyeire utalásunk kapcsán foglalkoztunk az „evangelizálni” fogalommal. Az Evangéliumot (Örömhírt) akkor tudjuk mások – a hitüket nem gyakorlók, akár az egyházon kívüliek – számára közvetíteni, ha az egyház

tanítását mi magunk is megéljük, életünkben, tetteinkben és szavainkban felmutatjuk.

A püspök minden keresztény – akár egyházi szolgálatot végző, akár világi – számára például szolgáló személyiségként állította, idézte (a 19. században élt) Hám Jánost és (a 20. században vértanú halált halt) dr. Scheffler Jánost. Mindennapi életükben, lelkiségükben, az egyházhoz és népükhöz való hűségük megnyilatkozásaiban, magatartásukban sok-sok, a mindenkori ember számára példamutató, ösztönző, követhető elemre találhatnak.

Természetesen mind a püspök tanítói tevékenysége során, hozzá hasonlóan a lelkészek a maguk tevékenysége folyamán sok más példát is felidéztek.

A megújulás időszakának eseményeit, jelenségeit áttekintve egyet kell értenünk a megyés püspökkel, aki tíz év után figyelmeztetett: Ahol valami jó elindul, ott hamar megjelenik a gonosz lélek, gátló tényezőket teremt, hogy meggátolja a jó fejlődését.

A gátló tényezők közé kel sorolnunk a fokozódó anyagi gondolkodás jeleit, személyek ellentétét, hatalomra törését,²⁶⁸ hűtlenségét, a klerikalizmus szemléletmódjának megnyilvánulásait.²⁶⁹

A püspök azonban – tudva, hogy ez az egyház egész történelme folyamán így volt – arra figyelmeztetett, hogy a konfliktusok megléte nem baj, előre visznek, mert az a lényeg, hogy a folytonosan alakulóban levő egyház (esetünkben a részegyház)

²⁶⁸ Voltak, akik azt hitték, hogy a híveket parancsokkal kell (lehet) irányítani. Mások egyházi funkciókra, hatalomra törtek.

²⁶⁹ A klerikalizmus csapdája: azt sugallja, hogy a klérus hivatalból többet tud. Gyakran a hívek közössége is hajlik erre a szemléletmódra.

vezetőinek és tagjainak minden személyes, emberi gyarlósága ellenére is kiteljesedőben, megvalósulóban van.

A zsinat meghirdetésekor

Nem kerülhetjük el annak a megállapítását, hogy a szatmári–nagykárolyi–máramarosi helyi egyház olyan idődimenzióban lépett a megújulás útjára, amelyben az egész katolikus egyház tulajdonképpen – a megelőző fél évszázadhoz viszonyítva – megváltozott viszonyok között élt.

Olyan ez a világ, amelyben a technológia és a bürokrácia irányítja a társadalmat, egyben tapasztalhattuk s ma is tapasztalhatjuk az élet felgyorsulását is. Ugyanakkor az erősen szekularizálódó világban mind erőteljesebben tapasztalható a közösségek, a család szétesése, az egyén magára maradása.

A helyi egyházban is a számbelileg fogyatkozó hívek közül mind többen élnek (többnyire) nagy egyházközségekben, főképp a városokban, ahol a – társadalmi háttérükben, kultúrá-

jukban, nemzeti hovatartozásukban, vallásukban – különböző embereket csupán a lakhely kapcsolja össze. Az itt élők nem foghatók át az egyén által átélhető közösségek méreteivel. Mindinkább észlelhetővé lesz, hogy megváltozik a keresztyének viszonya is munkájukhoz, családjukhoz, gyermekeikhez, magához az élethez. A városi életet elidegenedett, személytelen funkcionális kapcsolatok fenntartása tölti ki.²⁷⁰

A megújulás folyamata vizsgált korszakának végén már előre vetítődik az, hogy talán ebben a helyi egyházban is erőteljesebb lesz az egyház szolgálati dimenziója, a világiak szerepvállalásának előmozdítása. A jövő nagy kihívása ez, amely összehangolt csapatmunkát, a segíteni akarók bátorítását kívánja.

Gyakorlatilag: Mint minden korban, a megújulás első időszakát követően is (a helyi egyház viszonyai között is) át kell gondolni az egyház feladatát és a történelem terhét.

Az egyházmegyét a vizsgált idődimenzióban kormányzó püspöke letette az alapokat, a szatmári helyi egyházat elindította a megújulás, a folyamatos lelki–szellemi növekedés útján. Nem tanulta a kormányzást, mindig az ügy fontosságát szem előtt tartó intézkedései összességükben mégis előre mutatóak voltak, a helyi egyház lelki növekedését, szeretetközösségek létrejötték, alakulását szolgálták.

A szatmári részegyház életében – egyháziak is, világiak is – sokan vallják, hogy a megújulási folyamat számos esetben nem az ő elképzeléseik szerint alakult, viszont az eseményekre később visszatekintve megállapították, látják, hogy ez milyen jó. Esetenként a püspök némely intézkedését sem értették, majd idő múlán ráébredtek, hogy általa tulajdonképp a Lélek intézkedett.

²⁷⁰ Vö.: MADIGAN 2002: 38–9, LINNAN 2003: 98–105.

X. Mellékletek

1. TÜRTEREBES

Reizer Pál személyisége, lelkisége alakulása szempontjából nem mellőzhetjük azt a közösséget, amelyben családja élt, s amelyben gyermekkorát, tanuló éveit, ifjúkorát töltötte, ugyanis ebben a közösségben éltek formálódottak szülei, nagyszülei, a falu, benne a katolikus egyházközség életmódja, szellemisége formálta, alakította lelkiségüket, életszemléletüket, életstílusukat.

Az egykori Ugocsa megyei település már 1215-től ismert plébánia, lakosainak többsége a 17. századig magyar volt, a 18. század közepén Bajorországból római katolikus sváb telepesek érkeztek a faluba, a közeli hegyekből pedig a 19. század elejéig folyamatosan jelentős számú görög katolikus ruszin települt a faluba.

A 20. században a nagyközségben **öt** hitfelekezet élt: római katolikus, görög katolikus, református, izraelita és (kevés) ágostai evangélikus. A négy nagyobb közösség mindegyikének lelkésze (illetőleg rabbija) és saját felekezeti iskolája volt.

A római katolikusok templomát sváb templomként emlegették, a reformátust magyar, a görög katolikust pedig orosz²⁷¹ templomnak nevezték.

²⁷¹ A görög katolikus hívők 17–18. századi ősei ruszin (kisorosz) származásúak voltak, egyházközségük a munkácsi görög katolikus püspökség joghatósága alá tartozott, szertartási nyelvük a 19. század elején (még) ruszin volt. (Vö.: *A munkácsi görög katolikus püspökség lelkésziségeinek 1806. évi összeírása*. Nyíregyháza, 1990. 134. oldal). A 19. század második felében a hívek magyarul beszéltek és magyaroknak vallották magu-

A községben a 19. század elejétől egyházi iskolák működtek, 1885-től állami fiú- és lányiskola, 1901-től gazdasági, ismétlő iskola működött, feltehetően ezek is hozzájárultak ahhoz, hogy a község lakossága a 20. század elejére (erőszakos beavatkozás nélkül) már teljesen elmagyarosodott.²⁷²

1926-től a szatmári irgalmas nővérek községbeli zárdájában leányiskola működött, színvonala vetélkedett az állami iskoláival, illetőleg a román állami iskoláival, mégis folyamatosan küzdenie kellett a magyar nyelvű oktatásért. A deportálások következtében zsidó lakossága elpusztult,²⁷³ az imaházuk hívek nélkül maradt.

A túrterebesi katolikus egyházközség lélekszáma 1910-ben 841 volt.²⁷⁴ A világháborút követően a lakosság nem csökkenő természetes szaporodása ellenére a lélekszáma csökkent. A 30-as években a község lakossága az Amerikába való kivándorlás következményeképp csappant meg, majd több száz fős veszteséget jelentett az 1980-as évek második felében megindult (Amerikába és Németországba irányuló) nagyon jelentős kivándorlás. Az 1990-es változások idején a római katolikus hívők száma meghaladta a kétezret, a tanulmányunkban vizsgált korszak végén (2002-ben) azonban már csak 1823.²⁷⁵

kat, s az egyházközség 1912-től a hajdú-dorogi (magyar) görög katolikus püspökség joghatósága alá tartozott.

²⁷² 1910-ben összlakossága 3792, közülük magyar 3774, román 10, német 5. Vallási megoszlásuk szerint: római katolikus 2160, református 595, izraelita 250, magyar görög katolikus 782, görög keleti 3, (JAKABFFY 1922: 12).

²⁷³ Mindössze 23 túrterebesi izraelita tért vissza Auschwitzból; később mind elköltöztek / külföldre távoztak.

²⁷⁴ Vö.: BURA 2003: 199.

²⁷⁵ Az 1992-es népszámláláskor az összlakosság 3635, közülük római katolikus 2087 (57,41 %), a 2002-es népszámláláskor az összlakosság

A túrterebesi plébánián működött plébánosok²⁷⁶ és káplánok eredményes működésének köszönhetően a falu katolikus közössége a világháború és következményei sodrában (deportálás a Szovjetunióba, bebörtönzések) is, a kommunista diktatúra idején is (kollektivizálás, gazdasági és világnézeti elnyomás) óvta templomát, plébániáját, megőrizte hagyományos vallási buzgóságát.

1944 végén (részben később) megjavították a Szűz Mária mennybemenetele tiszteletére szentelt templomát, amelynek tetőzetét, mennyezetét október 23-án súlyosan megrongálták a német ágyúk gránatai. Új, emeletes plébániát építettek 1981-ben.

Az egyházközségben a kommunista diktatúra idején is működött a Rózsafüzér Társulat, az Oltáregylet, s a hívek közössége őrizte hagyományos vallásosságát, tanúsága ennek a közösségben (1963–1985 között) született 7 papi hivatás is (SEMATIZMUS 2006: 150).

2431, ebből római katolikus 1923 (79.10%). Gyakorlatilag a katolikusok fogyasztása kisebb arányú a reformátusokénál és a görög katolikusokénál.

Plébánosai: 1926–41: Bagossy Bertalan, 1942–66: Barna József, 1966–67: Láng Pál (adminisztrátor), 1967–73: Buchmüller István.

2. REIZER PÁL ÉLETRAJZA

1943. január 6-án született Túrterebesen, Szatmár megyében, hagyományosan vallásos közösségben.

Édesapja, Reizer György, a faluban a 18. században megtelepedett sváb származású családból származott, édesanyja, Illés Magdolna Irén a közeli Sárközüjlakról. Pál a család másodszülött gyermeke volt, bátyja, Antal közel négy évvel volt idősebb. (A Pál keresztnévhez védőszentül Pált, a „nemzetek apostolát” kapta, ui. apáca nagynénje azt mondta, ő kiimádkozza, hogy majd pap legyen. Édesanyja megjegyezte: éppen csak megszületett, s már az életpályájával foglalkozik.)

Barna József plébános²⁷⁷ keresztelte meg a Szűz Mária mennybemenetele titulusú plébániatemplomban 1943. január 7-én.

Édesapját, a világháború utolsó szakaszában, 1945-ben gránátszilánk találta el és meghalt. Özvegy édesanyja 1947-ben házasságot kötött sógorával, Reizer Andrással. A családban még három gyermek született, Vendel (1950), Mária (1953-ban) és György (1955-ben).

Mind a két nagyobbik, mind a három kisebbik testvér a családban mélyen vallásos nevelésben részesült, természetes volt számukra a családban közösen végzett ima, együttes részvételük a vasárnapi szentmisén, a rózsafüzér imádkozása a családban. (A falu vallásosságára jellemző: a rózsafüzért a nagybőjt idején térden állva imádkozták, hasonlóképp délben az Úrangyalát.

²⁷⁷ Barna József már 24 éve volt a falu plébánosa; később ő lett Reizer Pál papi példaképe. Sokat olvasott, minden hívét ismerte, szót emelt a görög katolikusoknak az ortodoxiába való beolvasztása ellen, a plébánia anyagi dolgait, a templom karbantartását példásan intézte.

A gyermek Pál három éves korabeli játéka volt, hogy ő pap. Édesanyjával eljárt a roráté misékre.

Az elemi iskola hét osztályát 1950–1957 között a falu elemi iskolájában végezte. Szeretett futballozni, otthon az udvarukon is sokat futballozott (egy almafa volt a kapufa).

Hetedikes korában (1957-ben) bérmálkozott.

Általános iskolás volt, amikor az egyik szatmári irgalmas nővér foglalkozni kezdett zenei képzésével, harmóniumot ajándékozott neki, megtanította szintetizátoron játszani.

Az általános iskola elvégzése után beiratkozott a gyulafehérvári kántoriskolába, ezt az iskolát a román oktatási rendszer az egyházi pályára készülők középiskolájának tekintette. Gyulafehérváron 1957–1961 között – amint ez kötelező is volt – a kántoriskola bentlakásában lakott.

Zenei ismereteit tovább fejlesztette a kántoriskolában, gyakran játszott az iskola harmóniumán, többször szentmiséken is.

A Reizer családban mindenkinek, minden gyermeknek is, megvolt a maga személyes feladata. Pál is segített mosogatni, főzte a krumplit (az állatoknak). Segítenie kellett az udvarseprésben, az utcaseprésben. Ez (a sváb falvak hagyományában) kiemelten fontos feladat volt szombat esténként, illetőleg a hétköznapra eső (kötelező) ünnepek előestéjén.

Nagyobb (általános iskolás) diákként, majd középiskolás-ként is segített az eperszedésben, kapált a szőlőben, aratott a kollektív gazdaságban.

A rendszereteket megtanulta, megszokta otthon a családban. (Anyai) nagyapja említette, hogy este a ruháját mindig úgy tette le, hogy ha véletlenül tűz lenne, tudná, hogyan kapja magára.

Egy-egy könyvet már diák korában is vásárolt, pénzt könyvek vásárlására mindig nagyapjától kapott.

Pál nem járt szórakozni, mulatságokba. Ha a családdal esküvőre, lakodalomba volt hivatalos, ott sohasem táncolt. Gyulafehérvári iskolatársaival viszont részt vett a Székelyföldet bejáró kerékpáros kiránduláson.

Teológus korában – ha a családnak segítenie kellett, s székérral ment valahová, vagy más alkalommal – a húgát akkor sem vitte maga mellé ültetve, mert – mondta – nincs ráírva, hogy a testvére. Később, lelkészként, püspökként, gépkocsiját vezetve sem engedte maga mellé ülni, amint más nő rokont sem.

A kántoriskolából (s a főiskoláról) szünidőre hazajövelekor a család mindig várta a falu buszmegállójánál. Ő ilyenkor mindig ajándékot, figyelmességeket hozott a családnak.

A kántoriskola elvégzése után Dr. Czumbel Lajos (szatmári ordinárius) ajánlásával jelentkezett a Gyulafehérvári Hittudományi Főiskolára, teológiai tanulmányait 1967-ben fejezte be.

Pappá szentelése: 1967. április 2. Szentelő püspök: Márton Áron.

Működési helyei:

– 1967–1969: káplán Máramarosszigeten. Plébánosa, Dr. Dobos János, az ő feladatává tette a leányegyház, (Sziget) Kamara lelkészi ellátását.

– 1969–1987: a szatmárnémeti Székesegyházi plébániához tartozó Zárdatemplom lelkésze, a lányok hitoktatója és titkár a püspöki irodában.²⁷⁸

²⁷⁸ Máramarosszigeten plébánosától szerzett tudomást az egyházmegye vezetését érintő jurisdikciós kérdésekről, a korábban bebörtönzött egyházmegyes papok koncepciós pereiről. Az ordinárius titkára minőségében tudomása volt papok, plébániák anyagi támogatásának módjáról, ezért hatósági zaklatásokban volt része. Máramarosszigeti plébánosként pedig a hatóságok a templom javítása miatt (ugyancsak erőteljesen) zaklatták.

A fiatal lelkész

A Zárdatemplom lelkészeként jó lelkipásztor volt, híveivel közvetlen, barátságos kapcsolatot teremtett. A szentmisék után igyekezett minél több hívével néhány szót váltani. Prédikációi lelki – tartalmi mondanivalójának elfogadását előadása stílusa, beszédének bársonyos hangszíne is segítette.

Az egyházi zene és templomi ének iránti érdeklődése készítette a templom énekkara működésének szorgalmazására, ő maga is sokszor orgonált, kedvelt darabja volt az Ave Maria.

– 1987–1990. május: Máramarossziget plébánosa.

– 1990. március 14-én kinevezték a szatmári egyházmegye püspökévé.

– Szentelése: 1990. május 1. (Szenteli: Francesco Colasuono apostoli nuncius, társszentelők: Jakubinyi György gyulafehérvári, Tempfli József nagyváradai püspök)

– Cukorbetegségét a kilencvenes évek elején fedezték fel; 1993-ban Budapesten hasnyálmirigy műtéten esett át. A műtét sikerült, azonban (valószínűleg a diagnózis, s talán (az orvosoktól hallott) további folyamatok / lehetőségek hatására megfogalmazódott az a gondolat, hogy ő nem sokáig fog élni.²⁷⁹

– Meghalt Szatmárnémetiben, 2002. április 18-án.

(Óhaja szerint a római katolikus temetőben, a papi sírkertben temették el.)

²⁷⁹ Ezt még a műtét után a kórházban is megfogalmazta, de beszélgetésünk során a későbbi években is ismételten visszatért rá.

XI. Források és hivatkozott irodalom

(valamint az egyházmegyével foglalkozó tanulmányok, az egyházmegyét érintő írások)

- A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai. 2000. Szent István Társulat.
- A II. Vatikáni Zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai. (Szerk.: Dr. Cserhádi József és Dr. Fábián Árpád.) Szent István Társulat. Negyedik változatlan kiadás.
- ADRIÁNYI GÁBOR 1975. *Az egyháztörténet kézikönyve*. München. (17–19).
- ARCKÉPEK a szatmári római katolikus egyházmegyéből. 1998. (Összeállította: Bura László, rajzokat készítette: Muhi Sándor. Kolbe Kiadó, Nagyvárad.
- A Szatmári Egyházmegye Jubileumi Sematizmusa. 2006. Összeállította: Ilyés Csaba. Szatmárnémeti. Kiadja a Szatmári Római Katolikus Püspökség.
- A szatmári római katolikus Székesegyház 1994. Szeben.
- Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok. Szerk.: Tomka Miklós és Goják János. Szent István Társulat. (é.n.)
- Az Egyház története 1993. Egyháztörténeti Vázlatok a Szegedi Hittudományi Főiskola hallgatói számára. Belső használatra. Szeged. (8- 9)
- BARABÁS Zoltán – Miklós László – Bodó Barna (Szerk.) 1992. *Erdélyi egyházaink évszázadai*, Bukarest, 1992.
- BERECZKI Silvia 2008: *A világiak a II. Vatikáni Zsinat tanításában, avagy meghívás az egyházat megreformáló szeretere* (1) In: Kersztény Szó, XIX. évf. 3: 1-5, (2) 4: 27–29.
- BOIA, Lucian 1997. *Istorie și mit în conștiința românească*. București, Humanitas.

- BOIA, Lucian 1999: *Történelem és mítosz a román köztudatban*. Bukarest–Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó.
- BOROS Ernő 2005: „Volt minékünk jó életünk, van most nekünk jaj”. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda,
- BURA László 1991. *Hűségesen, fáradhatatlanul. Scheffler János szatmári püspök életútja*. Újvidék.
- BURA László 1992: *A Szatmári Római Katolikus Püspökség*. In: Erdélyi egyházaink évszázadai. Bukarest. 114–34.
- BURA László 1992a. *Krisztussal élve a világ felé fordulva. A Páli Szent Vincéről nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek 1842–1992*. Kolozsvár.
- BURA László: *Gondolatok Hám János személyiségéről, történelmi szerepéről, emlékezete őrzéséről*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 1998. 10: 117-133.
- BURA László: *Scheffler János és a zsidóság*. In: KerSzó 1998. (IX. évf.) 6: 22–23.
- BURA László 1999.: *Hám János öröksége*. Szatmárnémeti.
- BURA László 1998. *Hitoktatás a szatmári egyházmegyében*. In: Keresztény Szó, IX. (1998) 11: 12-15.
- BURA László 2000. *A Szatmári Római Katolikus Egyházmegye 1945–1956 között: az egyház Rómától való elszakításának kísérlete*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2000. 1–4: 163–81.
- BURA László 2001. *A keleti szertartású kereszténység múltja és jelene Szatmárban. Magyar görög katolikusok a Szamos-háton, Szatmár megyében*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2001. 3–4: 103–20.
- BURA László 2002. *Felekezeti oktatásunk Erdélyben (1918–2001)*. In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2002. 1–4: 253–68.
- BURA László 2002a. *Kiegészítés Scheffler János vértanú püspök dokumentációjához*. In: Keresztény Szó 2002. (13.évf.) 6: 15–19.

- BURA László 2002. *Scheffler János, Szatmár vértanú püspöke*. In: *Vigilia*, 2002. 5: 349–55.
- BURA László 2003. *A második évszázad. A Szatmári Római Katolikus egyházmegye kislexikona*. Csíkszereda, Státus Kiadó.
- BURA László 2003a. *A szatmári egyházmegye története 6. A II. világháború és a kommunista hatalom éveiben*. In: *Szatmári Római Katolikus Évkönyv 2003*: 113–16.
- BURA László 2003b.: *A szatmári római katolikus egyházmegye híveinek száma és templomi jelenléte*. In: *Keresztény Szó*, XIV. (2003) 6: 31-32.
- BURA László 2004. *Köztünk élt Scheffler János Szatmár vértanú püspöke*. Szatmárnémeti, Identitás Alapítvány.
- BURA László 2004a. *Vértanúk és hitvallók Erdélyben. Boldoggá avatási eljárások az erdélyi római katolikus egyházmegyékben*. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2004*. 3–4: 211–18.
- BURA László 2006: *A Szent János plébánia*. Kolozsvár.
- BURA László 2007. *Vizsgáljuk meg ezek okát! Szatmári művelődés- és egyháztörténeti tanulmányok*. Csíkszereda, Státus Kiadó.
- BURA László (szöveg) – Ilk Antal – József (kép) 1994. *A szatmári Székesegyház*. Szeben, Kiadja a Szatmári Római Katolikus Püspökség.
- BURA László 2000: *Beszámoló Az egyházak kutatása Kelet- és Középeurópában kutatási tervszetről A vallásos oktatás témakörben Erdélyben, Romániában*. (Szociológiai kutatóintézet. Kézirat. Wien) ?
- BURA László–JAKABFFY Tamás szerk. 2001. *Meglátomás – képzés és közérzet az ezredforduló erdélyi katolikus egyházában*. Csíkszereda, Romániai Magyar Pax Romana – Státus Kiadó.
- DANCU Pál 2007. *Az 1944. évi háborús események a szatmári egyházmegye területén*. – In: *Satu Mare – studii și comuni-*

- cări* – seria istorie-etnografie-artă. XXII- XXIV/II. 2005–2007. Editura Muzeului Sătmărean. Satu Mare. 191–236.
- DÁVID Gyula szerk. 2006. *1956 Erdélyben. Politikai elítéltek életrajzi adattára*. 1956–1965. Kolozsvár, Polis Könyvkiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- ELEK Imre 2002. *Túrterebes. Múlt a jelenben*. Szatmárnémeti. *Ember volt... In memoriam Reizer Pál*. In: *Szatmári Római Katolikus Évkönyv 2003*. 39–45. Összeállította és szerkesztette: Csúry Imola és Ilyés Csaba.
- GODÓ Mihály 2002: *Önéletrajz. Testamentum*. Kolozsvár, Gloria Könyvkiadó.
- HEINRICH Ferenc 2002: *Isten az egyházon keresztül szól hozzánk*. In: *Római Katolikus Naptár 2002*. Összeállította és szerkesztette: Máriás József. 160 – 66.
- HETÉNYI VARGA Károly 1996. *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában III*. Abaliget.
- HETÉNYI VARGA Károly 2002. *Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában 2*. Abaliget.
- HÖLCZLI, Josef 2003. *A szatmárnémeti német közösség. Huszonöt éve német nyelvű szentmise Szatmárnémetiben*. In: *Szatmári Római Katolikus Évkönyv 2003*. 33–34. Összeállította és szerkesztette: Csúry Imola és Ilyés Csaba.
- JAKABFFY Elemér, dr. 1922. *Erdély statisztikája*. Lugos.
- JAKUBINYI 2005: *Zsinati Határozatok*. Gyulafehérvár. *Katolikus Iskola*. A Katolikus Nevelés Kongregációja dokumentuma. Róma, 1957.
- LÉNÁRD Ödön 2008: *Történelemszemlélet*. Bp.
- LINNAN John E. CSV (2000): *Egyházközség az új évezredben*. In: *Chicago Studies (Chicago) 2000/1.*, Magyarul: In: *Mérleg*, 2003/1. 98–105.

- MADIGAN, Kevin 1998: *Plébánia az ezredik évben*. In: „Chicago Studies” (Chicago) 1998. 3: 233–244., Magyarul: In: Mérleg, 2002.4: 380–9.
- MUHI Csilla 2000. *A szatmári Székesegyház története és képzőművészeti értékei*, Szatmárnémeti.
- MUHI Sándor – MURVAI György 2000: *Szatmárnémeti római katolikus templomai*. Szatmárnémeti.
- MUHI Sándor – MURVAI György 2002. *A szatmári római katolikus egyházmegye templomai. A Nagykároly I. számú esperesi kerület*. Kolozsvár.
- MUZSLAY István S. J. 2004: *Az Egyház szociális tanítása. A KÉLSZ társadalomépítő programja*. Márton Áron Kiadó, Bp.
- NEWMAN, John Henry 1998. *Az Anyaszentegyház Misztériuma* Budapest. (63–82, 128–150)
- ORBÁN J. Gyula 1999: *A görög katolikus egyház Európában*. In: *Felekezetek és identitás Közép-Európában az újkorban*. Budapest–Piliscsaba. 216–263.
- RAPORTUL CREDINȚEI 2007. *Biserica Romano-catolică în România în timpul prigoniei comuniste: 1948–1989*. Sapienția, Iași.
- RATZINGER, Joseph: *Isten és a világ. Hit és élet korunkban*. Szent István Társulat. Budapest, 2004.
- RAȚIU, A 1994. *Persecuția Bisericii Române Unite*. Oradea.
- SÍPOS Ferenc: *A szatmári egyházmegye története. I–IV*. (kézirat)
- SZABÓ István 1937. *Ugocsa megye*. MTA (kiadása) Budapest.
- SZÁNTÓ Konrád: 1983. *A katolikus egyház története I*. Budapest. (13–19)
- SZEGEDI László 1994. *Útkeresés az Egyházban*. Vác.
- Szatmári Egyházmegye. Zsinati könyv*. 2005. Szatmárnémeti.
- Tanítónk Krisztus*. A Magyar Katolikus Püspöki Kar Iskolabizottságának Nemzetközi Katolikus Pedagógus Konferenciája. Budapest, 1997. szeptember 17.

- TEMPFLI Imre 2000. *A szatmári római katolikus egyházmegye író papjai*. Szatmárnémeti.
- TEMPFLI Imre, dr.: *Az egyházmegye nagy napja: a zsinat*. In: *Római Katolikus Naptár 2002*. 84–90. Összeállította és szerkesztette: Máriás József.
- TEMPFLI Imre 2002.: *Scheffler János szatmári püspök és nagyváradi apostoli kormányzó pásztorlevelei*. Szatmárnémeti.
- TEMPFLI Imre 2002. *Sárból és napsugárból. Pakocs Károly élete és kora*. Budapest–Szeged.
- TEODORU, Mircea, dr 2003. *10 éves a szatmárnémeti román közösség*. In: *Szatmári Római Katolikus Évkönyv 2003*. 34–5. Összeállította és szerkesztette: Csűry Imola és Ilyés Csaba.
- TOMKA Miklós: *Csak katolikusoknak*. Corvina Kiadó, Budapest, 1995.
- TOMKA, Miklós – ZULEHNER, Paul M. 2000: *Religion im gesellschaftlicgen Kontext Ost(Mittel)Europas*. Pastorales Forum. Wien. Schwabenverlag.
- TOMKA Miklós 2005: *A legvallásosabb ország? Vallásosság Szatmárban, Erdélyben, Romániában*. Pázmány – Társadalomtudomány 1. – Budapest–Piliscsaba.
- TREPSZKER Erika SJC 2002.: *Bemutatkozik a Jézus Szíve Társasága*. In: *Római Katolikus Naptár 2002*. 72–74. Összeállította és szerkesztette: Máriás József.
- VÁRSZEGI Asztrik 2007.: *A fundamentalizmus a hitetlenség bizonyítéka*. In: *Magyar Kurir*, 2007. aug. 18.
- VIRT László 1991.: *Katolikus kisebbség Erdélyben*. Budapest–Luzern.
- VLK, Miloslav 1998. *Egyház Kelet-Közép-Európában. Uralkodni vagy szolgálni*. In: *Mérleg*, 1998. 1: 24–35. (Forrása: *Osservatore Romano*, 22. évf., 1997. október 3. 4–6).

